

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Vilija ZIGMANTAITĖ

**NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ BALTIJOS ŠALYSE
LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Vilija ZIGMANTAITĖ

**NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ BALTIJOS ŠALYSE
LYGINAMOJI ANALIZĖ**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Magistro darbo autorius **Vilija Zigmantaitė**

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas **Doc. dr. Zita Tamašauskienė**

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Vilija Zigmantaitė

Namų ūkių pajamų ir išlaidų Baltijos šalyse lyginamoji analizė

Magistro darbas.

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjami Baltijos šalių pajamų ir išlaidų skirtumai, jų struktūra. Šalies namų ūkių pajamos ir išlaidos yra svarbus ekonomikos išsivystymo, gyvenimo lygio rodiklis, todėl teorinėje dalyje apibrėžta namų ūkių pajamų esmė, funkcijos, jų klasifikacija. Atskleista jų diferenciacija, paskirstymo problema. Taip pat pateikta namų ūkių išlaidų sampratą ir jų rūšys. Aptartas vartojimas įvairių teorijų požiūriu.

Antrasis, trečiasis skyriai – tiriamojo pobūdžio. Šiose darbo dalyse analizuojami Baltijos šalių namų ūkių pajamų ir išlaidų dydžiai, dinamika, pasiskirstymas tarp įvairių socialinių grupių. Taip pat apskaičiuota namų ūkių pajamų ir išlaidų priklausomybė nuo tokių ekonominių veiksnių, kaip vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam šalies gyventojui, bei nedarbo lygis. Taip pat atlikta Baltijos šalių namų ūkių pajamų ir išlaidų prognozė 2008 ir 2009 metams. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

SUMMARY

Vilija Zigmantaitė

Household income and expenditure of the Baltic countries, a comparative analysis

Master's paper.

In Masters Paper is researched income and expenditure differences and their structure of Baltic countries. Country's household income and expenditure is important for economic development, living standards index. Therefore, theoretical part defined the household income essence, function and classification. Disclosed their differentiation, the distribution problem. There it is also presented the concept of household expenditure, and their types. Discussed the various theories in terms of consumption.

Second and third parts are practical. In those parts analyzed household income and expenditure rates, the dynamics among various social groups in Baltic countries. There was calculated the dependence between household income and expenditure rates and economic factors such as the average monthly wage, the gross domestic product per capita, and the unemployment rate. There is also a Baltic household income and expenditure forecast for 2008 and 2009. At the end of the work presented the findings and recommendations.

TURINYS

IVADAS	11
I. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ ANALIZĖ TEORINIŲ ASPEKTU	14
1.1 Namų ūkio samprata ir jo ekonominė funkcija	14
1.2 Namų ūkio pajamos	16
1.2.1. Namų ūkio pajamų samprata ir esmė	16
1.2.2. Namų ūkio pajamų šaltiniai	19
1.2.3. Pajamų diferenciacija	25
1.2.4. Pajamų funkcijos	27
1.2.5. Namų ūkio pajamų paskirstymas	30
1.3 Namų ūkio išlaidos	32
1.3.1. Namų ūkio išlaidų samprata ir vartojimas	32
1.3.2. Namų ūkio išlaidų klasifikacija	38
1.4 Namų ūkių pajamų ir išlaidų analizės tyrimo metodika	41
II. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ BALTIJOS ŠALYSE LYGINAMOJI ANALIZĖ 2003-2007 M.	44
2.1 Namų ūkių pajamų analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.	44
2.1.1 Namų ūkių disponuojamų pajamų struktūra ir dinaminė analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.	44
2.1.2 Socialinių gyventojų grupių disponuojamų pajamų lygis Baltijos šalyse 2003-2007 m.	49
2.1.3 Namų ūkių pajamų ir jas lemiančių ekonominių veiksnių tarpusavio ryšių analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.	56
2.2 Namų ūkių išlaidų analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.	60
2.2.1 Namų ūkių vartojimo išlaidų struktūra ir dinaminė analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.	60
2.2.2 Socialinių gyventojų grupių išlaidų lygis Baltijos šalyse 2003-2007 m.	63
2.2.3 Namų ūkių išlaidų ir jas lemiančių ekonominių veiksnių tarpusavio ryšių analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.	70
III. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ PROGNOSTINĖ ANALIZĖ 2008-2009 M. BALTIJOS ŠALYSE	73
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	79

LITERATŪRA	83
PRIEDAI	88
1 Priedas Baltijos šalių piniginių ir natūrinių pajamų vienam namų ūkio nariui dalis bendrosiose pajamose 2003-2007 m., proc.....	89
2 Priedas Vidutinis vieno namų ūkio nario pajamų pasiskirstymas pagal šaltinius 2003-2007 m. Baltijos šalyse, EUR	90
3 Priedas Baltijos šalių miesto ir kaimo namų ūkių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, santykiniai rodikliai	91
4 Priedas Namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą bei pajamų dalis nuo visos šalies namų ūkių pajamų Lietuvoje 2003-2007 m., EUR.....	92
5 Priedas Namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą bei pajamų dalis nuo visos šalies namų ūkių pajamų Latvijoje 2003-2007 m., EUR.....	93
6 Priedas Namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą bei pajamų dalis nuo visos šalies namų ūkių pajamų Estijoje 2003-2007 m., EUR.....	94
7 Priedas Namų ūkių pajamas ir išlaidas lemiantys ekonominiai veiksniai 2003-2007 m., EUR.	95
8 Priedas Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse	96
9 Priedas Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui ir nedarbo lygio tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse	97
10 Priedas Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal paskirtį Baltijos šalyse 2003-2007 m., EUR.....	98
11 Priedas Vidutinių išlaidų vienam namų ūkio nariui ir vidutinio darbo užmokesčio tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse	99
12 Priedas Vidutinių išlaidų vienam namų ūkio nariui ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse.....	100

LENTELIŲ SĄRAŠAS

2.1 lentelė	Baltijos šalių namų ūkių pajamos 2003-2007 m.	45
2.2 lentelė	Namų ūkių pajamų grandininiai dinaminiai rodikliai Baltijos šalyse 2003-2007 m.	46
2.3 lentelė	Namų ūkių vidutiniai rodikliai Baltijos šalyse	47
2.4 lentelė	Lietuvos namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal apskritis 2003-2007 m.	50
2.5 lentelė	Latvijos namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal regionus 2003-2007 m.	51
2.6 lentelė	Estijos namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal regionus 2003-2007 m.	52
2.7 lentelė	Baltijos šalių namų ūkių pajamų ir jas įtakojančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai	56
2.8 lentelė	Baltijos šalių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, padidėjimai ..	60
2.9 lentelė	Baltijos šalių namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, vidutiniai rodikliai.....	61
2.10 lentelė	Lietuvos namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, pasiskirstymas pagal apskritis	65
2.11 lentelė	Latvijos namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, pasiskirstymas pagal regionus.....	66
2.12 lentelė	Estijos namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, pasiskirstymas pagal regionus.....	67
2.13 lentelė	Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą Lietuvoje 2003-2007 m., EUR	68
2.14 lentelė	Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą Latvijoje 2003-2007 m., EUR	68
2.15 lentelė	Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą Estijoje 2003-2007 m., EUR	69
2.16 lentelė	Baltijos šalių namų ūkių išlaidų ir jas įtakojančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai	70
3.1 lentelė	Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse prognozė, sudaryta naudojantis ekstrapoliacijos metodu	73
3.2 lentelė	Vidutinių vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse prognozė, sudaryta naudojantis ekstrapoliacijos metodu	74

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1.1 pav.	Gyventojų pajamų rūšys pagal sritis ir šaltinius.....	20
1.2 pav.	Gyventojų disponuojamų pajamų sritys	21
1.3 pav.	Namų ūkio pajamų struktūra	21
1.4 pav.	Gyventojų pajamų struktūra ir pajamų šaltiniai pagal prof. R. Rose koncepciją apie daugybinį pajamų “portfelį”	22
1.5 pav.	Gyventojų pajamų funkcijų ir asmeninių poreikių patenkinimo sąryšis.....	27
1.6 pav.	Maslovo poreikių piramidė	28
1.7 pav.	Rodiklių įvertinimo modelis.....	41
2.1 pav.	Pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2003-2007 m.....	44
2.2 pav.	Vieno namų ūkio nario mėnesio pajamų vidutinis pasiskirstymas pagal šaltinius Baltijos šalyse 2003-2007 m.....	48
2.3 pav.	Vieno namų ūkio nario mėnesio pajamų vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą Baltijos šalyse 2003-2007 m.....	49
2.4 pav.	Vieno namų ūkio nario disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą Lietuvoje 2003-2007 m.....	53
2.5 pav.	Vieno namų ūkio nario disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą Latvijoje 2003-2007 m.....	54
2.6 pav.	Vieno namų ūkio nario disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą Estijoje 2003-2007 m.....	55
2.7 pav.	Vidutinių disponuojamų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, ir vidutinio grynojo darbo užmokesčio tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse	58
2.8 pav.	Išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Baltijos šalyse 2003-2007 m.....	60
2.9 pav.	Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal paskirtį Baltijos šalyse 2003-2007 m.....	62
2.10 pav.	Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą Lietuvoje 2003-2007 m.....	63
2.11 pav.	Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą Latvijoje 2003-2007 m.....	64

2.12 pav. Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą Estijoje 2003-2007 m.....	65
2.13 pav. Vidutinių vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, ir BVP, tenkančio vienam gyvebtujui, tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse	72

IVADAS

Namų ūkis yra labai svarbus valstybės ekonominis sektorius. Būdamas gamybos veiksmų (darbo, kapitalo bei žemės) savininku, jis gauna pajamas, o galutinių pėkių bei paslaugų pirkėju – tas pajamas išleidžia. Todėl kaip uždirbti ir naudoti pinigus - tradicinis ir amžinas namų ūkių klausimas. Jų visada ir visiems trūksta, arba jų niekada nebūna per daug, todėl būtina derinti poreikius ir pajamas.

Šiame darbe analizuojamu 2003-2007 metų laikotarpiu Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekonomikos augo labai sparčiai. Ekonomikos augimo lūkesčius skatino vartojimo plėtra, kurią lemė atlyginimų, paskolų portfelio didėjimas, optimistiniai lūkesčiai. Auganti ekonomika didino namų ūkių pajamas: Baltijos šalyse jos stabiliai didėjo keletą metų.

Pajamų lygį labiausiai didino smarkiai sumažėjęs nedarbas, darbo užmokesčio augimas ir galimybės užsidirbti už Lietuvos ribų: namų ūkių finansus papildė lietuvių užsienyje uždirbami ir į Lietuvą siunčiami pinigai. Buvo prognozuojama, kad 2008 m. namų ūkių pajamos augs greičiau nei 2007 metais. Rinkos dalyvių vertinimais, darbo užmokestis jau kelerius metus iš eilės augo labai sparčiai. Spartų darbo užmokesčio kilimą lemia tiek paklausa, tiek pasiūlos veiksniai. Kartu su pajamomis didėja ir gyventojų išlaidos. Namų ūkių vidaus vartojimas – pagrindinis pastarųjų metų ekonominio augimo variklis.

Tyrimas aktualus tuo, kad augant Baltijos šalių ekonomikoms, didėja gyventojų vidutinis darbo užmokestis, kartu auga ir namų ūkių pajamos. Lietuvoje 2008 metais sumažėjęs pajamų mokestis iki 24% dar labiau padidins disponuojamas pajamas, todėl yra svarbu išsiaiškinti, kaip namų ūkiai paskirsto savo išlaidas, kokius vartojimo įpročius formuoja pajamų didėjimas. Taip pat svarbu numatyti, ar sulėtėjęs Baltijos valstybių ekonomikoms, kaip prognozuoja specialistai, namų ūkiai turtės taip pat lėčiau, ir kaip tai atsilieps jų vartojimui.

Problema kyla dėl to, kad gausėjant pajamoms, išlaidos maistui, būstui išlaikyti santykinai turėtų mažėti. Tai vyksta ir Baltijos šalyse, tačiau, priešingai nei buvo galima tikėtis, maisto produktams skiriama pajamų dalis ryškiausiai pakito ne greitai besiplečiančiuose ir turtejančiuose didžiuosiuose miestuose, o mažesniuose miesteliuose ir kaimuose. Lietuvos namų ūkiai maisto produktams išleidžia apie 45 % pajamų, tuo tarpu Latvijos namų ūkiai šioms išlaidoms skiria 39 %, o Estijos – 37 % pajamų. Be to, atotrūkis tarp mažesnių ir didesnių miestų gyvenimo lygio siaurėjo nežymiai.

Tyrimo objektas – namų ūkių pajamos ir išlaidos.

Tyrimo tikslas – atlikti namų ūkių pajamų ir išlaidų analizę.

Uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu pateikti namų ūkio sampratą, jo charakteristikas, pajamų ir išlaidų struktūrą;
2. Nustatyti ekonominius veiksnius, lemiančius namų ūkių pajamų ir išlaidų kitimą bei parengti jų tarpusavio ryšių analizę.
3. Atlikti Baltijos valstybių namų ūkių pajamų ir išlaidų prognozę ir numatyti perspektyvas.

Darbe iškeliami **hipotezė**, jog augant visų trijų Baltijos šalių ekonomikoms, namų ūkių išlaidos didėjo labiau negu pajamos, kadangi, apklausų duomenimis, vartotojų lūkesčiai ir optimizmas dėl ateities buvo didelis, gyventojai vis dažniau vartojo ateities pajamų sąskaita, t.y. skolindamiesi iš kreditinių įstaigų.

Darbo struktūra: darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoji dalis – teorinio pobūdžio. Antroji ir trečioji dalys – analitinės. Namų ūkių pajamos ir išlaidos, jų pasiskirstymas ir priklausomybė nuo įvairių ekonominių veiksnių yra aktuali tema kiekvienoje valstybėje, todėl teorinėje dalyje pristatoma namų ūkių pajamų samprata, šaltiniai ir klasifikacija, jų diferenciaciją lemiančios priežastys, paskirstymo problema. Taip pat aptariama išlaidų esmė, jų rūšys, vartojimo teorija.

Analitinėse darbo dalyse apskaičiuojamas namų ūkių *disponuojamų* pajamų ir išlaidų kitimas, jų struktūra 2003-2007 metų laikotarpiu. Šis laikotarpis pasirinktas todėl, kad Baltijos šalių statistikos departamentų bei Eurostato duomenų bazėse dauguma analizei reikalingų rodiklių pateikti iki 2007 metų. Taip pat darbe analizuojama namų ūkių disponuojamų pajamų ir išlaidų pokyčius lemiančių ekonominių veiksnių įtaka, pateikiama prognozė 2008 ir 2009 metams.

Tyrimo metodai. Teorinėje dalyje naudojami mokslinės literatūros šaltinių ir straipsnių, internetinių šaltinių sisteminimo, apibendrinimo metodai. Atliekant įvertinimą praktinėje darbo dalyje naudoti statistinių duomenų grupavimo, lyginimo, apibendrinimo bei analizavimo metodai.

Darbe naudojama Baltijos šalių statistikos institucijų, Eurostato duomenų bazės, konferencijų medžiaga, pranešimai, lietuvių ir užsienio autorių publikacijos namų ūkių pajamų ir išlaidų tematika, bei kitų šaltinių duomenys. Taikyti aprašomosios statistikos metodai: statistinės medžiagos grupavimas ir lentelių sudarymas, skaičiuoti santykiniai dydžiai, reiškinių vystymosi

pokyčiams nustatyti skaičiuotas padidėjimo tempas, rezultatams vaizdžiai išreikšti taikytas grafinis metodas. Skaičiavimams buvo panaudota kompiuterinė programa Microsoft Excel.

Teorinis rezultatų reikšmingumas:

1. Atskleista namų ūkių pajamų esmė, šaltiniai ir klasifikacija.
2. Aptarti pajamų diferenciaciją lemiantys išoriniai ir vidiniai veiksniai, išskirta pajamų paskirstymo problema.
3. Pateikta namų ūkio išlaidų samprata, jų rūšys, vartojimą lemiantys veiksniai.

Praktinis rezultatų reikšmingumas:

1. Atlikta nuosekli Baltijos šalių namų ūkių pajamų ir išlaidų lygio struktūros ir dinamikos analizė.
2. Nustatyti pagrindiniai namų ūkių pajamų ir išlaidų kitimo dėsningumai.
3. Įvertinti namų ūkių pajamų diferenciacijos ir išlaidų pasiskirstymo pokyčiai tarp atskirų gyventojų socialinių grupių.
4. Nustatyti didžiausią įtaką pajamų bei išlaidų lygiui darantys ekonominiai rodikliai, suteikiant jų įtakos dydžiui skaitinę išraišką.
5. Remiantis ekstrapoliacijos metodu, atlikta namų ūkių pajamų ir išlaidų lygio 2008 ir 2009 m. prognozė.

I. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ ANALIZĖ TEORINIŲ ASPEKTU

1.1. Namų ūkio samprata ir jo ekonominė funkcija

Pradedant analizuoti namų ūkių pajamų ir išlaidų teoriją, svarbu apibibrėžti namų ūkio sampratą. Statistikos departamentas pateikia tokį namų ūkio apibrėžimą: **namų ūkis** – atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė kartu tame pačiame būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas, įskaitant bendrą apsirūpinimą gyvenimui būtinomis priemonėmis [32-34].

Rūtos Vainienės sudarytame Ekonomikos terminų žodyne namų ūkis apibrėžiamas kaip grupė asmenų, gyvenančių viename būste, turinčių bendrą biudžetą ir kartu besimaitinančių, bet nebūtinai susijusių giminystės ryšiais. Namų ūkiu taip pat laikomas atskirai gyvenantis vienas asmuo. Sąvoka “namų ūkis” dažnai yra mažiausias ekonomistų ir statistikų nagrinėjamas vienetas [37].

Taigi, namų ūkį gali sudaryti [39]:

- jokiais šeimyniniais ryšiais (vedybų, giminystės, įvaikinimo) nesusieta asmenų grupė;
- pavienis asmuo;
- kelios šeimos.

Reikia pabrėžti, jog vienos šeimos nariai nebūtinai turi priklausyti vienam namų ūkiui. Jie gali gyventi atskirai, ekonomiškai vieni nuo kitų nepriklausyti, savo nuožiūra naudoti turima lėšas, bet palaikyti labai glaudžius šeimyninius ryšius. Taigi šiuo atveju šeima ir namų ūkis nesudarys vieno vieneto [39].

Pagrindiniai kriterijai, apibūdinantys asmenų grupę (ar asmenį) kaip namų ūkio organizacinį vienetą yra šie [39]:

- bendras gyvenamasis plotas;
- bendros pajamos ir išlaidos;
- bendras produktų vartojimas.

Kitaip tariant, namų ūkis – ekonomikos sektorius, kurį sudaro individai, šeimos ir nekomercinės organizacijos (profsąjungos, labdaros bei mėgėjų sporto draugijos, ligoninės ir pan.), atliekantis dvigubą vaidmenį: pirma, galutinių pekių bei paslaugų pirkėjo, antra, gamybos veiksnio (darbo, kapitalo bei žemės) savininko [13, p. 61].

Taigi, namų ūkis, parduodamas savo gamybos veiksnius, gauna pinigines pajamas ir išleidžia jas prekių ir paslaugų pirkimui, bei dalį jų taupo.

Namų ūkio ekonominę funkciją galima nagrinėti dviem aspektais [39]:

- vidiniu – ūkinė veikla namų ūkio sistemos viduje;
- išoriniu – namų ūkio (ar šeimos) dalyvavimas rinkoje ir jo indėlis į šalies ekonomiką.

Namų ūkio sistemos ūkinės veiklos paskirtis siaurąja prasme yra tenkinti asmeninius poreikius. Šiuo požiūriu į ekonominę funkciją įeina apsirūpinimas materialinėmis gėrybėmis (būstu, maistu, rūbais ir kt), gamyba namų ūkyje, paslaugos šeimos nariams ir t.t.

Tačiau namų ūkio dalyvavimas šalies ekonomikoje arba tiesiog rinkoje yra abipusiškai svarbus, nes [39]:

- namų ūkiai yra vieninteliai darbo išteklių kūrėjai ir tiekėjai rinkai;
- namų ūkiai tiekia rinkai gamybos išteklius: parduoda arba išnuomoja nuosavą žemę, gamybos priemones, finansinius išteklius;
- rinką yra piniginių pajamų šaltinis namų ūkio biudžetui papildyti. Už darbą, išnuomotus arba parduotus gamybos išteklius, parduotą produkciją ar suteiktas paslaugas namų ūkio nariai gauna lėšų, reikalingų prekėms ir paslaugoms pirkti, kitiems tikslams;
- namų ūkiai sąveikauja su įvairiomis ekonominėmis institucijomis: – parduotuvėmis, firmomis, fondais, bankais – ir yra jų prekių bei paslaugų vartotojai.

Taigi, namų ūkis, parduodamas savo gamybos veiksnius, gauna pinigines pajamas ir išleidžia jas prekių ir paslaugų pirkimui bei dalį jų taupo. Sekančiuose darbo skyriuose aptariamos namų ūkių pajamos, jų šaltiniai, funkcijos, o taip pat ir namų ūkių išlaidos bei jų klasifikacija.

1.2. Namų ūkio pajamos

1.2.1. Namų ūkio pajamų samprata ir esmė

Pajamos, tiek nacionalinės, tiek individualios, yra labia svarbus kiekvienos šalies išsivystymo rodiklis. Todėl svarbu išsiaiškinti, kas lemia namų ūkių pajamų augimą, kokie jų šaltiniai ir kokia jų diferenciacija. Analizuojant namų ūkio pajamas, būtina paminėti, jog jos yra vienas iš pagrindinių nacionalinių pajamų rodiklių. Taip pat būtina skirti **asmenines** ir **grynąsias asmenines (disponuojamas) pajamas**.

Asmeninės (bendrosios) pajamos – tai pajamos, kurias gauna šeimos bei atskiri individai iki jiems sumokant asmeninius mokesčius [13, p. 93].

Iš asmeninių pajamų, sumokėjus asmeninius mokesčius, gaunamos grynosios [13, p. 93] arba disponuojamos pajamos.

Grynosios asmeninės (disponuojamos) pajamos – šeimų arba atskirų individų pajamos, likusios atskaičius jų asmeninius mokesčius [13, p. 93]. Kitaip tariant – tai asmeninių pajamų ir asmeninių mokesčių skirtumas [29, p. 29]. Asmeniniais (tiesioginiais) mokesčiais yra laikomi pajamų, turto bei paveldėjimo mokesčiai [13, p. 93].

Disponuojamos namų ūkio pajamos apskaičiuojamos iš bendrųjų namų ūkio pajamų atėmus pajamų mokestį ir socialinio draudimo įmokas, nuolatinis turto mokesčius, reguliarius piniginius pervedimus kitiems namų ūkiams [32-34].

Visuomenės nariai, gaunantys asmenines pajamas, tam tikrą jų dalį mokesčiais privalo skirti valstybei jos funkcijoms vykdyti. Būtent į šį rodiklį orientuojasi vartotojai, planuodami savo išlaidas, ir valstybė, pagrįsdama tam tikrą mokesčių naštos lygį [29, p. 29].

Vadinasi, **bendrosios** namų ūkio **pajamos** yra per tam tikrą laiką uždirbtos (gautos) pajamos, iš kurių neatskaityti privalomieji mokesčiai (pajamų mokestis ir socialinio draudimo įmokos). Statistikos departamento teigimu, bendrosios namų ūkio pajamos susideda iš visų namų ūkio narių asmeninių pajamų iš samdomojo ar savarankiško darbo, pajamų iš nekilnojamojo turto arba žemės nuomos, socialinių išmokų senatvėje, netekus maitintojo, ligos, negalios, bedarbystės atveju, stipendijų, piniginių išmokų šeimai, vaikams, su socialine atskirtimi susijusių išmokų, būsto pašalpų, reguliarių piniginių pervedimų iš kitų namų ūkių, palūkanų, dividendų [32-34].

Gyventojų pajamų apibrėžimą I.Blažienė formuluoja taip: **gyventojų pajamos** – tai visuma piniginių ir natūrinių išteklių gyventojų gaunamų įvairiomis formomis ir leidžiančių patenkinti tam

tikro objektyvaus lygio einamuosius ir perspektyvinius individų asmeninius, fizinius, dvasinius (intelektualinius) bei socialinius poreikius [2, p. 7].

Tuo tarpu *Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme* gyventojų pajamų sąvoka apibrėžiama taip:

“*pajamos* – pozityvios pajamos, taip pat per mokestinį laikotarpį gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, už perduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir (arba) kita gauta nauda pinigais ir (arba) natūra” [59].

Lietuvos Statistikos metraštis pateikia tokį pajamų apibrėžimą:

“visos piniginės ir natūrinės pajamos, gautos už darbą, iš tarpininkavimo, verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos, taip pat pensijos, įvairios pašalpos, stipendijos, pajamos iš turto, renta” [8-12]. O *2001 metų Pranešime apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje*, teigiama, kad:

“*namų ūkių pajamos* – tai vidutinės piniginės pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Jos apima įplaukas pinigine išraiška: darbo užmokestį, pensijas, stipendijas, palūkanas, dividendus, pajamas iš nuomos, dovanas, laimėjimus, kyšius, pašalpas ir kitas deklaruojamas bei nedeklaruojamas įplaukas” [19, p. 23].

R.Vainienės sudarytame Ekonomikos terminų žodyne pajamų sąvoka apibrėžiama tiesiog kaip:

“įmonės ar asmens gaunamos lėšos kaip atlygis už darbą, pastangas ar kaip investicijų gražą. Pajamos gali būti gaunamos pinigais arba natūra” [37].

Ekonomikos moksle, ūkinių subjektų praktinės veiklos apskaitoje bei kasdieninėje kalboje vartojami labai įvairūs pajamas apibūdinantys terminai, pavyzdžiui: bendrosios pajamos, grynosios pajamos, darbo pajamos, disponuojamosios pajamos, piniginės pajamos, realiosios pajamos ir t.t. Pajamų dydis gali būti įvairiai vertinamas. Pajamos namų ūkio ekonomiką labiausiai domina kaip gerovės išraiška. Pavyzdžiui, kiek ir kokių daiktų bei paslaugų, reikalingų poreikiams tenkinti, gali nusipirkti šeima už gautus pinigus.

Be to, pajamos namų ūkyje gali būti vertinamos kaip atlygis už produkcijos gamybą bei paslaugas. Pajamomis paprastai laikoma per tam tikrą laiką uždirbtų (arba gautų) pinigų suma. Pavyzdžiui, per mėnesį uždirbtas darbo užmokestis, gauta pensija, stipendija ir pan. **Piniginės pajamos** sudaro didžiausią daugelio (bet ne visų) namų ūkių pajamų dalį. Šeimos ar asmens piniginės pajamos yra vienas iš svarbiausių gyvenimo lygį lemiančių veiksnių, nes materialinių gėrybių pasiskirstymas tarp gyventojų ar jų grupių iš esmės priklauso nuo to, kokia pinigų suma šeima ar asmuo disponuoja [2, p. 150].

Kalbant apie asmeninį vartojimą, t. y. asmeninių poreikių tenkinimą, pajamų sąvoka namų ūkio ekonomikoje vartojama išplėstine reikšme. Be uždirbtų (gautų) piniginių pajamų, šeimos ar asmenys naudojami **nepiniginėmis pajamomis**, pavyzdžiui: namų ūkyje pagaminta produkcija, nemokamu narių darbu, nemokamomis ar pigesnėmis socialinėmis paslaugomis ir t. t. Šios pajamos skirstomos į dvi grupes: **natūrinės** (arba **produkcijos**) ir **"paslėptąsias"** (arba **numanomąsias, priskirtines**) **pajamas** [2, p. 151].

1) Natūrinėmis (produkcijos) pajamomis yra laikoma pagaminta produkcija ar paslaugos, kurios skirtos ne rinkai, o namų ūkio vidaus reikmėms. Pavyzdžiui, namų ūkyje išauginta ir vartoti skirta įvairi žemės ūkio produkcija, namuose šeimos nariams pasiūti arba numegzti drabužiai, įvairūs rankdarbiai, iš surinktų miško gėrybių paruoštos maisto atsargos, šeimos nariams dovanoti daiktai ir t.t [2, p. 151].

2) "Paslėptosios" (arba **priskirtinės, numanomios**) **pajamos** gali būti kelių rūšių [2, p. 152]:

- *pajamos, atsirandančios dėl vartotojų (kaip rinkos dalyvių) ekonomijos*. Vartotojas sutaupo, kai rinkoje susitaria su pardavėju dėl galimos palankiausios kainos priklausomai nuo prekių ar paslaugų kokybės ir kiekio. Pavyzdžiui, perkant prekes urmu galima susitarti dėl kainos nuolaidos;
- *pajamos, kurios atsiranda naudojantis nemokamomis socialinėmis paslaugomis* - nemokamomis medicinos paslaugomis, nemokamu vaikų mokslu, kai kurioms gyventojų grupėms taikomomis įvairių paslaugų lengvatomis ir t.t.

Numanomosiomis arba "paslėptosiomis" pajamas vadiname dėl to, kad šeima ar asmuo jų neuždirba (negauna), jas tik numano. Pavyzdžiui, nemokamas vaiko mokslas sutaupo šeimai pinigus, kuriuos reikėtų mokėti, jeigu mokslas būtų mokamas.

R.Lazutka pajamų prigimtį analizuoja per žmogaus *socialinės raidos koncepciją*, kurioje vartojimas tampa dalyvavimo bendruomenės gyvenime priemone, tačiau pabrėžiama, kad šis vartojimas neapsiriboja vien tik asmeninių pajamų naudojimu. Taip pat svarbios kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės, kurios teikiamos viešai: socialinė apsauga, sveikatos apsauga, švietimas, transportas; bei gėrybės ir paslaugos, teikiamos namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių. Atitinkamai žmonių gaunamos pajamos suskaidomos į dvi stambias grupes [6, p.102-103]:

1. *pirminės pajamos*, kai žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir užsidirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiškai dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kapitalo) savininkai. Prie pirminių pajamų priskiriamos taip pat ir savo ūkyje asmenų ar šeimų sukurti

vartojimo reikmenys. Pastarosios pajamos sudaro didesnę visų pirminių pajamų dalį menčiau išvystytose šalyse ir mažiau į visuomeninį darbo pasidalijimą integruotuose namų ūkiuose;

Nesunku pastebėti, kad pirminės pajamos apima gyventojų iš tam tikros ūkinės veiklos gaunamas pinigines pajamas bei gėrybes ir paslaugas, teikiamas namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių.

2. **antrinės pajamos**, tai valstybės perskirstytos pajamos. Valstybė renka mokesčius ir taip sumažina rinkose uždirdamas pajamas, kita vertus, moka socialines išmokas (socialinius transferus) ir taip gyventojų pajamas padidina. Tai kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės.

Apie tai, kaip pajamos susidaro ir kokie yra namų ūkių pajamų šaltiniai plačiau aptarsime sekančiame skyriuje.

Baigiant šį poskyrį galima rešiumuoti, jog gyventojų pajamos – tai iš tam tikros ūkinės veiklos gaunamų piniginių ir natūrinių (pirminių) pajamų ir (arba) valstybės teikiamų transferų (antrinių pajamų) suma, užtikrinanti individo asmeninių poreikių – fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių – patenkinimą. Jos gali būti piniginės arba nepiniginės. Nepiniginės pajamos dar skirstomos į natūrines (arba produkcijos) ir "paslėptąsias" (arba numanomąsias, priskirtines) pajamas. Taip pat pagal gavimo būdą, pajamos gali būti skaidomos į pirmines ir antrines.

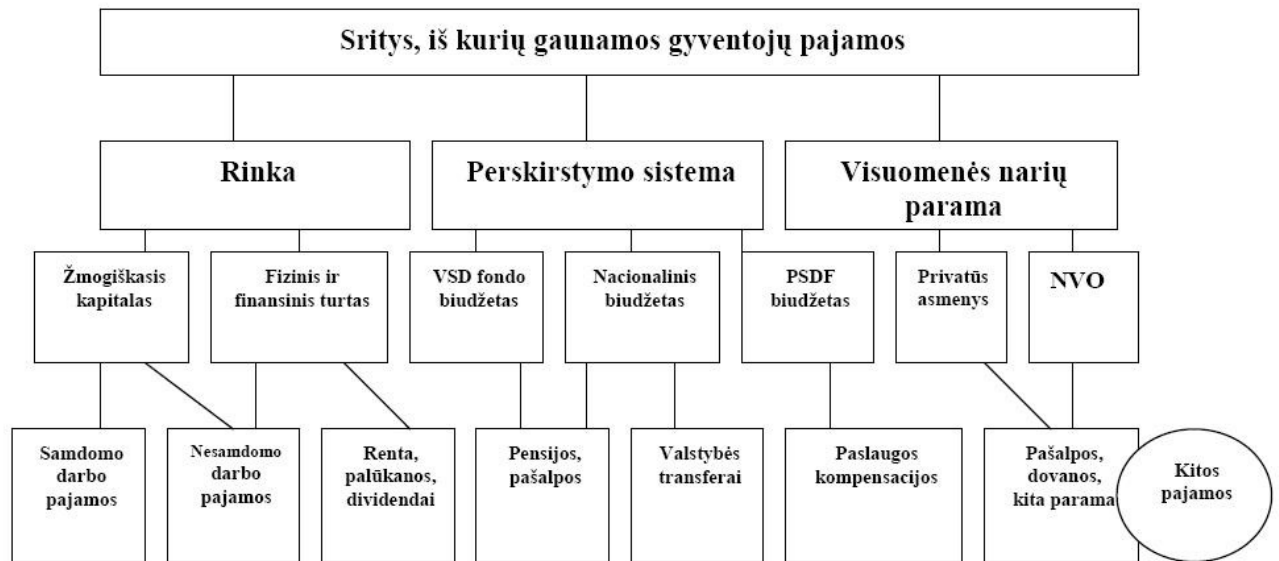
1.2.2. Namų ūkio pajamų šaltiniai

Įvairūs autoriai namų ūkio pajamų struktūrą ir šaltinius pateikia skirtingai. Pirmiausia aptarsime I. Blažienės išskiriamas tris pagrindines sritis, iš kurių gaunamos individo pajamos, tai [2, p.152]:

- 1) rinka;
- 2) perskirstymas;
- 3) visuomenės narių parama.

1.1 paveiksle pavaizduota sričių, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, klasifikacija, pajamų šaltiniai grupuojami pagal individo disponuojamą kapitalą ir valstybėje esančias atitinkamos kompetencijos institucijas, teikiančias gyventojui tam tikras pajamas.

Pirmajame schemas lygmenyje išdėstomos sritys, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, antrajame – įvertinami konkretūs pajamų šaltiniai kiekvienoje srityje ir trečiajame lygmenyje pateikiamos kiekvieno konkretaus pajamų šaltinio sąlygojamos gyventojų pajamų rūšys.

1.1 pav. Gyventojų pajamų rūšys pagal sritis ir šaltinius

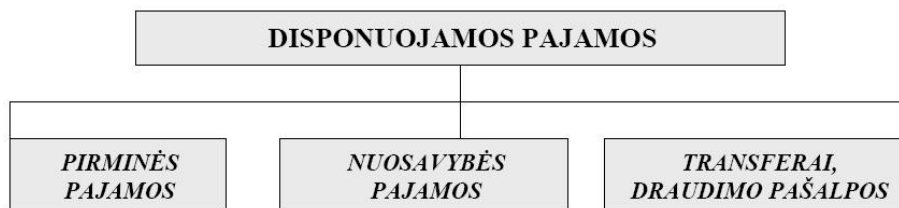
Šaltinis: Blažienė, I. (2002). Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje. Daktaro disertacija, p. 12

Rinkos pajamos gaunamos vienoje iš rinkų – darbo rinkoje, finansų rinkoje ar turto rinkoje, panaudojant vieną ar kelis individo turimus kapitalus – žmogiškąjį, fizinį ar finansinį kapitalą. Žmogiškojo kapitalo panaudojimas suteikia galimybę gauti samdomojo ir nesamdomojo darbo pajamas, tuo tarpu fizinis ir finansinis kapitalas užtikrina nesamdomojo darbo pajamų, rentos, palūkanų bei dividendų gavimą.

Perskirstymas susijęs su tam tikrais valstybės įsipareigojimais ir apima gyventojų pajamas, gaunamas iš socialinės apsaugos bei natūrinius valstybės transferus. Perskirstymo sričiai priskiriami tokie pajamų šaltiniai, kaip valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas, valstybės ir savivaldybių biudžetai ir privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetas. Iš valstybinio socialinio draudimo fondo ir nacionalinio (savivaldybių) biudžetų gyventojams teikiamos pensijos, pašalpos; iš nacionalinio biudžeto teikiami natūriniai valstybiniai transferai; iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto teikiamos sveikatos paslaugų pilnos ar dalinės kompensacijos.

Visuomenės narių parama – tai savanoriška šeimos narių, draugų, giminių, nevyriausybinių organizacijų parama. Šiuo atveju gali būti gaunamos tokių rūšių pajamos, kaip: pašalpos, dovanos ir kita parama.

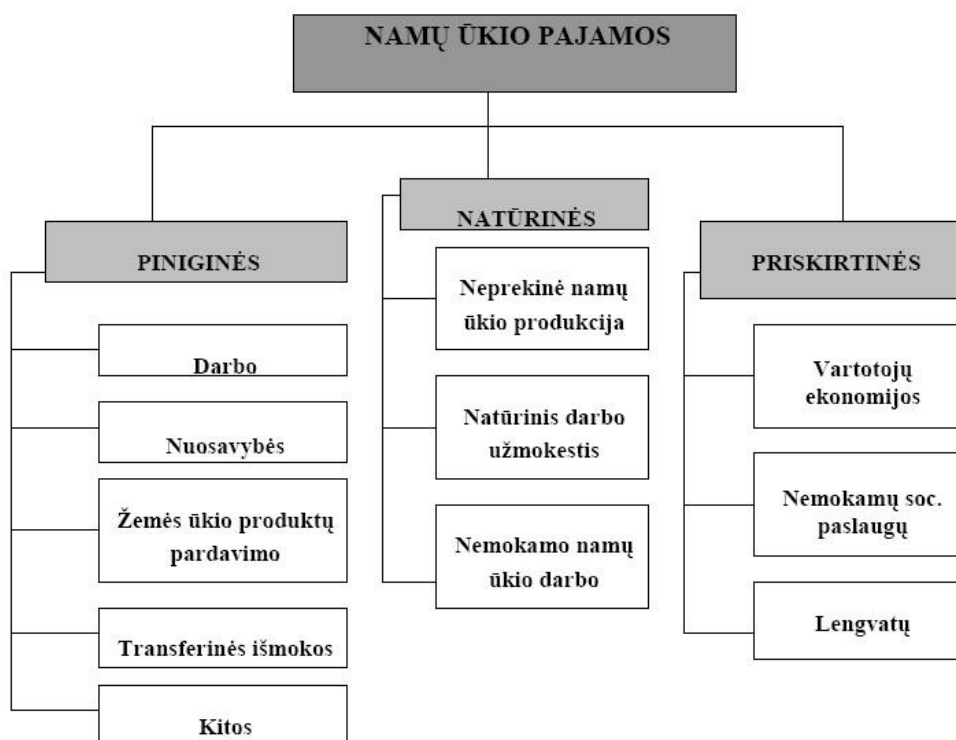
S.Martišius ir O.Molienė analizuoja pajamas vadovaudamiesi Jungtinių Tautų Organizacijos principais, apibrėžiant *tris disponuojamų pajamų sritis* ir atitinkamus šių sričių pajamų šaltinius [15, p. 8].

1.2 pav. Gyventojų disponuojamų pajamų sritys
 Šaltinis: Martišius, S., Moliienė, O. (1995). Namų ūkio statistika ir ekonometrija, p. 8.

Kaip matyti iš 1.2 paveikslėlio, S.Martišius ir O.Moliienė disponuojamąsias pajamas išskyrė į tris rūšis: *pirmines pajamas, pajamas iš nuosavybės ir transferus*. Jei neįvertinsime tiesioginių (asmeninių) mokesčių sumokėjimo, tai bus analizuojamos ne disponuojamos pajamos, o bendrosios asmeninės pajamos.

Anksčiau pateiktos V.Vitunskienės nagrinėjamos išplėstinėje piniginių pajamų sąvokoje pajamų grupės (piniginės pajamos, natūrinės (produkcijos) pajamos ir priskirtinės (“paslėptosios”) pajamos), savo ruožtu, gali būti skaidomos į smulkesnes dalis. Tai pavaizduota 1.3 paveikslėlyje

1.3 pav. Namų ūkio pajamų struktūra
 Šaltinis: Vitunskienė, V. (1997). Namų ūkio ekonomika, p. 8

Taip pat gyventojų asmeninius finansus kaip finansų posistemį analizuoja ir A. V. Rutkauskas, išskirdamas šias pagrindines pajamų rūšis [27, p. 53]:

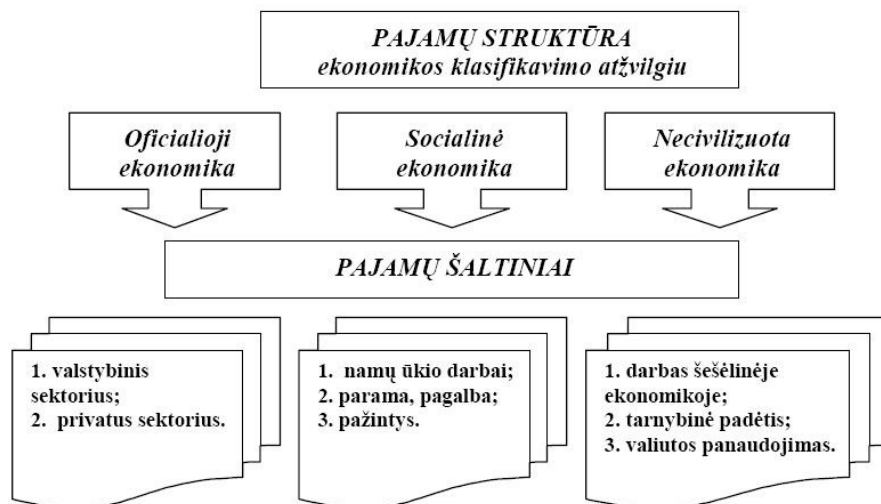
- darbo užmokestis (taip pat ir premijos, honorarai) – tai užmokestis, gaunamas už savo darbo jėgos naudojimą, kūrybinius ir protinius sugebėjimus, iniciatyvumą;
- pajamos iš ūkinės veiklos (taip pat dividendai už akcijas, nuomos mokestis);
- palūkanos už skolinamą kapitalą;
- pajamos iš spekuliacinės veiklos – tai operacijos, kurių tikslas gauti pelną iš pasikeitusių prekių kainų tam tikru laikotarpiu arba skirtingose rinkose;
- loterijų prizai ir laimėjimai;
- vyriausybės skiriamos pensijos, stipendijos, alimentai, pašalpos, subsidijos;
- papildomos pensijos (iš nevalstybinių pensijų fondų) ir sumos, gautos iš draudimo;
- paskolintos lėšos: kreditas, paskola, skola.

Iš užsienio autorių, analizuojančių pajamų struktūrą ir jų šaltinius, būtina paminėti Škotijos Strathclyde universiteto profesoriaus Richard Rose koncepciją apie *daugybinių pajamų* “portfelį”.

R. Rose koncepcijoje apie daugybinių pajamų “portfelį” pajamų šaltiniai skirstomi į dvi grupes [36, p. 94-95]:

1. piniginę ir nepiniginę išraišką turintys pajamų šaltiniai;
2. teisėti (*legalūs*) ir neteisėti (*“necivilizuoti”*) pajamų šaltiniai.

1.4 paveiksle pateikti R. Rose pasiūlyta pajamų struktūra ir pajamų šaltiniai.

1.4 pav. Gyventojų pajamų struktūra ir pajamų šaltiniai pagal R. Rose koncepciją apie daugybinių pajamų “portfelį”

Šaltinis: Tureikytė, D. (1995). Lietuvos šeimų tipai pagal pajamų šaltinius. Lietuvos šeima: Tradicijos ir ateitis, p. 95

Minėtų pajamų šaltinių pagrindu yra formuojama pajamų šaltinių struktūra, išskiriant trijų rūšių “ekonomikas”:

1. Oficialioji ekonomika, kurioje pajamų šaltiniai, legalūs ir turintys piniginę išraišką, yra *valstybinis ir privatus sektorai*.

2. “Socialinė ekonomika”, kurioje pajamų šaltiniai, neoficialūs ir turintys nepiniginę išraišką, yra skirstomi į tris grupes:

- maisto produktų auginimas savo žemės sklype, kiti namų ūkio darbai, kaip pvz., namo statyba ar remontas;
- pasikeitimas parama ar pagalba su giminėmis ir draugais, kai draugai ar giminės padeda auginti žemės ūkio produktus, remontuoti ar statyti namą, prižiūrėti vaikus ir pan.
- pasinaudojimas pažintimis. Tai pažįstamųjų ryšiai, kurių dėka gaunama tai, ko negalima gauti paprastu būdu.

3. “Necivilizuota ekonomika”, kurioje pajamų šaltiniai, neteisėti, nelegalūs ir turintys piniginę išraišką, taip pat skirstomi į tris grupes:

- pajamos iš darbo šešėlinėje ekonomikoje;
- pajamos už paslaugas, atliekamas pasinaudojus tarnybine padėtimi;
- pelningas užsienio valiutos panaudojimas.

Pagal tai, kokie šeimos narių pajamų šaltiniai yra pagrindiniai pragyvenimo šaltiniai (pirmas ir antras pagal svarbą), išskiriami keturi besiskiriančios orientacijos namų ūkio tipai [36, p. 96]:

1. “*normalus – pažeidžiamas*”. Šio tipo šeimos gyvena iš jos narių pajamų, gaunamų pagrindiniame darbe, arba iš pensijos, pašalpų. Svarbiausias pajamų šaltinis – tik pajamos iš oficialiosios ekonomikos. Šio tipo šeimų materialinė gerovė visiškai priklauso nuo oficialiosios ekonomikos būklės.

2. “*gynybinis*”. Šio tipo šeimų pagrindiniai pragyvenimo šaltiniai, tai pagrindiniame darbe gaunamas atlyginimas arba pensija, pašalpa, taip pat iš žemės ūkio, giminių bei draugų gaunama parama, naudojimas pažintimis.

3. “*aktyvus*”. Svarbiausi pajamų šaltiniai šio tipo namų ūkių – tai papildomas darbas (antraeilės pareigos, pajamos iš papildomo verslo) ir (arba) pelningas užsienio valiutos panaudojimas, bet taip pat ir atlyginimas pagrindiniame darbe. Šio namų ūkio pajamose yra svarbios tiek pajamos gaunamos iš oficialiosios ekonomikos, tiek ir neoficialios, šešėlinės ekonomikos.

4. “*marginalinis*”. Šio tipo šeimos gyvena iš žemės ūkio arba iš giminių ir draugų paramos. Tai svarbiausi jų pajamų šaltiniai.

Gyventojų pajamų struktūros analizė paprastai atliekama laikantis dviejų *struktūros sudarymo principų*:

1. įvertinamos sritys, iš kurių gali būti gaunamos pajamos;

2. nustatomi konkretūs pajamų šaltiniai kiekvienoje srityje.

Taigi, namų ūkių piniginių pajamų šaltiniai gali būti labai įvairūs. Juos galima suskirstyti į penkias grupes:

1. Darbo pajamos - tai atlygis už samdomąjį ir nesamdomąjį darbą:

- darbo užmokestis, premijos, priemokos, įvairios kompensacijos, kurias moka darbovietė;
- verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos, žemės ūkio gamybos, kitokios gamybos ir veiklos pajamos.

2. Nuosavybės pajamos - tai už išnuomotą turtą gaunamos namų ūkių pajamos:

- renta, gaunama už išnuomotą nekilnojamąjį turtą (namą, butą, garažą, žemę ir kita);
- palūkanos, gaunamos už pinigų laikymą bankuose ir skolinimą privatiems asmenims, už įsigytus vertybinius popierius (obligacijas, akcijas);
- nekilnojamojo turto pardavimo pajamos.

3. Transferinės išmokos - tai įvairios socialinės pašalpos:

- senatvės ir invalidumo pensijos;
- įvairios socialinės pašalpos šeimoms ar vienišiams asmenims (socialinės šalpos, ligos, vaikų gimdymo ir auginimo, našlaičių, socialinės kompensacijos ir kitos);
- stipendijos;
- bedarbio ir kitos pašalpos.

4. Ne verslo pajamos - tai pajamos, gaunamos už parduotas uogas, grybus, antrines žaliavas ir kitas.

5. Kitos pajamos - tai alimentai, dovanoti pinigai, laimėjimai, draudimo išmokos ir kitos.

Taigi, gyventojų pajamas rinkos sąlygomis sudaro atlyginimas už darbą, nuosavybės pajamos, pajamos iš biudžeto, skirtos socialinei sferai, ir kiti pajamų šaltiniai (honorarai, išlošimai, laimėjimai loterijoje ir pan.) [14]. Tačiau pagrindinis pajamų šaltinis vistiek yra darbo užmokestis.

Namų ūkių pajamų šaltiniai gali būti skirstomi įvairiai. Tarkime, I.Blažienė pajamų šaltinius skirsto į rinką, perskirstymą ir visuomenės narių paramą, S.Martišius ir O.Molienė – į pirmines pajamas, nuosavybės pajamas ir transferus, draudimo pašalpas. R.Rose koncepcijoje apie daugybinį pajamų “portfelį” pajamų šaltinius skirsto į piniginę ir nepiniginę išraišką turinčius pajamų šaltinius ir teisėtus (legalius) ir neteisėtus (“necivilizuotus”) pajamų šaltinius.

1.2.3. Pajamų diferenciacija

Namų ūkio pajamų (piniginių, natūrinių ir numanomųjų) dydis ar šaltiniai priklauso nuo įvairių veiksnių. Vienus iš jų galima vadinti vidiniais veiksniais, kitus - išoriniais.

Vidiniai veiksniai vienaip ar kitaip yra susiję su namų ūkiu ar jo nariais. Tai vidinės namų ūkio aplinkos elementai, procesai bei jų charakteristikos. Ekonomikos teorijoje išskiriami šie pagrindiniai pajamų nelygybės formavimąsi sąlygojantys vidiniai veiksniai [3, p. 45; 14, p. 74; 17, p. 706-707; 18, p. 293-294; 38, p. 649-652; 39, p. 155; 40, p. 482-483]:

- ***Fizinės ir protinės žmonių galimybės.*** Vienodų žmonių pasaulyje nėra. Vieni yra stipresni fiziškai, kiti – intelektualiesni, tretį apdovanoti įvairiais gabumais. Dėl to žmonių veikla ir jos rezultatai labai skiriasi. Jie yra skirtingi savo protu, ištvirme, fizine jėga, išvaizda, temperamentu, sugebėjimu bendrauti, atmintimi, psichine sandara, polinkiais ir pan. Šie skirtumai gali būti įgimti ir įgyti, t.y. nulemti socialinės bei ekonominės aplinkos. Tačiau, nepriklausomai nuo kilmės, jie visi tiesiogiai ar netiesiogiai, daugiau ar mažiau lemia žmogaus, kaip ekonomikos subjekto vietą, jo apsisprendimą, galimybes rasti ir dirbti vienokią ar kitokią darbą, vienaip ar kitaip panaudoti turimus materialius išteklius. Vadinasi, genetiškai arba socialiai užkoduota žmonių įvairovė lemia pajamų skirtumus, veikia jų formavimąsi. Vis dėlto nereikėtų šių veiksnių suabsoliutinti, nes tuomet pajamų nelygybė pasirodys fatališka, iš anksto nulemta. Yra daugybė pavyzdžių, kai įgimti gabumai ar socialinė aplinka toli gražu ne visuomet atitinka žmogaus materialią padėtį bei jo pajamas.
- ***Išsilavinimas, įgūdžiai ar profesinė kvalifikacija.*** Sukauptas žmogiškasis kapitalas yra svarbus individo pajamų ir užimtumo perspektyvų veiksnys, bei pagrindinis šalių pajamų skirtumo veiksnys [35, p. 146], kadangi aukštojo išsilavinimo ir aukštos kvalifikacijos reikalaujantis darbas yra daugiau apmokamas už nekvalifikuotą darbą. Dėl įvairių priežasčių žmonės nevienodai linkę daryti šias investicijas, todėl egzistuoja žymūs išsilavinimo ir profesinių įgūdžių skirtumai. Įgytos žinios ir gebėjimai sąlygoja ne tik didesnę darbo užmokestį, bet ir sumažėja nedarbo rizika, atsiranda didesnių galimybių įsidarbinti prestižiniuose darbuose, dirbti patrauklesnę, įdomesnę, perspektyvesnę darbą.
- ***Šeimyninė kilmė*** taip pat sąlygoja tam tikrus pajamų skirtumus. Daugumai žmonių neišsiskiriančių ypatingais sugebėjimais, “tinkama” šeimyninė kilmė padeda, ypač jei tėvai ne tik suteikia materialinę paramą, bet ir duoda praktinių patarimų.
- ***Darbo intensyvumas, kenksmingumas ir pavojingumas.*** Beveik visuomet yra galimybė dirbti lėčiau ir ilgiau arba intensyviau ir trumpiau. Nevienodo intensyvumo darbo rezultatai

skiriasi. Taip pat dėl technologijos specifikos kai kurie darbai yra pavojingi arba nepatrauklūs. Žmonės pritraukiami į tokį darbą, mokant santykinai didesnį darbo užmokestį. Be to, pajamų skirtumus sąlygoja nevienodas žmonių požiūris į darbą, skirtinga darbo trukmė, įvairūs reikalavimai darbo sąlygoms.

- **Sukauptas turtas.** Didelę reikšmę pajamų nelygybei turi sukaupto ir paveldėto turto skirtumai. Rinkos ūkyje yra galimybė turimas pajamas ne tik išleisti vartojimui, bet ir kaupiti: investuoti į verslą, vertybinius popierius, padėti į bankus, pirkti nekilnojamąjį turtą ir pan. Sukauptą turtą gali papildyti paveldėtas šeimos turtas, kuris dar labiau padidina turtinę nelygybę.
- **Investavimo rizika.** Investuodami pinigus į vertybinius popierius, gamybą, bankus žmonės įgyja galimybę ateityje padidinti savo pajamas. Būsimų pajamų didėjimo tempą lemia rizikos laipsnis: kuo jis aukštesnis, tuo pajamos bus didesnės. Tačiau kartu nuo rizikos laipsnio priklauso ir investicinių lėšų praradimo tikimybė.
- **Laimė ir atsitiktinumai.** Padidinti namų ūkio pajamas kartais padeda ir sėkmė: laimėjimai įvairiose loterijose, konkursuose, žaidimuose, radiniai ir pan.
- **Kiti pajamų diferencijavimo veiksniai.** Kai kuriuos pajamų skirtumus sąlygoja žmonių sveikata, nedarbas, diskriminacija. Nemažą reikšmę turi asmeniniai ryšiai, pažintys, politinė įtaka. Be to, pajamos tarp individų pasiskirsto netolygiai dėl demografinių (namų ūkio dydis ir sudėtis, amžius) ir geografinių (regioninės ekonomikos ypatumai, gamtinės ar klimato sąlygos) veiksnių.

Išoriniai namų ūkio pajamų **veiksniai** - tai įvairūs išorinės aplinkos elementai ir procesai, kuriems namų ūkio nariai negali daryti įtakos:

1. šalies ekonomikos išsivystymo lygis;
2. nedarbas;
3. individualaus verslo sukūrimo ir plėtojimosi sąlygos;
4. lyčių, rasių bei kitokia diskriminacija darbo užmokesčio aspektu;
5. infliacijos lygis;
6. valstybės socialinės programos ir k.t.

Būtina pažymėti, kad pajamų diferenciacija ne visada sutampa su turto pasiskirstymu. Paprastai turtinė nelygybė yra ženklesnė. Taip yra todėl, kad gyventojų turto apimtis, skirtingai negu pajamos, priklauso ne tik nuo tiriamu laikotarpiu gaunamų pajamų, bet ir nuo materialinių bei piniginių vertybių sankaupų [38, p. 15]. Taip pat svarbus ir laiko periodas, kadangi dėl įvairių

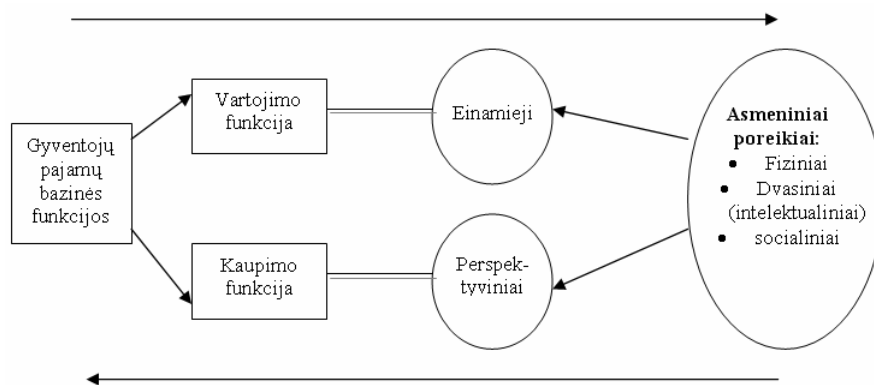
trumpalaikių finansinių sukrėtimų du namų ūkiai su tomis pačiomis savybėmis gali turėti skirtingas pajamas ilgame laikotarpyje [65].

Taigi, pajamų diferenciaciją sąlygoja eilė vidinių ir išorinių veiksnių, tačiau būtina pabrėžti, kad žmogiškasis kapitalas ir turtas yra svarbiausios nelygybės priežastys. Taip pat reikia paminėti, kad visų aukščiau pateiktų veiksnių poveikis įvairioms žmonių grupėms paprastai būna nevienodas. Tačiau bendra jų veikimo pasekmė - asmeninių pajamų įvairovė .

1.2.4. Pajamų funkcijos

Dabartiniame visuomenės socialinio ekonominio išsivystymo etape gyventojų pajamų objektyvumą individo lygmenyje lemia dvi jų atliekamos bazinės funkcijos - **asmeninio vartojimo** funkcija bei **kaupimo** funkcija, kurias savo ruožtu apsprendžia objektyvi gyventojų asmeninių poreikių patenkinimo būtinybė [68].

Gyventojų pajamų atliekama vartojimo funkcija apibrėžiama kaip ekonominių gėrybių vartojimas trumpu laikotarpiu (laiko tarpas tarp dviejų reguliaraus pobūdžio įplaukų), siekiant patenkinti einamuosius asmeninius poreikius, o gyventojų pajamų atliekama kaupimo funkcija reiškia, kad dalis gyventojų pajamų nėra išleidžiama einamajam vartojimui trumpu laikotarpiu, bet perkeliama į sekančius laikotarpius fizinio arba finansinio turto forma ir yra skiriama būsimų arba perspektyvinių asmeninių poreikių tenkinimui (žr. 1.5 pav.) [3].

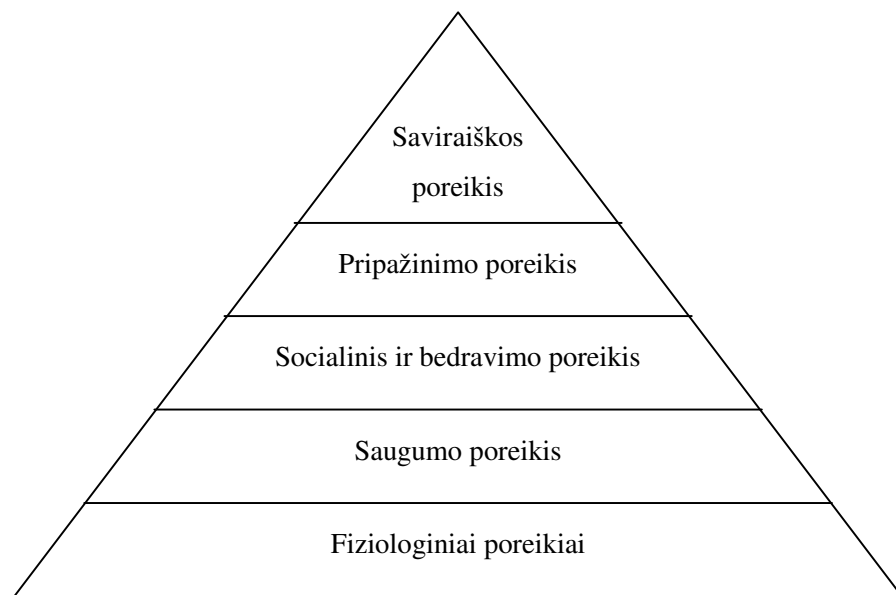
1.5 pav. Gyventojų pajamų funkcijų ir asmeninių poreikių patenkinimo sąryšis.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [68] šaltiniu

Be šių pagrindinių - vartojimo ir kaupimo - funkcijų, gyventojų pajamos atlieka ir kai kurias kitas funkcijas, kurias apibendrintai galima pavadinti **socialinių įpareigojimų** funkcija - ne visos gyventojų pajamos skiriamos vartojimui ir kaupimui, dalis pajamų išleidžiama įvairiems mokesčiams, rinkliavoms, alimentams ir pan. sumokėti [68].

Ekonomikos mokslas iš daugiamatės poreikių kategorijos išskiria ir tiria ekonominius poreikius. Poreikiai priskiriami ekonominiams poreikiams, jei jiems patenkinti yra naudojama ekonominė veikla. Skiriami gamybiniai ir asmeniniai ekonominiai poreikiai - gamybiniai susiję su gamybos vystymu, tuo tarpu asmeniniai - su fiziniu, dvasiniu bei socialiniu asmenybės vystymusi [68].

Teoriškai esama daugybės modelių, kurie siekia paaiškinti mūsų, kaip žmonių, poreikių struktūras. Labiausiai žinoma yra Maslovo poreikių piramidė, kuri yra pavaizduota šiame paveikslėlyje: [4, p. 206]

1.6 pav. Maslovo poreikių piramidė [4, p. 206]

Šaltinis: Karlof, B., Lovingsson, F.H. (2006). Vadybos koncepcijos ir modeliai nuo A iki Z, p. 206

Šioje hierarchinėje struktūroje patenkinus santykinai primityvų poreikį, iškilis būtinybė patenkinti sudėtingesnę poreikį. Išskyrus paskutinįjį saviraiškos poreikio lygį, kiti poreikiai tampa ne tokie svarbūs po to, kai buvo patenkinti [4, p.206].

V.Vitunskienė savo moksliniame leidinyje “Namų ūkio ekonomika” teigia, jog poreikis yra fiziologinis (pirminių poreikių) ir psichologinis (antrinių poreikių) *stokos* pojūtis, motyvuojantis žmogų užsiimti tam tikra veikla, kurios rezultatai gali būti panaudojami dvejopai [39]:

- asmeniniam vartojimui;
- gamybiniam vartojimui.

Asmeninis vartojimas yra procesas kurio metu įvairios gėrybės žmonių vartojamos tiesiogiai siekiant patenkinti asmeninius poreikius [39, p. 57]. Kokie veiklos rezultatai (gėrybės) naudojami tenkinant asmeninius poreikius galima nustatyti nagrinėjant poreikių išsivystymo ir patenkinimo lygį lemiančius veiksnius [39, p. 66-68]:

- Namų ūkio turimas turtas – piniginės pajamos. Čia siūloma laikytis *poreikių tenkinimo maksimizavimo taisyklės*: savo pinigines pajamas vartotojas turi paskirstyti taip, kad paskutinis piniginis vienetas, išleistas konkrečiai prekei ar paslaugai įsigyti, garantuotų vienodą ribinį naudingumą. Taip pat neprasilenkiama ir su *pajamų efektu*, kai vartotojas vietoj vieno produkto pirkdamas kitą, sutaupo pinigų kitoms prekėms ir paslaugoms.
- Vartotojo inercija, kai vartojamos gerai pažįstamos prekės ir paslaugos.
- Kainų lygis, kai vartojimo prekių ir paslaugų kainos kyla sparčiau nei didėja gyventojų piniginės pajamos, namų ūkiai įstengia nusipirkti vis mažiau gėrybių, ir atvirkščiai.
- Infliacija, kai didėjant infliacijai visas gautas ir sutaupytas pajamas namų ūkiai stengiasi išleisti prekėms ir paslaugoms, ir atvirkščiai.
- Vartojimo socializacijos lygis. Vartojimas yra socializuotas, kai už paslaugas ar prekes moka ne pats vartotojas, o valstybė iš centralizuoto arba savivaldybių lėšų biudžetų – tai natūriniai transferai.

Pagrindinių poreikių išsivystymo ir patenkinimo lygį lemiančių veiksnių įvertinimas leidžia teigti, kad gyventojų piniginės pajamos yra pagrindinis poreikių nulemtos veiklos rezultatas. Šis rezultatas (piniginės pajamos) priklausomai nuo kainų lygio pokyčių, infliacijos tempų ir (ar) valstybės teikiamų natūrinių transferų dydžio, užtikrina atitinkamo lygio asmeninį vartojimą ir garantuoja perėjimą į aukštesnę poreikių reprodukcijos sistemos pakopą.

Nesunku pastebėti, kad autorė pagrindinę poreikių reprodukcijos sistemos komponentę – pajamas – apibrėžia, kaip vieną svarbiausių gyvenimo lygį, o taip pat ir asmeninį vartojimą, apibūdinančių rodiklių.

R.Lazutka taip pat išlaiko labai stiprią koreliaciją tarp asmenų vartojimo (asmeninių poreikių patenkinimo) ir jų gaunamų pajamų, teigdamas, kad “pajamos yra pagrindinis vartojimo šaltinis ir labiausiai paplitęs vartojimo galimybių kiekybinis įvertinimo kriterijus” [6, p. 102].

Apibendrinant poskyrį, galima teigti, kad pagrindinės pajamų funkcijos yra asmeninio vartojimo bei kaupimo. Taip pat pajamos atlieka ir socialinių įpareigojimų funkciją. Taigi, namų ūkių pajamos yra skirtos namų ūkių poreikiams tenkinti. Šių poreikių patenkinimo lygis priklauso būtent nuo namų ūkio gaunamų pajamų.

1.2.5. Namų ūkio pajamų paskirstymas

Visos uždirbtos (gautos) bendrosios namų ūkio pajamos skirstomos į tris dalis. Dalis bendrųjų namų ūkio pajamų *kaip privalomieji mokesčiai* yra atskaitoma į valstybės biudžetą arba valstybinio socialinio draudimo fondą. Likusios, t. y. *disponuojamosios namų ūkio pajamos* skiriamos *asmeniniams poreikiams tenkinti* ir *kaupiti* arba investuoti.

Didžiąją gyventojų pajamų dalį gyventojai sumoka mokesčiams. Mokestis – valstybės nustatyta pinigų suma, kurią turi sumokėti fizinis ar juridinis asmuo nuo savo veiklos rezultatų arba atliktų ar tik norimų atlikti veiksmų [65].

Viena svarbiausių mokesčių socialinių-ekonominių funkcijų yra ta, kad mokesčių mokėtojų lėšos, sukauptos nacionaliniame biudžete, perskirstomos subsidijų, paramos ir kitų pervedimų (transferų) forma gyventojams, ūkio subjektams, ekonominės veiklos sferoms, regionams.

Šiuo metu Lietuvoje išskiriamos šios gyventojų mokesčių rūšys [46]:

- gyventojų pajamų mokestis (GPM);
- paveldimo turto mokestis;
- pridėtinės vertės mokestis;
- privalomojo sveikatos draudimo įmokos;
- valstybinio socialinio draudimo įmokos;
- žemės mokestis;
- akcizai;
- nekilnojamojo turto mokestis;

Tačiau vienas svarbiausių yra **gyventojų pajamų mokestis (GPM)** – tai mokestis, taikomas gyventojų ganamoms pajamoms, tokioms kaip darbo užmokestis, autorinis atlyginimas, pajamos už parduotą turtą, kompensacijos ir kt. Gyventojų pajamų mokestis gali būti proporcinis, progresinis ir regresinis [37].

GPM turi mokėti pajamų gavę nuolatiniai Lietuvos gyventojai bei nenuolatiniai Lietuvos gyventojai, GPM mokantys nuo pajamų, kurių šaltinis yra Lietuvoje.

Kai kurie ekonomistai (R. Makonel, L. Briu) nurodo du tarpusavyje susijusius namų ūkio pajamų paskirstymo tyrimo vertinimus - funkcinį ir asmeninį.

Funkcinis pajamų paskirstymas susietas su metodu, kuriuo visuomenės piniginės pajamos skirstomos į darbo užmokestį, rentą, procentus (palūkanas) ir pelną. Čia visuminės pajamos paskirstomos pagal pajamų gavėjo funkciją. Darbo užmokestis mokamas už darbą, renta ir procentai - už išteklius, kam nors priklausančius, pelnas atitenka įmonių savininkams.

Asmeninis pajamų paskirstymas susietas su metodu, kuriuo visuomenės visuminės pajamos paskirstomos konkrečioms namų ūkiams.

Statistiškai tiriant funkcinį pajamų paskirstymą, reikia nustatyti ne tik bendrą pajamų sumą, bet ir jų sudėtį bei struktūrą. Kaip rodo tyrimai, pagrindinė bendrų pajamų dalis tenka darbui, o ne kapitalui.

Individualiai ar bendromis pastangomis sprendami, kaip paskirstyti disponuojamąsias pinigines pajamas, namų ūkio nariai susiduria su **pinigų panaudojimo galimybių ribotumu**: pinigus išleidus vienoms reikmėms nebegalima patenkinti kitų reikmių.

Svarbiausi **ekonominiai veiksniai**, turintys įtakos skirstant disponuojamąsias namų ūkio pajamas yra trys:

- pajamų dydis,
- prekių ir paslaugų kainų lygis,
- namų ūkio biudžetinio apribojimo laipsnis.

Tiriant namų ūkių biudžetus nustatyta, kad *didėjant namų ūkio pajamoms* asmeniniam vartojimui skirta jų dalis mažėja. Ir atvirkščiai, kai namų ūkio pajamos mažėja, asmeniniam vartojimui skirta dalis didėja, o santaupoms skirta dalis mažėja.

Dėl vartojimo prekių ir paslaugų *kainų kaitos* kinta ir perkamoji namų ūkių galia (arba realiosios pajamos). Kainoms padidėjus už tokią pat pinigų sumą prekių galima nusipirkti mažiau nei iki to. **Realiosios** namų ūkio **pajamos** - tai perkamoji piniginių pajamų galia, išreikšta prekių ir paslaugų, kurias galima įsigyti už gautas pajamas, suma. Griežtas biudžetinis apribojimas reiškia, jog pritrūkusi pinigų šeima neturės galimybės kaip nors papildyti natūrinių ar piniginių pajamų.

Reziumuojant galima teigti, jog didelę dalį savo gaunamų pajamų namų ūkiai išleidžia mokesčiams. Savo ruožtu, šiuos mokesčius panaudoja vyriausybė mokėdama įvairias socialines išmokas bei kurdama tokias prekes ir paslaugas, kurias namų ūkiai gauna kaip nematerialiąsias gėrybes.

1.3. Namų ūkio išlaidos

1.3.1. Namų ūkio vartojimo išlaidų samprata ir vartojimas

Namų ūkių vartojimo išlaidos yra išskirtinės svarbos ekonominis kintamasis. Pirmiausia, jos yra vienas pagrindinių rodiklių, leidžiančių spręsti apie esamą bendrą gerovės lygį. Namų ūkio vartojimo išlaidos sudaro didžiausią šalies BVP dalį išlaidų sumavimo požiūriu. Be to, namų ūkių sprendimai, kokią dalį pajamų suvartoti, o kokią taupyti, yra svarbus ekonominės pažangos ir gerovės veiksnys [70].

Išlaidų sąvoka pirmiausia reiškia pinigus, kurie išleidžiami kokiems nors tikslams. **Išlaidos** – tai pinigai, išleidžiami prekėms pirkti, už paslaugas bei mokesčiams mokėti, ir panašiai.

Namų ūkio vartojimo išlaidos – tai vartotojų piniginių išlaidų galutinėms prekėms bei paslaugoms pirkti suma. [13, p. 80]. Jos skirstomos į [29, p. 25]:

1. išlaidos trumpalaikio vartojimo prekėms įsigyti (maistui, drabužiams ir kt.);
2. išlaidos ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti (automobiliams, baldams ir kt.);
3. išlaidos socialinės ir buitinės infrastruktūros paslaugoms apmokėti (išlaidos automechanikų, santechnikų, kirpėjų, teisininkų paslaugoms ir kt.).

Sprendimą vartoti lemia daug veiksnių, bet iš esmės jis nulemiamas pajamų arba, tiksliau, disponuojamųjų pajamų – pajamų, kurios lieka, kai vartotojai gauna vyriausybės išmokas ir sumoka mokesčius. Kai disponuojamos pajamos didėja, žmonės perka daugiau prekių; kai jos mažėja, perka mažiau [1, p. 52].

Vartojimo paklausa – namų ūkių sektoriaus paklausa prekėms ir paslaugoms [30, p. 109].

Vartotojai gali keisti prekių ir paslaugų pirkimo apimtį nepaisant kainų lygio pokyčio. Skiriami tokie namų ūkio vartojimo išlaidų ir taupymo pokyčių veiksniai, kurie turi poveikio esant konkrečiam kainų lygiui [31, p. 108-109].

1. Vartotojo gerovė – tai materialinio ar finansinio turto kainų kitimas. Kuo daugiau turto namų ūkis sukaupia, tuo didesnės vartojimo ir mažesnės taupymo išlaidos. Namų ūkio turtą sudaro nekilnojamas turtas (namai, automobiliai, buitinė technika ir kitos ilgalaikio naudojimo priemonės), piniginės lėšos (grynieji pinigai, akcijos, obligacijos, draudimo polisai, pensijos, santaupos). Namų ūkio turtas kaupiamas didinant vartojimą. Kuo didesnis sukauptas turtas, tuo mažesnis noras taupyti. Jei kurių nors aktyvų realioji vertė staigiai krinta, vartotojo gerovė mažėja. Vartotojai savo gerovę stengiasi grąžinti didindami taupymą. Jei taupymas augs, tai vartojimo išlaidos mažės. Ir atvirkščiai, padidėjus materialinių vertybių realiai

vertei, vartotojų išlaidos, esant tam pačiam kainų lygiui, padidės. Vartotojui tokia ekonomikos būseną yra laukiama.

2. Lūkesčiai. Namų ūkio lūkesčiai, susiję su pinigineis pajamomis, kainomis ir prekių gausa, gali turėti įtakos einamosioms vartojimo išlaidoms ir taupymui. Jei numatoma, kad kainos didės ir prekių truks, vartojimo išlaidos didėja, o taupymo – mažėja. Ir atvirkščiai, kainų mažėjimas vartotojus skatina mažinti vartojimą ir didinti taupymą. Pastebėta, jog vartojimo ir lūkesčių santykis yra labai stiprus tam tikroms namų ūkių grupėms ir tam tikrų kategorijų išlaidoms. Be to, lūkesčiai nėra taip gerai išanalizuoti atskitai ekonominių pagrindų [64].
3. Vartotojų kreditas – tai vartotojo galimybė naudotis kreditais. Jei namų ūkio įsiskolinimas yra didelis, tai vartotojai priversti mažinti vartojimą, kad sumokėtų skolas, ir priešingai, jei vartotojų įsiskolinimas yra nedidelis, vartojimo apimtis gali padidėti.
4. Mokesčiai. Asmeninių mokesčių mažinimas didina vartotojų grynąsias pajamas ir kartu skatina didinti vartojimo išlaidas. Ir atvirkščiai, asmeniniams mokesčiams didėjant, vartojimo išlaidos mažėja.

Vartojimą gali keisti prekių ir paslaugų pirkimo apimtis, kuri priklauso nuo kainų lygio [30, p. 118]:

- 1) jei kainų lygis didėja, vartojimo kiekis mažėja;
- 2) jei kainų lygis mažėja, vartojimo kiekis didėja.

Pirmieji vartojimo paklausos teorijos darbai priklauso Dž.M.Keinsui, kuris XX a. 4-ajame dešimtmetyje sukūrė teoriją, paaiškinančią masinio nedarbo ir gamybos nuosmukio priežastis. Tuo metu Dž.M.Keinso vartojimo funkcija buvo plačiai naudojama. Ji tapo kertiniu jo “Bendrosios užimtumo, palūkanų ir pinigų teorijos” akmeniu.

Vartojimo funkcija (C) – tai tiesioginė vartojimo išlaidų ir disponuojamų pajamų priklausomybė [29, p. 48].

$$C = f(Y); \quad (1)$$

čia C – vartojimas;

Y – grynosios (disponuojamosios) pajamos.

Šios vartojimo funkcijos paprastumas ir svarba buvo tokia įtikinama, kad ja remiantis ilgą laiką buvo atliekami makroekonominiai statistiniai ir teoriniai tyrimai. Dž.M.Keinso vartojimo funkcija C – dažniausiai išreiškiama tiesine vartotojų išlaidų C ir disponuojamų pajamų Y priklausomybe [29, p. 48]

$$C = a + c \times Y; \quad (2)$$

čia C – namų ūkio vartojimo išlaidos;

c – ribinio polinkio vartoti disponuojamas pajamas koeficientas, visada mažesnis už 1;

Y – nacionalinės pajamos;

a – autonominis vartojimas.

Šioje funkcijoje vartojimo ir disponuojamų pajamų ryšį apibūdina du kintamieji - a ir c . Kintamasis c vadinamas polinkiu vartoti (jis taip pat vadinamas ribiniu polinkiu vartoti).

Ribinis polinkis vartoti (c) – vartojimo prieaugis, gautas vienetu padidėjus grynosioms pajamoms [30, p. 110]. Jis rodo, koki poveikį vartojimui daro vienas papildomas disponuojamų pajamų vienetas [1, p. 53].

$$c = \frac{\Delta C}{\Delta Y}. \quad (3)$$

Atrodytų, kad disponuojamų pajamų padidėjimas turėtų tokių pat dydžiu padidinti vartojimo išlaidas, tačiau, pagal Dž.M.Keinsą, vartotojai trumpuoju laikotarpiu elgiasi pagal susiformavusius trumpojo laikotarpio vartojimo įpročius, t.y. jie nelanksčiai prisitaiko prie padidėjusių pajamų. Dalį papildmai gautų disponuojamų pajamų namų ūkis taupys [29, p. 49]. Todėl Dž.M.Keinsas manė, kad ribinis polinkis vartoti (c) yra visada mažesnis už vienetą.

Anot Dž.M.Keinso, didėjant pajamoms, ribinis polinkis vartoti mažėja dėl dviejų priežasčių. Pirma, didėjant ekonominiam aktyvumui, verslininkų pajamos auga greičiau už namų ūkių pajamas, tačiau pirmųjų vartojimas C yra mažesnis už namų ūkių vartojimą. Todėl bendras C turi tendenciją mažėti. Antra, mažėjant ekonominiam aktyvumui ir pajamoms, didėja nedirbančių asmenų, gyvenančių iš bedarbių pašalpų, skaičius. Bedarbių C yra mažiausias.

Kitas svarbus Dž.M.Keinso vartojimo teorijoje dydis - **vidinis polinkis vartoti (APC)** – vartojimo apimties ir pajamų santykis [31, p. 108].

$$APC = \frac{C}{Y} = \frac{a}{Y} + c \quad (4)$$

Vidutinis polinkis vartoti mažėja didėjant pajamoms. Santaupos yra dideles pajamas gaunančio namų ūkio privilegija. Dideles pajamas gaunantieji taupo daugiau negu neturtingieji. Šis postulatą, kad APC mažėja didėjant pajamoms, yra ankstyvosios keinsistinės teorijos pagrindinė idėja [30, p. 110].

Mokslininkai, tyrę šeimų biudžetus ir pajamas, nustatė, kad šeimos, gaunančios didesnes pajamas, vartoja daugiau, taigi $c > 0$. Iš tiesų šios šeimos turi daugiau santaupų, todėl $c < 1$. Šie duomenys patvirtino Dž.M.Keinso hipotezę, kad $0 < c < 1$. Be to, buvo nustatyta, kad šeimos, turinčios didesnes pajamas, didesnę dalį taupo, t.y. APC mažėja [31, p. 110].

Autonominis vartojimas (a) - tai namų ūkio vartojimo išlaidos, kurios nepriklauso nuo disponuojamų pajamų dydžio (egzogeninis kintamasis) [29, p. 48]. Kitaip tariant, kintamasis a yra

dydis, kuris parodo, ką žmonės suvartotų, jei jų einamųjų metų disponuojamos pajamos būtų lygios nuliui. Akivaizdu, kad jei pajamos yra lygios nuliui, vartojimas vistiek išlieka teigiamas dydis: nesvarbu, ar žmonės turi pinigų, ar ne. Tai lemia, kad a visada yra teigiamas. Jei žmonių einamosios pajamos lygios nuliui, jie gali vartoti mažindami savo santaupas. Jie vartoja arba parduodami savo sukauptą turtą, arba skolindamiesi [1, p. 53].

Dž.M.Keinso manymu, ne palūkanų norma, o pajamos yra pagrindinis veiksnys, lemiantis vartojimą. Šis teiginys prieštarauja klasikinės ekonomikos teorijos tvirtinimams, kad didesnė palūkanų norma skatina taupymą, kartais vartojimo sąskaita [30, p. 111].

Taigi, nors Dž.M.Keinso vartojimo funkcija buvo plačiai naudojama XX a. 4-ajame dešimtmetyje, laikui bėgant atsirado teorijos kritikų. Pirma, kai ekonomistai Antrojo pasaulinio karo metu priėjo išvadą, kad šeimos, didėjant jų pajamoms, vartos vis mažesnę ir mažesnę pajamų dalį, nedidelis vartojimas sukurs nepakankamą prekių ir paslaugų paklausą, o pasibaigus karui ištiks nuosmukis [31, p. 111]. Vertindamas šią Dž.M.Keinso išvadą (kad APC didėjant Y mažėja), amerikiečių ekonomistas Simonas Kuznetsas teigė, kad Dž.M.Keinso vartojimo funkcija reikštų amžiną stagnaciją. S. Kuznetsas, remdamasis 1869-1940 m. empiriniais duomenimis, pastebėjo šias problemas [29, p. 52]:

- ilgojo laikotarpio ribinis polinkis vartoti yra didesnis nei trumpojo laikotarpio;
- ilgojo laikotarpio vidutinis polinkis vartoti nemažėja mažėjant pajamoms, t.y. vartojimo ir pajamų santykis yra pastovus.

Šeimų biudžetų trumpuoju laikotarpiu tyrimas parodė esant tam tikro ryšio tarp vartojimo ir pajamų, kas atitinka Dž.M.Keinso teiginius. Tačiau ilgojo laikotarpio tyrimais nustatyta, kad vidutinis polinkis vartoti nesikeičia keičiantis pajamoms. Šios dvi vartojimo ir pajamų ryšio formos pavadintos trumpojo ir ilgojo laikotarpio vartojimo funkcijomis [30, p. 113].

Trumpojo laikotarpio vartojimo funkcija – vartojimo apimties priklausomybė nuo pajamų, esant mažėjančiam vidutiniam polinkiui vartoti.

Ilgojo laikotarpio vartojimo funkcija – vartojimo apimties priklausomybė nuo pajamų, esant pastoviam vidutiniam polinkiui vartoti.

Vartojimo teorijose trumpasis laikotarpis yra iki 15, o ilgasis – iki 50 metų.

Ypatingą poziciją užėmė neoklasikinė mokykla, negianti Dž.M.Keinso metodologijos teiginius. Neoklasikinės vartojimo funkcijos ypatybė yra ta, kad funkcija sudaryta naudojantis vidinių pajamų koncepcija, o Dž.M.Keinso modelyje pajamos yra išorinis kintamasis. Neoklasikiniame modelyje didžiausios naudos siekiantis ekonominis subjektas pats nusprendžia,

koks turi būti pajamų dydis ir pats suskirsto savo kalendorinį laiką į darbo laiką ir laisvalaikį. Tada jo pajamos susideda iš darbo ir turto pajamų [31, p. 116-117]:

$$Y = W \times N + V ; \quad (5)$$

čia W – darbo kaina;

N – darbo laikas;

V – turto pajamos, kurias sudaro santaupų pajamos.

Taigi, subjektas turi pats nuspręsti, kiek laiko skirti darbui, kad gautų reikalingas pajamas. Jo sprendimą lemia du veiksniai: biudžetinis apribojimas ir kalendorinis laikas, kurį sudaro darbo laiko ir laisvalaikio suma [31, p. 117].

Ši teorija teigia, kad palūkanų normos padidėjimas skatina mažiau vartoti ir daugiau taupyti, kad būtų daugiau vartojama ateityje. Iš čia išeina, kad dabartinio likotarpio vartojimas C yra atvirkščiai proporcingas, o santaupos – tiesiog proporcingos palūkanų normai [31, p. 117-118].

Neklasikinė vartojimo funkcija rašoma taip [31, p.118]:

$$C(r) = a - c_r \times r + c_v \times V ; \quad (6)$$

čia $c_r = \frac{\Delta C}{\Delta r}$ – ribinis polinkis vartoti pagal palūkanų normą;

$c_v = \frac{\Delta C}{\Delta V}$ – ribinis polinkis vartoti pagal turto pajamas.

Kitas žymus ekonomistas I.Fisheris sukūrė tarplaikio pasirinkimo modelį. Šiame modelyje I.Fisheris nagrinėja vartojimo pasirinkimą skirtingais laikotarpiais. Kiekvienas asmuo norėtų įsigyti daugiau prekių, ir daugiau kokybiškų prekių, tačiau vartotojo pajamos yra ribotos. Ribotos vartotojo pajamos yra tarplaikio pasirinkimo apribojimas [29, p. 53].

Žmonės iš anksto numato kurią pajamų biudžeto dalį skirs vartoti ir taupyti. Jie lygina einamojo laikotarpio ir būsimąjo laikotarpio vartojimą. Kuo asmuo šiandien daugiau išleidžia, tuo mažiau jam lieka ateityje. Vadinasi, namų ūkiai turi planuoti (prognozuoti) pajamas ateičiai, atsižvelgdami į vartojimo lygį einamuoju laikotarpiu. I.Fisheris skiria du skirtingus vartotojo gyvenimo laikotarpius: pirmasis laikotarpis – darbo metai, antrasis – pensinis amžius [29, p. 53].

F.Modigliani, R.Brumberg, A.Ando, remdamiesi Dž.M.Keinso ir I.Fisherio vartojimo išlaidų teorijomis, XX a. viduryje sukūrė gyvenimo trukmės hipotezę. Šie mokslininkai teigia, kad vartojimo išlaidos priklauso nuo kintamų pajamų skirtingais gyvenimo tarpsniais. Norint išlaikyti pastovų vartojimo lygį, kai kinta pajamos, vartotojas turi taupyti. Taupymas suteikia galimybę “perkelti” jų pajamas iš to laikotarpio, kai jos yra didesnės, į laikotarpį, kai jos bus mažesnės [29, p. 59].

Esminis gyvenimo trukmės hipotezės bruožas yra tas, kad vartojimo lygis kiekvienu laikotarpiu priklauso nuo gyventojų numatomų aktyvų ir nuo dabartinių pajamų, kurios dėl vienos ar kitos priežasties gali būti neįprastai didelės, palyginti su vidutinėmis pajamomis, kurias tikimasi gauti per gyvenimą. Šis teiginys aiškiai prieštarauja hipotezei, pabrėžiančiai hipotezę Dž.M.Keinso vartojimo funkciją, būtent, kad einamasis vartojimas yra einamųjų disponuojamų pajamų funkcija.

F.Modigliani ir R.Brumberg atliktoje teorinėje analizėje, be einamųjų pajamų, vartojimo išlaidų funkcija priklauso nuo dviejų kintamųjų: sukaupto turto ir numatomų vidutinių metinių pajamų. F.Modigliani gyvenimo trukmės teoriją papildė M.Friedmano nuolatinų pajamų teorija, išdėstyta 1957 metais išleistame veikale "Vartojimo funkcijos teorija". Šios abi vartojimo išlaidų teorijos remiasi I.Fisherio teiginiu, kad vartojimo išlaidų dinamika priklauso ne tik nuo einamųjų pajamų, bet ir nuo būsimųjų pajamų. Bet kitaip negu F.Modigliani, nuolatinų pajamų teorijoje M.Friedmanas pabrėžia pajamų svyravimus. Kurdamas šią hipotezę, M.Friedmanas pradėjo nuo pajamų apibrėžimo, kuris anksčiau jau buvo pasiūlytas J.Hickso. Individo realios metinės pajamos yra maksimali suma, kurią jis galėtų išleisti (suvartoti) išlaikydamas nepakitusių realųjį turtą [29, p. 64-65].

M.Friedmanas skiria dvi turto rūšis: žmogiškąjį ir finansinį turtą. Žmogiškasis turtas – tai individo uždirbtos pajamos. Tam tikru laikotapiu individo pajamos gali nesutapti su jo nuolatinėmis pajamomis. Taip gali būti dėl daugelio priežasčių. Šių dviejų dydžių skirtumas yra vadinamas atsitiktinėmis pajamomis: Individo gyvenime bus laikotarpių, kai atsitiktinės pajamos bus teigiamos, ir laikotarpių, kai atsitiktinės pajamos neigiamos [29, p. 65].

Tačiau pagrindinė nuolatinų pajamų hipotezės prielaida yra ta, kad vartojimas yra proporcingas nuolatinėms pajamoms. Tai reiškia, kad laikinai nedirbantis individas savo vartojimo nesumažins, nebent dėl prarasto darbo pasikeičia jo nuomonė apie nuolatinės pajamas. Nuolatinų pajamų hipotezės pagrindinis teiginys – individo vartojimas yra tiesiog proporcingas jo nuolatinėms pajamoms. Pasak M.Friedmano, vartojimas visų pirma priklauso nuo nuolatinų pajamų, nes vartotojai naudoja taupymą ir skolinimąsi, norėdami vartoti tolygiai, jei atsitiktiniai pasikeistų pajamos.

Apibendrinant poskyrį, galima teigti, jog namų ūkių vartojimas priklauso nuo įvairių veiksnių. Tačiau labiausiai jį įtakoja vartotojo gerovė, t.y. jo materialinis apsirūpinimas. Dž.M.Keinsas, I.Fisheris, F.Modigliani ir M.Friedman vartojimo išlaidų teorijose išskyrė pagrindinius kintamuosius – vartotojų įpročiai, einamosios disponuojamos pajamos, būsimosios pajamos, turtas, lūkesčiai, vartotojo gyvenimo trukmė ir kt., turinčius įtakos vartojimui trumpuoju ir ilguoju laikotarpiais.

1.3.2. Namų ūkio išlaidų klasifikacija

Vartojimo išlaidos skirstomos į grupes ir pogrūpius remiantis įvairiais požymiais. Išlaidų negalima tapatinti su natūrinėmis sąnaudomis – panaudotų daiktų, atliktų patarnavimų (darbų) kiekiu. Piniginės namų ūkio išlaidos yra pinigai, išleisti namų ūkio reikmėms skirtoms prekėms ir paslaugoms pirkti, mokesčiams mokėti ir pan., o natūrinės namų ūkio sąnaudos – tai ūkyje pagamintos produkcijos bei suteiktų paslaugų, taip pat namų ūkio reikmėms sunaudotų natūrinių pajamų kiekis arba vertė.

Pagal paskirtį namų ūkio piniginės išlaidos gali būti skirstomos į tris grupes:

- Asmeninio vartojimo išlaidas (arba tiesiog vartojimo išlaidas) – tai išlaidos skirtos tiesiogiai žmonių poreikiams tenkinti. (maisto produktams, nuolatinio vartojimo prekėms, trumpalaikio vartojimo prekėms pirkti, už paslaugas mokėti).
- Investicines (arba kaupimo) išlaidas – tai vertybiniais popieriais (akcijoms, obligacijoms) bei nekilnojamam turtui (pavyzdžiui, žemei, namui, butui) pirkti skirtos išlaidos, taip pat pinigai banke ar paskolinti asmenims už palūkanas ir gamybinės išlaidos, skirtos gamybinėms priemonėms pirkti ir gamybai namų ūkyje plėtoti.
- Kitas namų ūkio išlaidas – tai įvairios su pirmosiomis išlaidų grupėmis nesusijusios išlaidos. Jos vadinamos prekinėmis išlaidomis. Tai dovanoms pirkti, alimentams bei įvairiems mokesčiams mokėti ir rinkliavoms (draudimo bei nekilnojamojo turto mokesčiams, įvairiems savanoriškiems įnašams, baudoms ir pan.) mokėti skirtos išlaidos.

Savo ruožtu natūrinės išlaidos (sąnaudos) skirstomos į:

- namų ūkio produkciją;
- nemokamas paslaugas, lengvatas;
- paslaugas namų ūkyje.

Vertinant vartojimo lygį namų ūkyje atsižvelgiama ne tik į tai, kiek pirktų prekių ir paslaugų suvartojama, bet ir į natūrinės gėrybių sąnaudas. Dėl to namų ūkio išlaidas sudaro piniginės išlaidos ir natūrinių sąnaudų vertė per tam tikrą laiką. Pavyzdžiui, išlaidas maistui per mėnesį sudarys piniginės išlaidos maisto produktams pirkti bei šeimos nariams maitintis ne namuose ir namuose pagamintų arba nemokamai gautų iš šalies maisto produktų sąnaudų vertė [16].

Namuose pagamintų ar iš šalies gautų daiktų ir paslaugų sąnaudų vertė yra apskaičiuojama remiantis:

- 1) atitinkamų daiktų ar paslaugų rinkos kainomis;
- 2) namų ūkyje pagamintų daiktų ir paslaugų faktinėmis išlaidomis.

Pagal įsigyjamų ar vartojamų gėrybių rūšį namų ūkio išlaidos skirstomos į dvi grupes:

- Išlaidos prekėms pirkti. Pagal gėrybių vartojimo laiką jos skirstomos į:
 - ✓ išlaidas trumpalaikio vartojimo prekėms pirkti,
 - ✓ išlaidas ilgalaikio vartojimo prekėms pirkti;
- Išlaidas už paslaugas mokėti.

Pagal pasikartojimo dažnumą namų ūkio išlaidos skirstomos į dvi grupes:

- Einamasis išlaidas, kurios yra skirtos kasdienio vartojimo prekėms ir paslaugoms pirkti;
- Vienkartines išlaidas, kurios yra skirtos ilgalaikio vartojimo prekėms pirkti arba kitokioms retai pasikartojančioms ar vienkartinėms reikmėms.

Taip pat vartojimo išlaidos grupuojamos ir pagal vartojamų gėrybių paskirtį. Laikantis oficialiosios statistikos klasifikavimo sistemos, kuri naudojama tiriant namų ūkių pajamas ir išlaidas, vartojimo išlaidas galima suskirstyti į dvylika grupių [39]:

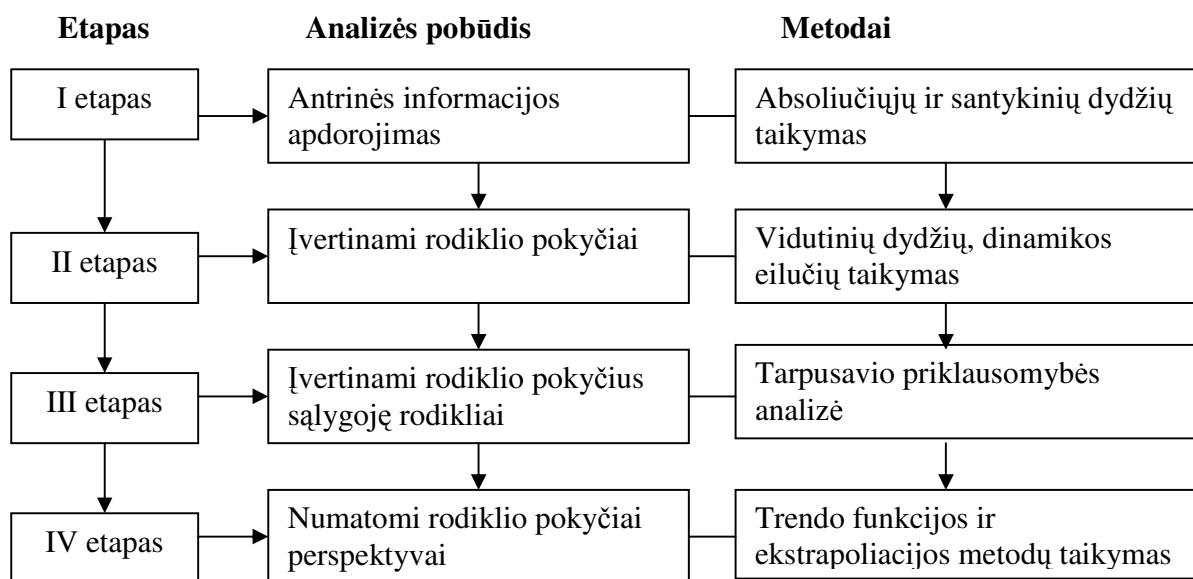
- Išlaidos maisto produktams – tai piniginės išlaidos maisto prekėms ir natūrinės pagamintų namuose ar iš kitur gautų maisto produktų sąnaudoms;
- Išlaidos drabužiams ir avalynei – tai išlaidos drabužiams ar avalynei pirkti bei jiems siūti namuose ar kitur;
- Išlaidos būstui, kurui ir energijai – tai būsto šildymo, elektros energijos, dujų, kietojo kuro ir kitos išlaidos;
- Išlaidos namų ūkio funkcionavimo reikmėms ir paslaugoms – tai išlaidos namų įrangai, įrankiams, baldams, buities prietaisams ir kitiems daiktams pirkti bei už buities paslaugas mokėti;
- Išlaidos sveikatos priežiūrai ir medicininėms paslaugoms – išlaidos medikamentams, asmens higienos reikmenims pirkti, gydymo išlaidos ir pan.;
- Transporto išlaidos – išlaidos viešojo transporto bilietams pirkti; nuosavo transporto eksploatavimo išlaidos: degalams, atsarginėms dalims pirkti, remontui ir kitos; išlaidos už krovinio transporto paslaugas mokėti;
- Laisvalaikio išlaidos (poilsiui, pramogoms ir kultūrai) – tai išlaidos, skirtos minėtųjų sričių paslaugoms ir daiktams, spektaklio, koncerto, sporto varžybų bilietams, sporto inventoriui ir kitiems reikmenims, įvairioms meno vertybėms pirkti, atostogų kelionių išlaidos ir pan.;
- Švietimo išlaidos – tai su vaikų ir suaugusiųjų mokymu susijusios išlaidos, pavyzdžiui, sąsiuviniams, vadovėliams, kanceliarinėms prekėms pirkti, konsultantams mokėti, įvairūs įnašai ir pan.;

- Išlaidos lankantis viešbučiuose, kavinėse, restoranuose, valgyklose – tai namų ūkio narių maitinimosi ir gyvenimo minėtose įstaigose išlaidos;
- Išlaidos alkoholiniams gėrimams – pirktų ar iš šalies gautų gėrimų vartojimo išlaidos;
- Išlaidos tabako gaminiams;
- Išlaidos kitoms prekėms ir paslaugoms – išlaidos prekėms ir paslaugoms, nepatekusioms į aukščiau išvardytas grupes, pavyzdžiui, ritualinių apeigų daiktams pirkti ir už ritualines paslaugas mokėti.

Taigi, namų ūkio išlaidos gali būti klasifikuojamos pagal paskirtį, įsigytų ar vartojamų gėrybių rūšį, pagal pasikartojimo dažnumą. Taip pat reikia pabrėžti, jog namų ūkio išlaidos gali būti ne tik piniginės, bet ir natūrinės.

1.4. Namų ūkių pajamų ir išlaidų analizės tyrimo metodika

Namų ūkių pajamų ir išlaidų analizės tyrimo būdai – tai būdai analizės antriniais šaltiniais apdoroti, susisteminti ir apibendrinti. Namų ūkių pajamų ir išlaidų kitimui nustatyti pasitelkiami tokie dydžiai: santykiniai dydžiai, vidutiniai dydžiai bei dinamikos eilučių dydžiai. Taikant įvairius analizės metodus, ištiriami rodiklių priežastiniai ryšiai ir jų tarpusavio priklausomybė. Nustatomos namų ūkių pajamų ir išlaidų augimo tendencijos. Išskirtų rodiklių įvertinimo modelis pateiktas 1.7 paveiksle.

1.7 pav. Rodiklių įvertinimo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Visi tiriamajame darbe naudoti metodai pateikti žemiau.

Pirmame etape atliekamas antrinės informacijos apdorojimas. Ekonominėje analizėje pirmiausia taikomi absoliutūs rodikliai: vidutinės disponuojamosios pajamos bei vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, vidutinis mėnesinis grynasis (neto) darbo užmokestis, nedarbo lygis, BVP, tenkantis vienam gyventojui. Absoliutūs rodikliai dažniausiai yra naudojami kaip pagrindas apskaičiuojant santykinius ir vidutinius dydžius. Santykiniai dydžiai labai svarbūs analizuojant socialinius – ekonominius bei kitus reiškinius, nes absoliutūs dydžiai ne visada visapusiškai apibūdina reiškinį ir jo kitimą.

Antrajame etape vyksta pirmame etape surinktų duomenų sisteminimas ir grupavimas. Šiame etape analizuojamos dinaminės eilutės. Dinaminėmis eilutėmis galima vadinti statistinių

dydžių seką, rodančią, kaip laikui bėgant, kinta ekonominis rodiklis. Naudojantis dinaminėmis eilutėmis, galima apskaičiuoti dinamikos eilučių analitinius ir apibendrintus (vidutinius) rodiklius. Ekonominėje analizėje skaičiuojamas paprastasis aritmetinis vidurkis, absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas), didėjimo (mažėjimo) tempas.

Trečiajame etape pirmiausia atliekama regresinė analizė, kuri parodo ryšį tarp faktorinio požymio ir rezultatinio požymio grupinių vidutinių reikšmių naudojant regresijos lygtį. Šiame tyrime naudojama tiesinės regresijos lygtis, kurios pavidalas yra toks:

$$y_x = a_0 + a_1 \times x \quad (7)$$

Šios lygties parametrai apskaičiuojami pasinaudojant šiomis formulėmis:

$$a_0 = \frac{n \sum y \sum (x^2) - \sum xy \sum x}{n \sum (x)^2 - (\sum x)^2} \quad (8)$$

$$a_1 = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum (x)^2 - (\sum x)^2} \quad (9)$$

a_1 dar vadinamas regresijos koeficientu ir parodo, kiek padidės rezultatinis kintamasis, faktoriniam kintamajam padidėjus vienu vienetu.

Po to atliekama vidutinių disponuojamųjų pajamų, bei vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį ir jas lemiančių ekonominių veiksnių koreliacinių ryšių analizė. Koreliacija – tai būdas, kuriuo reiškiamas rodiklių tarpusavio priklausymo pobūdis ir matuojamas jų sąryšis. Kiek įvairūs veiksniai priklauso vienas nuo kito, rodo koreliacijos koeficientas, kurio kitimo ribos yra nuo 0 iki 1. Kuo šis koeficientas artimesnis 1, tuo glaudesnis nagrinėjamų veiksnių ryšys. Koreliacijos koeficiento (R) išraiška:

$$R_x = \sqrt{1 - \frac{\sum (y - \hat{y})^2}{\sum (y - \bar{y})^2}} \quad (10)$$

Determinacijos koeficientas parodo kiek procentų vidutines disponuojamąsias pajamas, bei vartojimo išlaidas įtakoja jas lemiantys ekonominiai veiksniai. Jis apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$R_x^2 = 1 - \frac{\sum (y - \hat{y})^2}{\sum (y - \bar{y})^2} \quad (11)$$

\hat{y} - aplyginta reikšmė;

Ryšų glaudumą taip pat parodo tiesinės koreliacijos koeficientas. Šis koeficientas apskaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \times \bar{y}}{\sigma_x \times \sigma_y} = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}} \quad (12)$$

čia: \bar{x} - faktorinio požymio reikšmių vidurkis; \bar{y} - rezultatinio požymio reikšmių vidurkis; σ_x - vidutinis kvadratinis nuokrypis pagal x reikšmes; σ_y - vidutinis kvadratinis nuokrypis pagal y reikšmes; \overline{xy} - faktorinio ir rezultatinio sandaugų vidurkis.

Tiesinės koreliacijos koeficiento kitimo ribos yra nuo -1 iki 1. Jei apskaičiuotas koreliacijos koeficientas r mažesnis už nulį – nustatytas ryšys yra atvirkštinis – didėjant vienam kintamajam, kitas mažėja. Kai r didesnis už nulį, nustatytas ryšys yra tiesioginis – didėjant vienam kintamajam, kitas kintamasis taip pat didėja.

Elastingumo koeficientas parodo, kiek procentų pasikeis rezultatinis kintamasis, faktoriniam kintamajam padidėjus vienu procentu. Šis koeficientas yra skaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$E = a_1 \times \frac{\bar{x}}{\bar{y}} \quad (13)$$

Ketvirtajame etape vidutinių disponuojamųjų pajamų, bei vartojimo išlaidu vienam namų ūkio nariui dydžio prognozavimui naudojamas ekstrapoliacijos metodas. Ekstrapoliacija – tai nežinomų dinamikos eilutės lygių tiriamuoju laikotarpiu nustatymas. Pagrindiniai perspektyvinės ekstrapoliacijos būdai:

- Pasinaudojant vidutinio absoliutinio padidėjimo reikšme:

$$y_{n+L} = y_n + L(\overline{\Delta y}) \quad (14)$$

L – prognozės horizontas

- Pasinaudojant vidutinio didėjimo tempo reikšme:

$$y_{n+L} = y_n (\overline{T_d})^L \quad (15)$$

Visi aukščiau aprašytieji rodikliai tiriamajame darbe apskaičiuoti naudojantis „Microsoft Office 2000“ Excel programa.

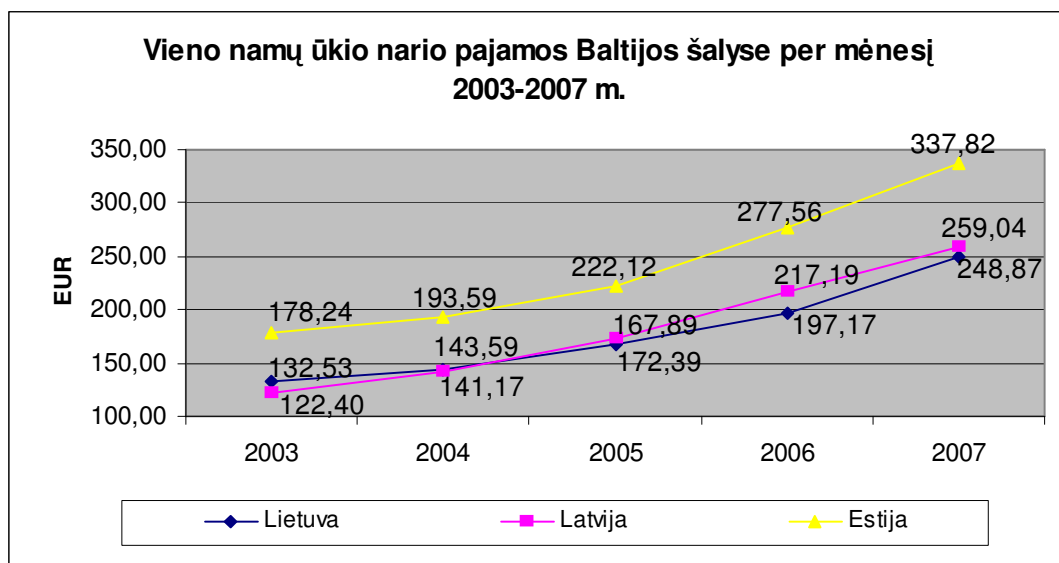
II. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ BALTIJOS ŠALYSE LYGINAMOJI ANALIZĖ 2003-2007 METAIS

Šioje darbo dalyje nagrinėjamos namų ūkių disponuojamosios pajamos bei išlaidos, jų struktūros kitimas 2003-2007 metų laikotarpiu. Taip pat analizuojamas namų ūkių disponuojamųjų pajamų bei išlaidų pasiskirstymas pagal įvairius kriterijus, priklausomybė nuo svarbiausių jas lemiančių ekonominių veiksnių, bei apskaičiuota prognozė 2008 ir 2009 metams.

2.1. Namų ūkių pajamų analizė Baltijos šalyse 2003-2007 metais

2.1.1. Namų ūkių disponuojamųjų pajamų struktūra ir dinaminė analizė Baltijos šalyse 2003-2007 metais.

2.1 paveikslėlyje pateiktos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 2003-2007 metais.

2.1 pav. Pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Baltijos šalyse 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Iš 2.1 paveikslėlio matyti, kad 2003-2007 metų laikotarpiu didžiausios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, buvo Estijoje, kurioje per nagrinėjamą laikotarpį vieno namų ūkio nario pajamos per mėnesį padėjo nuo 170,24 EUR 2003 metais iki 337,82 EUR 2007 metais. Tačiau nors 2003-2004 metais Lietuvos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, buvo

didesnės už Latvijos, jau 2005 metais Latvijoje mėnesinės vieno namų ūkio nario pajamos buvo didesnės. Jei 2006 metais skirtumas tarp Latvijos ir Lietuvos pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, buvo 20,02 EUR, 2007 metais jis sumažėjo iki 10,17 EUR. Tuo tarpu Estijos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui nuo Latvijos ir Lietuvos rodiklių analizuojamu 2003-2007 metų laikotarpiu skiriasi nuo 37,71 EUR iki 88,95 EUR.

Namų ūkių pajamos pagal formą skirstomos į pinigines ir natūrinės pajamas. 2.1 lentelėje pateikiami Baltijos šalių 2003-2007 metų duomenys apie vieno namų ūkio nario mėnesines pajamas pagal jų formą.

2.1 lentelė

Baltijos šalių namų ūkių pajamos 2003-2007 m., EUR

		2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	<i>Piniginės ir natūrinės pajamos</i>	132,53	143,59	167,89	197,17	248,87	178,01
	Piniginės pajamos	111,27	123,47	148,89	178,23	230,45	158,46
	Natūrinės pajamos	21,26	20,13	19,00	18,94	18,42	19,55
Latvija	<i>Piniginės ir natūrinės pajamos</i>	122,40	141,17	172,39	217,19	259,04	182,44
	Piniginės pajamos	112,99	131,67	162,79	206,69	247,87	172,40
	Natūrinės pajamos	9,41	9,50	9,59	10,50	11,17	10,03
Estija	<i>Piniginės ir natūrinės pajamos</i>	178,24	193,59	222,12	277,56	337,82	241,87
	Piniginės pajamos	159,50	176,64	204,78	251,19	308,69	220,16
	Natūrinės pajamos	18,75	16,95	17,35	26,38	29,12	21,71

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Iš 2.1 lentelės ir 1 priedo matyti, jog visose Baltijos šalyse kur kas didesnę dalį pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, sudaro piniginės pajamos ir jų dalis bendrosiose pajamose kasmet vis didejo per 2003-2007 metus, išskytus Estiją, kurioje 2006 metais piniginių pajamų dalis sumažėjo 1,69 %, tačiau 2007 m. vėl padidėjo 0,88 % (žr. 1 priedą).

Vidutiniškai Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu piniginės vieno namų ūkio nario pajamos sudarė 158,46 EUR, arba 89,02 % bendrų pajamų, o natūrinės pajamos – 19,55 EUR, arba 10,98 % bendrųjų pajamų. Tuo tarpu Latvijoje vidutinės piniginės pajamos vienam namų ūkio nariui buvo 172,4 EUR (94,5 % bendrų pajamų), o natūrinės pajamos – tik 10,03 EUR (5,5 % bendrų pajamų).

Estijoje piniginės vieno namų ūkio nario pajamos vidutiniškai 2003-2007 metais buvo 200,16 EUR, o natūrinės – 21,71 EUR, arba atitinkamai 91,02 % ir 8,98 % bendrųjų pajamų.

2.2 lentelė

Namų ūkių pajamų grandininiai dinaminiai rodikliai Baltijos šalyse 2003-2007 m.

Pajamos	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Lietuva										
Piniginės ir natūrinės	-	-	11,06	8,35	24,30	16,92	29,28	17,44	51,70	26,22
Piniginės	-	-	12,19	10,96	25,43	20,60	29,34	19,70	52,22	29,30
Natūrinės	-	-	-1,13	-5,31	-1,13	-5,61	-0,06	-0,30	-0,52	-2,75
Latvija										
Piniginės ir natūrinės	-	-	18,77	15,33	31,22	22,12	44,80	25,99	41,86	19,27
Piniginės	-	-	18,68	16,53	31,12	23,64	43,90	26,97	41,18	19,92
Natūrinės	-	-	0,08	0,90	0,10	1,04	0,90	9,40	0,68	6,44
Estija										
Piniginės ir natūrinės	-	-	15,35	8,61	28,54	14,74	55,44	24,96	60,26	21,71
Piniginės	-	-	17,14	10,75	28,14	15,93	46,41	22,66	57,51	22,89
Natūrinės	-	-	-1,80	-9,58	0,40	2,34	9,03	52,06	2,75	10,42

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

2.2 lentelėje pateikti Baltijos šalių bendrųjų, piniginių ir natūrinių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, padidėjimai eurais ir procentais 2003-2007 metų laikotarpiu. Kaip matyti, visose Baltijos šalyse bendrosios ir piniginės pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį kasmet vis paaugdavo. Jei Lietuvos bendrosios namų ūkio pajamos, tenkančios vienam nariui, 2004 metais, lyginant su 2003-aisiais, paaugo 11,01 EUR, arba 8,35 %, tai 2007 metais, lyginant su 2006-aisiais, rodiklis išaugo 51,7 EUR, arba 26,22 %, o tais pačiais metais piniginės pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, išaugo 52,22 EUR, arba net 29,3 %.

Tačiau Latvijoje bendrųjų ir piniginių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, augimas sumažėjo 2007 metais. Jei 2006-aisiais šie rodikliai padidėjo atitinkamai 25,99 % (44,8 EUR) ir 26,97 % (43,9 EUR), tai 2007 metais bendrosios pajamos, tenkančios vienam Latvijos namų ūkio nariui, padidėjo 19,27 %, arba 41,86 EUR, o piniginės – 19,92 %, arba 41,18 EUR.

Estijoje 2007 metais bendrosios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, taip pat paaugo mažesne dalimi, negu 2006 metais, t.y. pajamos paaugo 24,96 % (55,44 EUR) 2006 metais ir 21,71 % (60,26 EUR) 2007 metais.

Natūrinės pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, Lietuvoje kasmet mažėjo. Didžiausias sumažėjimas buvo užfiksuotas 2004 metais, lyginant su 2003-iais, kuomet šių pajamų sumažėjo 5,31 %, arba 1,13 EUR. Tačiau Latvijoje šios pajamos kasmet padidėdavo vis didesne dalimi ir 2007 metais, lyginant su 2006 metais, jos padidėjo 6,44 %, arba 0,68 EUR. Estijoje natūrinės pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui 2004 metais, lyginant su 2003 metais sumažėjo 9,58 % (1,8 EUR), o 2006 metais, lyginant su 2005-aisiais, padidėjo net 52,06 % (9,03 EUR).

2.3 lentelėje pateikiami Baltijos šalių bendrųjų, piniginių ir natūrinių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, vidutiniai padidėjimais eurais bei procentais 2003-2007 metų laikotarpiu.

2.3 lentelė

Namų ūkių vidutiniai rodikliai Baltijos šalyse

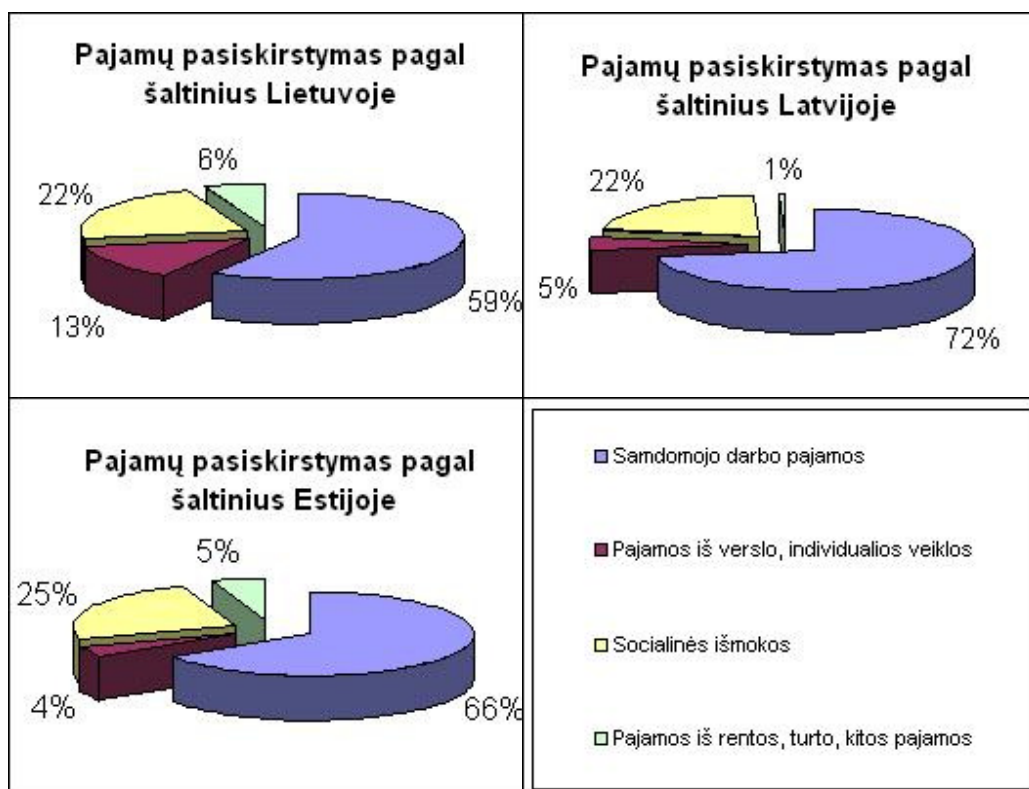
Pajamos	Lietuva		Latvija		Estija	
	Vidutinis padidėjimas, EUR	Vidutinis padidėjimas, %	Vidutinis padidėjimas, EUR	Vidutinis padidėjimas, %	Vidutinis padidėjimas, EUR	Vidutinis padidėjimas, %
Piniginės ir natūrinės	29,09	17,23	34,16	20,68	39,89	17,50
Piniginės	29,79	20,14	33,72	21,76	37,30	18,06
Natūrinės	-0,71	-3,50	0,44	4,44	2,59	13,81

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Lentelės duomenimis, tiek Lietuvoje, tiek Estijoje bendrosios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, 2003-2007 metų laikotarpiu kasmet padidėdavo vidutiniškai 17 %, o Latvijoje – 20,68 %. Taip pat piniginių pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, Latvijoje kasmet vidutiniškai padidėdavo 21,76 %, kai, tuo tarpu, Lietuvoje ir Estijoje – atitinkamai 20,14 % ir 18,06 %.

Natūrinės pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, Baltijos šalyse analizuojamu laikotarpiu kito skirtingai. Lietuvoje jos vidutiniškai kasmet sumažėdavo 0,71 EUR, arba 3,5 %. Latvijoje šios pajamos kasmet padidėdavo vidutiniškai 4,44 %, arba 0,44 EUR, o Estijoje – net 13,81 % (2,59 EUR). Tai lėmė didelis natūrinių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, išaugimas 2006 m.

Taip pat namų ūkio pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, galima analizuoti ir pagal pajamų gavimo šaltinius. 2.2 paveikslėlyje vaizdžiai pateiktos namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal šaltinius.

2.2 pav. Vieno namų ūkio nario mėnesio pajamų vidutinis pasiskirstymas pagal šaltinius Baltijos šalyse 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Iš 2.2 paveikslėlio bei 2 priedo matyti, jog didžiausią pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, dalį Baltijos šalyse sudaro samdomo darbo pajamos. Jos Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 59 % visų pajamų, arba 104,36 EUR (žr. 2 priedą), Estijoje – 66 %, arba 159,34 EUR, o Latvijoje net 72 %, arba 132,34 EUR visų pajamų.

Socialinių išmokų pajamos Baltijos šalyse sudarė 22-25 % visų pajamų. Pajamos iš verslo Latvijoje bei Estijoje sudarė atitinkamai 4 % ir 5 %, arba 9,87 EUR ir 10,32 EUR bendrųjų pajamų, o Lietuvoje – net 13 %, arba 23,51 EUR.

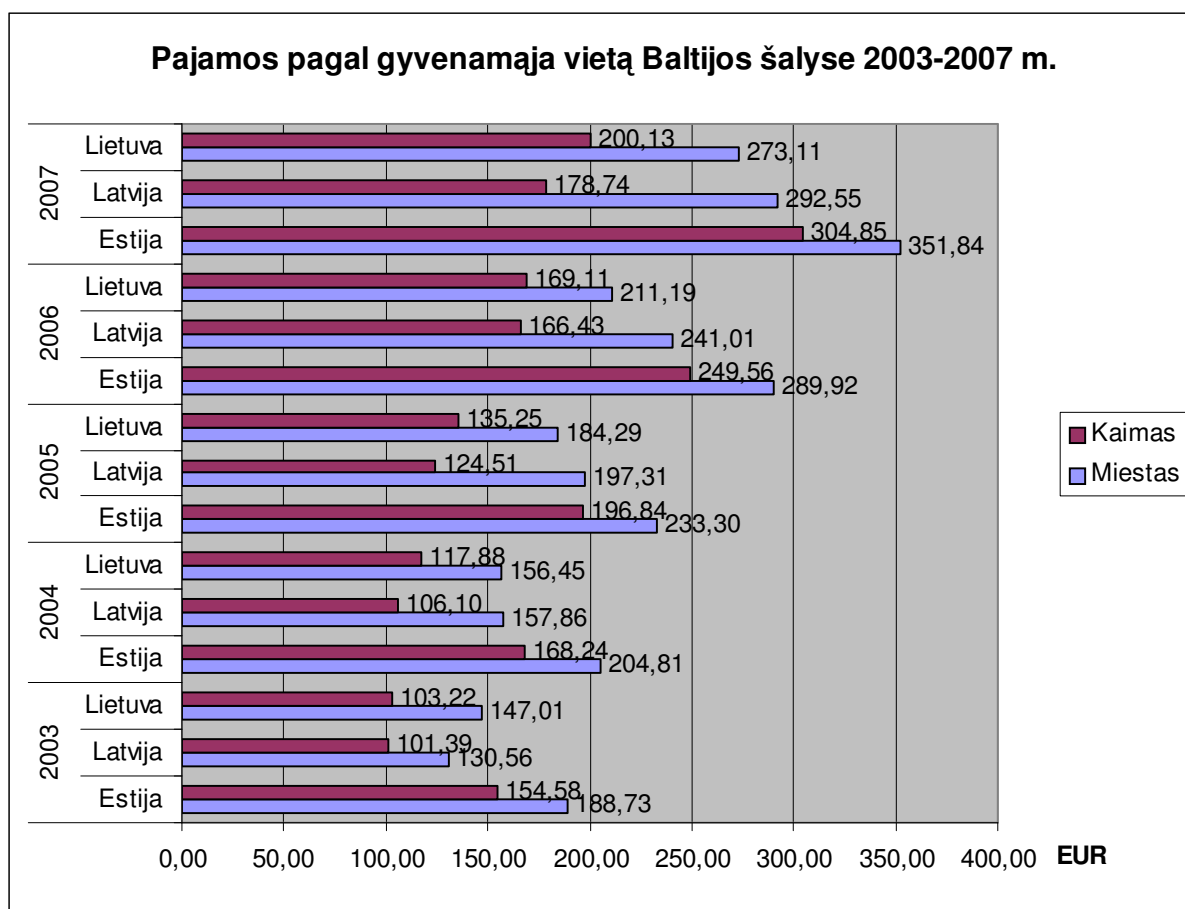
Mažiausią dalį visų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, Baltijos šalyse sudarė pajamos iš rentos, turto, bei kitos pajamos. Jei Lietuvoje ir Estijoje jos sudarė 6 % ir 5 %, arba 10,49 EUR ir 12,64 EUR visų pajamų, tai Latvijoje – tik 1 %, arba 1,27 EUR bendrųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui.

Estijoje namų ūkio pajamos, tenkančios vienam jo nariui, buvo vidutiniškai net 70 % didesnės už Lietuvos ar Latvijos namų ūkio pajamas 2003-2007 m. laikotarpiu. Šios pajamos visose Baltijos šalyse padidėdavo kasmet vis didesne dalimi. Piniginės namų ūkio pajamos šiose šalyse sudarė apytiksliai 92 % visų namų ūkio pajamų, tenkančių vienam nariui. Be to, pastebima, jog Lietuvoje natūrinių pajamų dalis bendrosiose pajamose kasmet mažėja.

Visose Baltijos šalyse didžiausią namų ūkio pajamų dali sudarė samdomojo darbo pajamos (vidutiniškai apie 66 % visų pajamų). Taip pat gana didelę dalį (vidutiniškai apie 23 %) visose pajamose sudarė socialinės išmokos.

2.1.2. Socialinių gyventojų grupių disponuojamųjų pajamų lygis Baltijos šalyse 2003-2007 metais

Namų ūkių pajamos skiriasi priklausomai nuo gyvenamosios vietos, nuo namų ūkio sudėties bei kitų veiksnių. 2.3 paveiksle pateikti duomenys apie Baltijos šalių namų ūkių pajamų dydį pagal gyvenamąją vietą.

2.3 pav. Vieno namų ūkio nario mėnesio pajamų vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą Baltijos šalyse 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Iš paveikslėlyje pateiktos informacijos matyti, jog visose Baltijos šalyse daugiau pajamų per mėnesį gavo vienas namų ūkio narys, gyvenantis mieste. Vidutiniškai per 2003-2007 metus Lietuvoje vieno namų ūkio nario, gyvenančio kaime, mėnesio pajamos buvo 25,5 % mažesnės už

vieno namų ūkio nario pajamas, gyvenančio mieste (žr. 3 priedą). Latvijoje kaime gyvenantis vienas namų ūkio narys analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai gavo net 32,3 % mažesnes pajamas nei gyvenantis mieste, o Estijoje – tik 15,8 %.

Analizuojamu 2003-2007 metų laikotarpiu Lietuvoje ir Estijoje skirtumas tarp vieno namų ūkio nario gaunamų pajamų kaime ir mieste mažėjo, tuo tarpu Latvijoje šis skirtumas didėjo.

Lietuvos teritorija yra suskirstyta į 10 apskričių: Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos ir Vilniaus. 2.4 lentelėje pateikti pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, duomenys pagal administracinį suskirstymą Lietuvoje 2003-2007 metais. Taip pat lentelėje apskaičiuota administracinio vieneto pajamų procentinė dalis nuo visos Lietuvos pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui atitinkamais metais.

2.4 lentelė

Lietuvos namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal apskritis 2003-2007 m.

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
<i>Lietuva</i>	132,53	100	143,59	100	167,89	100	197,17	100	248,87	100
Alytaus apskritis	124,74	94,1	125,09	87,1	149,56	89,1	174,12	88,3	227,70	91,5
Kauno apskritis	133,51	100,7	145,01	101,0	175,54	104,6	192,60	97,7	245,71	98,7
Klaipėdos apskritis	134,24	101,3	142,67	99,4	162,10	96,5	202,79	102,8	253,19	101,7
Marijampolės apskritis	121,26	91,5	140,26	97,7	148,37	88,4	185,27	94,0	228,37	91,8
Panevėžio apskritis	128,27	96,8	135,74	94,5	154,69	92,1	167,20	84,8	213,54	85,8
Šiaulių apskritis	116,40	87,8	128,24	89,3	152,40	90,8	176,81	89,7	214,72	86,3
Tauragės apskritis	107,85	81,4	123,26	85,8	139,37	83,0	157,21	79,7	211,42	85,0
Telšių apskritis	118,43	89,4	132,33	92,2	158,13	94,2	177,36	90,0	232,68	93,5
Utenos apskritis	119,32	90,0	124,71	86,8	136,56	81,3	167,66	85,0	206,41	82,9
Vilniaus apskritis	153,32	115,7	166,47	115,9	196,77	117,2	240,99	122,2	302,33	121,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [60] šaltiniu

Iš lentelės matyti, kad daugiausia pajamų per mėnesį Lietuvoje gauna vienas namų ūkio narys, gyvenantis Vilniaus apskrityje. 2003 metais vidutiniškai jis gavo 153,32 EUR, o 2007 metais – 302,33 EUR, t.y. beveik dvigubai daugiau. Taip pat Vilniaus apskrityje gyvenančio vieno namų ūkio nario pajamos per mėnesį visą nagrinėjamą laikotarpį buvo didesnės už Lietuvos vidurkį. Jei 2003 metais jos buvo didesnės 15,7 %, tai 2007 metais – jau 21,5 %.

Mažiausiai pajamų Lietuvoje vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2003-2004 metais teko Tauragės apskrityje. 2003 metais šioje apskrityje vienam namų ūkio nariui vidutiniškai teko 107,85 EUR pajamų ir šios pajamos sudarė 81,4 % bendrųjų pajamų visoje šalyje. 2004 metais vidutinės vieno namų ūkio nario pajamos per mėnesį padidėjo 15,42 EUR ir jos sudarė 85,8 % pajamų visoje Lietuvoje.

2005 ir 2007 metais mažiausiai pajamų per mėnesį gavo vienas namų ūkio narys Utenos apskrityje. 2005 metais jam teko vidutiniškai 136,56 EUR per mėnesį ir šios pajamos sudarė 81,3 %

bendrų Lieuvos vidutinių pajamų vienam namų ūkio nariui, o 2007 metais – 206 EUR (82,9 % bendrų vieno namų ūkio nario pajamų per mėnesį Lietuvoje). 2006 metais mažiausiai pajamų šalyje gavo Panevėžio apskrityje gyvenantis vienas namų ūkio narys – 167,2 EUR (84,8 % bendrųjų pajamų Lietuvoje).

Latvijos statistikos departamentas pateikia vieno namų ūkio nario pajamų per mėnesį duomenis, suskirstytus pagal tokius administracinius vienetus: Rygą, Pierygą, Vidžemę, Kuršą, Žiemgalą ir Latgalą. 2.5 lentelėje pateiktos vieno namų ūkio nario pajamos per mėnesį pagal regionus Latvijoje 2003-2007 metais. Taip pat apskaičiuota šių pajamų procentinė dalis nuo visos Latvijos pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui.

2.5 lentelė

Latvijos namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal regionus 2003-2007 m.

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Latvija	122,40	100	141,17	100	172,39	100	217,19	100	259,04	100
Ryga	178,71	146,0	189,70	134,4	247,18	143,4	277,39	127,7	286,94	110,8
Pieryga	137,87	112,6	144,28	102,2	155,86	90,4	175,80	80,9	182,66	70,5
Vidžemė	102,23	83,5	109,50	77,6	130,25	75,6	145,75	67,1	151,99	58,7
Kuršas	105,17	85,9	117,47	83,2	149,79	86,9	163,23	75,2	174,42	67,3
Žiemgala	101,25	82,7	116,34	82,4	139,97	81,2	148,97	68,6	152,94	59,0
Latgala	92,65	75,7	103,24	73,1	112,61	65,3	117,71	54,2	124,89	48,2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [54] šaltiniu

Sostinėje Rygoje gyvenantys namų ūkių nariai gauna daugiausiai pajamų Latvijoje. 2003 metais vienas namų ūkio narys vidutiniškai per mėnesį gavo 178,71 EUR pajamų. Šios pajamos buvo 46 % didesnės nei vidutiniškai visoje šalyje. 2007 metais šiame mieste gyvenantis namų ūkio narys vidutiniškai gavo jau 286,94 EUR pajamų, tačiau tais metais šios pajamos tik 10,8 % viršėjo bendras Latvijos vieno namų ūkio nario pajamas.

Mažiausiai pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, teko Latgaloje visą 2003-2007 metų laikotarpį. Nors vieno namų ūkio nario mėnesio pajamos kasmet vis didėjo – nuo 92,65 EUR 2003 metais iki 124,89 EUR 2007 metais – tačiau šių pajamų dalis nuo visos Latvijos bendrųjų vidutinių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, kasmet mažėjo – nuo 75,7 % 2003 metais iki 48,2 % 2007 metais.

Estija yra suskirstyta į 15 apskričių (*maakond*): Harjuma (*Harju*), Hyjuma (*Hiiu*), Jegevama (*Jõgeva*), Jervama (*Järva*), Lenema (*Lääne*), Pelvama (*Põlva*), Pernuma (*Pärnu*), Raplama (*Rapla*), Rytų Viruma (*Ida-Viru*), Sarema (*Saare*), Tartuma (*Tartu*), Vakarų Viruma (*Lääne-Viru*), Valgama (*Valga*), Veruma (*Võru*), Viljandima (*Viljandi*).

Pagal šias apskritis Estijos statistikos departamentas skirsto vieno namų ūkio mėnesio pajamas, kurios yra pateiktos 2.6 lentelėje. Taip pat apskaičiuotos ir šių pajamų procentinės dalys nuo visos šalies bendrųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui.

2.6 lentelė

Estijos namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal regionus 2003-2007 m.

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
<i>Estija</i>	178,24	100	193,59	100	222,12	100	277,56	100	337,82	100
Harjuma	219,13	122,9	227,39	117,5	261,89	117,9	327,64	118,0	401,29	118,8
Hyjuma	147,17	82,6	161,50	83,4	164,64	74,1	238,61	86,0	254,24	75,3
Rytų Viruma	129,39	72,6	151,49	78,3	169,74	76,4	212,95	76,7	248,34	73,5
Jegevama	130,37	73,1	145,01	74,9	194,54	87,6	237,00	85,4	345,50	102,3
Jervama	161,20	90,4	174,29	90,0	214,49	96,6	257,38	92,7	325,26	96,3
Lenema	161,98	90,9	174,79	90,3	166,94	75,2	268,38	96,7	277,98	82,3
Vakarų Viruma	157,27	88,2	201,86	104,3	200,89	90,4	267,44	96,4	299,63	88,7
Pelvama	143,94	80,8	148,57	76,7	177,60	80,0	210,95	76,0	239,70	71,0
Pernuma	169,51	95,1	189,09	97,7	211,03	95,0	262,32	94,5	319,53	94,6
Raplama	156,87	88,0	179,80	92,9	213,90	96,3	246,22	88,7	316,82	93,8
Sarema	166,82	93,6	166,18	85,8	182,55	82,2	228,32	82,3	297,92	88,2
Tartuma	172,78	96,9	200,01	103,3	242,63	109,2	285,18	102,7	345,93	102,4
Valgama	141,48	79,4	136,08	70,3	169,58	76,3	226,61	81,6	282,52	83,6
Viljandima	152,65	85,6	170,05	87,8	180,95	81,5	248,13	89,4	294,04	87,0
Veruma	141,62	79,5	147,92	76,4	179,49	80,8	203,03	73,1	266,95	79,0

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43] šaltiniu

Lentelės domenimis, visą analizuojamą laikotarpį daugiausia pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį teko gyvenantiems Estijos Harjumos apskrityje, kurioje yra ir šalies sostinė Talinas. Šioje apskrityje vidutinės disponuojamosios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2003-2007 metų laikotarpiu padidėjo beveik dvigubai – nuo 219,13 EUR 2003 metais iki 401,29 EUR 2007 metais. Tačiau pajamų dalis nuo bendrų Estijos pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, sumažėjo nuo 122,9 % 2003 metais iki 118,8 % 2007 metais.

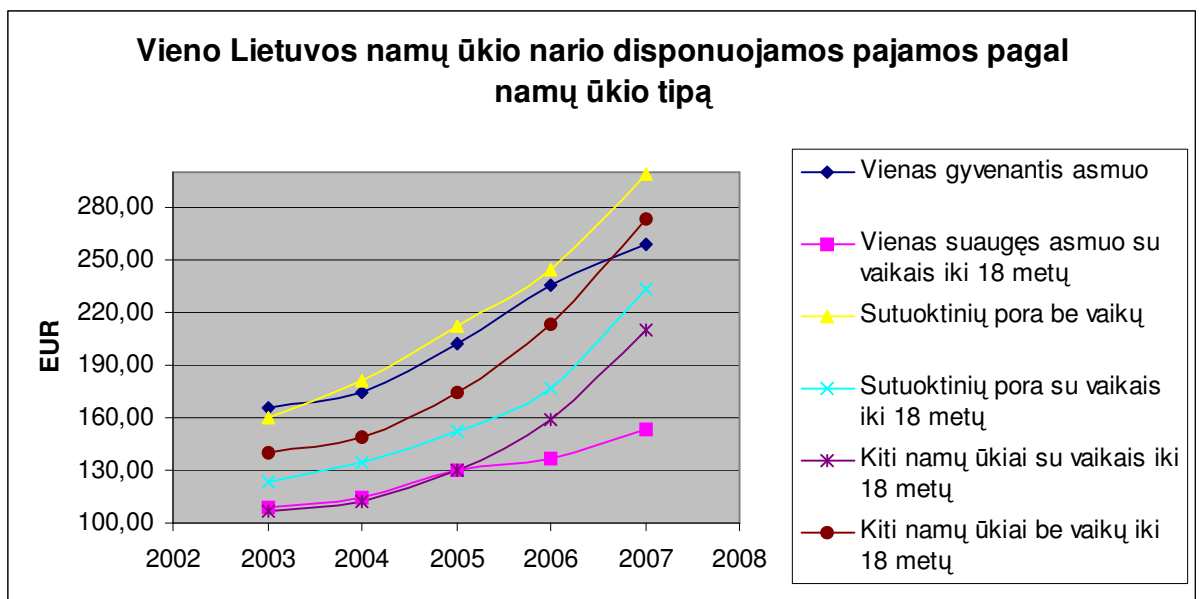
Labai įvairiai pasiskirstė apskritys, kuriose teko mažiausiai pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį Estijoje. 2003 metais mažiausiai pajamų vienam namų ūkio nariui teko Rytų Virumoje – 129,39 EUR per mėnesį, ir tai sudarė 72,6 % visų bendrų šalies pajamų. 2004 metais mažiausiai pajamų vienam namų ūkio nariui teko Valgamos apskrityje – 136,08 EUR per mėnesį, 2005 metais – Hyjumos apskrityje (164,68 EUR), 2006 metais – Verumoje (203,04 EUR), o 2007 metais – Pelvamoje (239,7 EUR).

Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentuose pajamos vienam namų ūkio nariui taip pat yra skirstomos ir pagal namų ūkio tipą. Šią klasifikaciją sudaro:

- vienas gyvenantis asmuo;

- vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų;
- sutuoktinių pora be vaikų;
- sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų;
- kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų;
- kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų.

Vieno Lietuvos namų ūkio nario pajamos per mėnesį pagal namų ūkio tipą pateiktos 2.4 paveikslėlyje bei 4 priede.

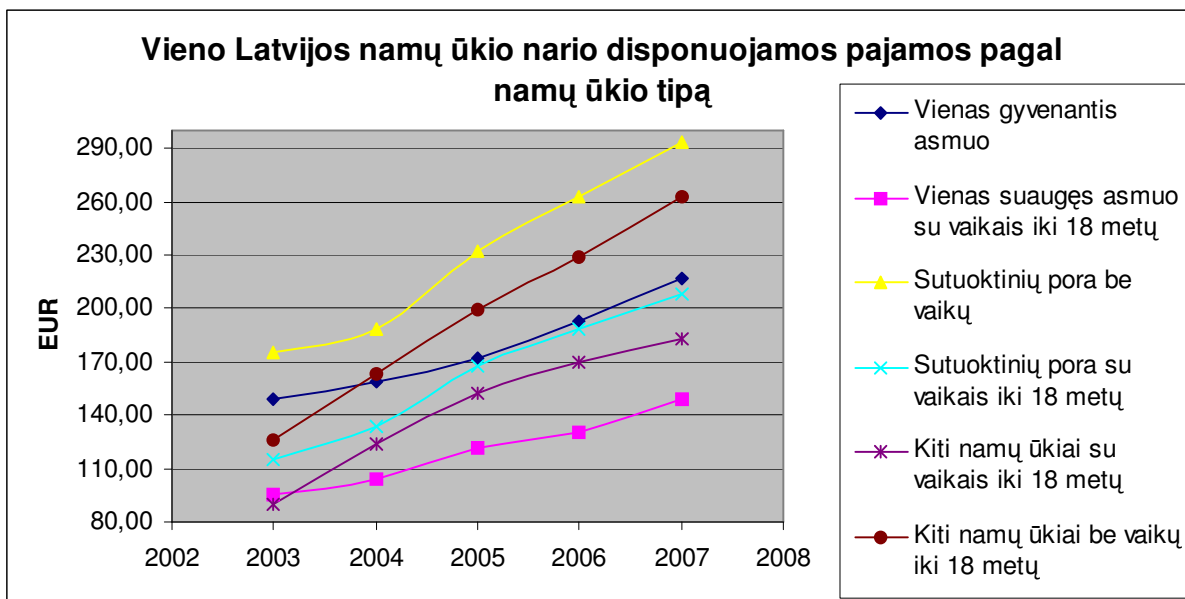
2.4 pav. Vieno namų ūkio nario disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą Lietuvoje 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [60] šaltiniu

Paveikslėlyje matyti, kad Lietuvoje 2004-2007 metais daugiausia pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, teko sutuoktiniams, gyvenantiems be vaikų, išskyrus 2003 metus, kuomet daugiausia pajamų gavo namų ūkiai, susidedantys tik iš vieno asmens. Per visą analizuojamą 2003-2007 metų laikotarpį sutuoktinių poros be vaikų vidutiškai gavo beveik 25 % pajamų daugiau, negu visi namų ūkiai Lietuvoje (žr. 4 priedą), o vieno asmens namų ūkiai – apytiksliai 20 % daugiau už šalies vidurkį.

Mažiausiai pajamų vienam namų ūkio nariui Lietuvoje gavo namų ūkiai, susidedantys iš vieno suaugusio asmens bei vaikų iki 18 metų – vidutiniškai beveik 130 EUR per analizuojamą laikotarpį (žr. 4 priedą).

2.5 paveikslėlyje pateiktos namų ūkio pajamos pagal namų ūkio tipą, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Latvijoje 2003-2007 metų laikotarpiu.

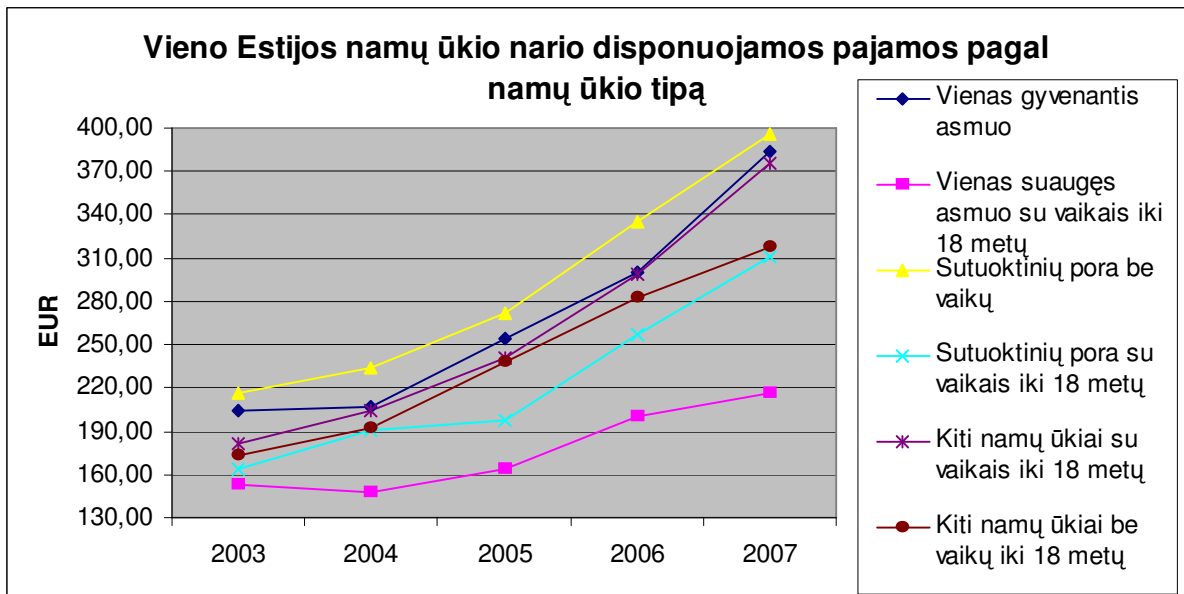
2.5 pav. Vieno namų ūkio nario disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą Latvijoje 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [54] šaltiniu

Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, daugiausia pajamų vienam namų ūkio nariui teko sutuoktinių poroms be vaikų. Jų pajamos analizuojamų laikotarpiu beveik 30 % buvo didesnės, negu bendros pajamos vienam namų ūkio nariui visoje šalyje (žr. 5 priedą). Šių namų ūkių pajamos padidėjo nuo 174,89 EUR 2003 metais iki 293,74 EUR 2007 metais.

Mažiausiai pajamų vienam namų ūkio nariui teko ūkiams, susidedantiems iš vieno suaugusio asmens ir vaikų iki 18 metų – vidutiniškai 120 EUR per mėnesį analizuojamų laikotarpiu, išskyrus 2007 metus, kuomet mažiausiai pajamų gavo kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų – 89,67 EUR, ir tai sudarė tik 73,3 % bendrų šalies pajamų vienam namų ūkio nariui.

Vieno Estijos namų ūkio nario pajamos pagal namų ūkio tipą 2003-2007 metais pateiktos 2.6 paveikslėlyje.

2.6 pav. Vieno namų ūkio nario disponuojamos pajamos pagal namų ūkio tipą Estijoje 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43] šaltiniu

Iš paveikslėlio bei 6 priedo matyti, jog ir Estijoje didžiausias pajamas vienam namų ūkio nariui analizuojamu laikotarpiu gavo sutuoktinių poros be vaikų – vidutiniškai 290 EUR per mėnesį ir apytiksliai 20 % daugiau nei vidutiniškai visi namų ūkiai šalyje per 2003-2007 metus.

Mažiausiai pajamų vienam namų ūkio nariui taip pat per visą nagrinėjamą laikotarpį gavo namų ūkiai, susidedantys iš vieno suaugusio asmens ir vaikų iki 18 metų – vidutiniškai 176 EUR per mėnesį. Šių namų ūkių pajamos 2004 metais netgi buvo sumažėjusios, lyginant su 2003 metais – nuo 152,42 EUR iki 147,03 EUR. Vidutiniškai per 2003-2007 metus šie namų ūkiai gavo 15 % mažiau pajamų vienam namų ūkio nariu, negu vidutiniškai visuose ūkiuose šalyje.

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje namų ūkio pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, kasmet augo tiek mieste, tiek ir kaime. Tačiau miesto namų ūkių pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, buvo vidutiniškai 25 % didesnės nei kaimo.

Lietuvoje didžiausias pajamas vienam namų ūkio nariui gavo Vilniaus apskrityje esantys namų ūkiai, o mažiausiai – Utenos apskrityje. Latvijoje didžiausias pajamas gavo Rygos namų ūkiai, o mažiausias – namų ūkiai, esantys Latgaloje. Estijoje, Harjumos apskrityje, kurioje yra ir šalies sostinė Talinas, namų ūkių pajamos vidutiniškai per analizuojamą 2003-2007 metų laikotarpį buvo 95 % didesnės nei šalies vidurkis. Tuo tarpu Rytų Virumoje – net 25 % mažesnės.

Didžiausias pajamas visose Baltijos šalyse 2003-2007 m. gavo namų ūkiai, susidedantys iš sutuoktinių poros be vaiku, o mažiausiai – namų ūkiai, susidedantys iš vieno suaugusio asmens ir vaikų iki 18 metų. Taip yra todėl, kad vienas asmuo išlaiko visą šeimą.

2.1.3. Namų ūkių pajamų ir jas lemiančių ekonominių veiksnių tarpusavio ryšių analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.

Atlikus literatūros šaltinių analizę, paaiškėjo, kad daugelis autorių išskiria tokias namų ūkių pajamas ir išlaidas lemiančias priežastis, kaip šalies nedarbo lygį, vidutinį mėnesinį darbo užmokestį, bei bendrąjį vidaus produktą (BVP). Todėl praktinėje dalyje apskaičiuotos namų ūkių pajamų ir išlaidų, bei jas labiausiai lemiančių veiksnių priklausomybės, o taip pat jos pavaizduotos grafiškai. Analizuojant šias priklausomybes, bandyta nustatyti, ar teoriškai išskiriamos namų ūkių pajamų ir išlaidų priežastys atitinka realią situaciją nagrinėjamose valstybėse. Šie rodikliai pasirinkti dėl tiesioginio jų ryšio su namų ūkio pajamomis bei išlaidomis.

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį kitimas priklauso nuo daugelio priežasčių, tačiau šiame darbe išskirtos trys pagrindinės – vidutinis grynasis (neto) darbo užmokestis per mėnesį, BVP, tenkantis vienam gyventojui, bei nedarbo lygis. Šių ekonominių priežasčių, lemiančių vidutines vieno namų ūkio nario pajamas per mėnesį Baltijos šalyse, pagrindiniai tarpusavio priklausomybės ekonominiai koeficientai pateikti 2.7 lentelėje

2.7 lentelė

Baltijos šalių namų ūkių pajamų ir jas įtakančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai

	Vidutinis mėnesinis grynasis (neto) darbo užmokestis	BVP, tenkantis vienam gyventojui	Nedarbo lygis, %
Lietuva			
Koreliacijos koeficientas (R)	0,9972	0,9959	0,9488
Determinacijos koeficientas (R ²)	0,9943	0,9918	0,9002
Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	0,9972	0,9959	-0,9488
Elastingumo koeficientas (E)	1,1338	1,1504	-0,5790
Latvija			
Koreliacijos koeficientas (R)	0,9850	0,9953	0,9919
Determinacijos koeficientas (R ²)	0,9702	0,9906	0,9838
Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	0,9850	0,9953	-0,9919
Elastingumo koeficientas (E)	0,9745	1,0265	-1,2959
Estija			
Koreliacijos koeficientas (R)	0,9986	0,9964	0,9737
Determinacijos koeficientas (R ²)	0,9972	0,9928	0,9481
Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	0,9986	0,9964	-0,9737
Elastingumo koeficientas (E)	1,1632	1,1467	-0,8057

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [45] šaltiniu

Lentelės duomenimis, vieno namų ūkio nario disponuojamųjų pajamų per mėnesį ir visų analizuojamųjų ekonominių rodikliu tarpusavio ryšys yra labai stiprus. Tai rodo koreliacijos koeficientas, kuris yra labai arti 1. Stipriausias ryšys Lietuvoje ir Estijoje yra tarp vidutinių

disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui ir vidutinio mėnesinio grynojo darbo užmokesčio (koeficientai atitinkamai 0,9972 ir 0,9986). Latvijoje stipriausias ryšys yra tarp vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui – 0,9953. Mažiausias ryšys visose Baltijos šalyse yra tarp vidutinių pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį ir nedarbo lygio. Taip pat šis ryšys yra ir neigiamas, arba atvirkštinis visose šalyse. Tai rodo neigiamas tiesinės koreliacijos koeficientas, kuris reiškia tai, jog nedarbo lygiui didėjant, vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį mažėja.

Determinacijos koeficientas nusako, kaip nepriklausomas kintamasis įtakoja priklausomą, šiuo atveju vidutines disponuojamasias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui per mėnesį. Iš 2.7 lentelės matyti, kad Lietuvoje vidutines disponuojamasias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, vidutinis grynasis darbo užmokestis įtakoja 99,43 %, o Estijoje – net 99,72 %. Tuo tarpu Latvijoje vidutinėms disponuojamosioms pajamoms didžiausią įtaką daro BVP, tenkantis vienam gyventojui. Jis jas įtakoja 99,06 %. Mažiausią įtaką vidutinėms disponuojamosioms pajamoms, tenkančioms vienam namų ūkio nariui, daro nedarbo lygis, tačiau jis šias pajamas visose Baltijos šalyse įtakoja daugiau kaip 90 %.

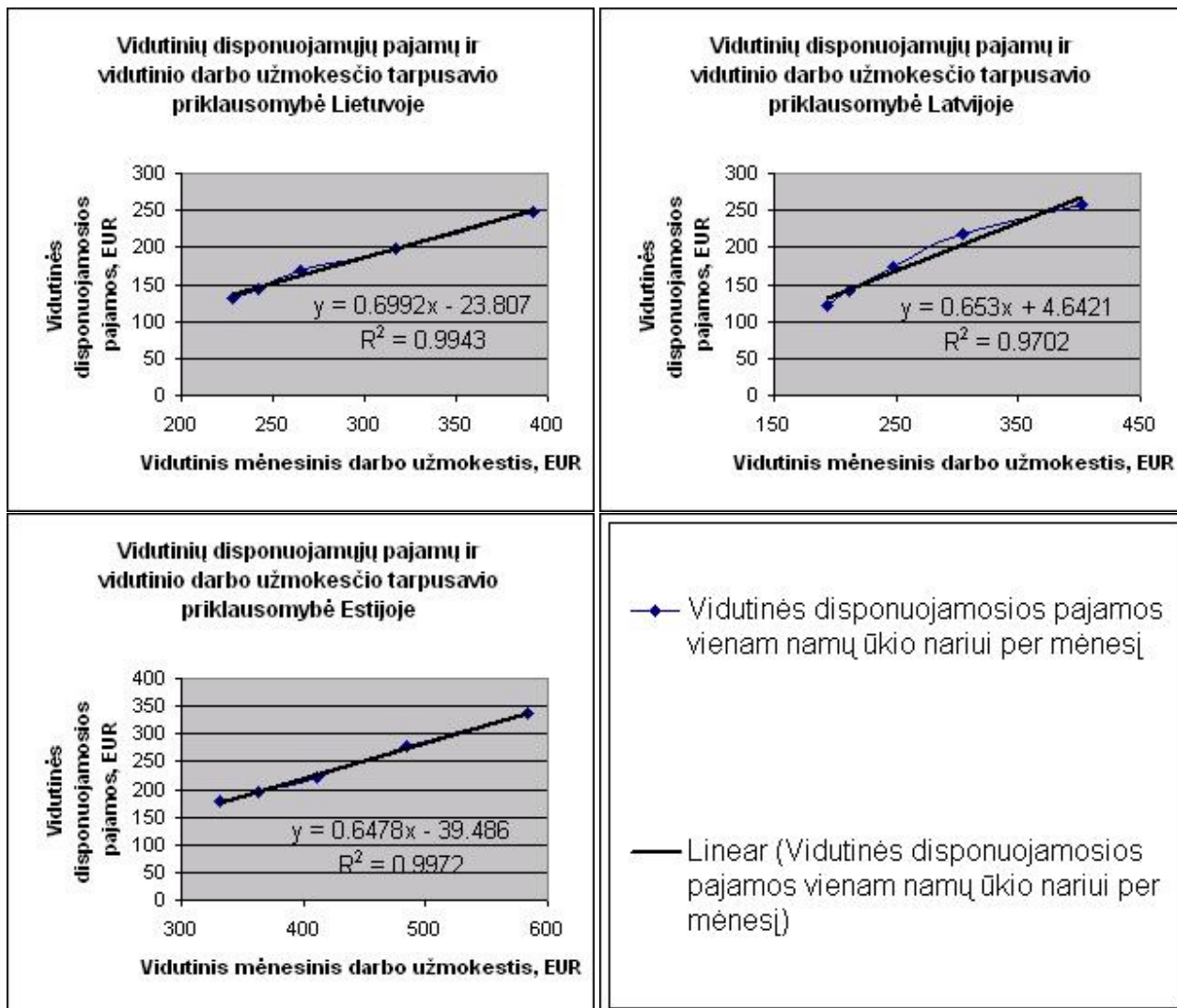
Elastingumo koeficientas rodo, jog Lietuvoje vidutiniam grynajam daro užmokesčiui per mėnesį padidėjus vienu procentu, vidutinės disponuojamosios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, padidės 1,13 % (žr. 2.7 lentelę), o BVP, tenkančiam vienam namų ūkio nariui padidėjus vienu procentu, vidutinės disponuojamosios pajamos padidės 1,15 %. Tuo tarpu nedarbo lygio padidėjimas vienu procentu vidutines disponuojamasias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui per mėnesį, sumažina 0,58 %.

Latvijoje vidutinio grynojo darbo užmokesčio padidėjimas vienu procentu vidutines disponuojamasias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui per mėnesį, padidina 0,97 %, BVP, tenkantis vienam gyventojui – 1,03 %, o nedarbo lygio padidėjimas vienu procentu vidutines disponuojamasias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui per mėnesį, sumažina net 1,3 %.

Estijoje vidutinio grynojo darbo užmokesčio per mėnesį bei BVP, tenkančio vienam gyventojui padidėjimas vienu procentu vidutines disponuojamasias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, padidina apie 1,15 %, o nedarbo lygio padidėjimas vienu procentu, kaip ir kitose Baltijos šalyse, jas sumažina 0,81 %.

Pagal 2.7 lentelėje pateiktus koreliacijos koeficientus, galima teigti, jog labiausiai vidutines disponuojamasias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, sąlyoja vidutinis mėnesinis grynasis darbo užmokestis. Remiantis regresijos lygtimi $y_x = a_0 + a_1x$ nustatyta ir įvertinta vidutinio

mėnesinio grynojo darbo užmokesčio kitimo ir vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse. Ši priklausomybė pavaizduota 2.7 paveiksle.

2.7 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, ir vidutinio mėnesinio grynojo darbo užmokesčio tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [45] šaltiniu

Vidutinis grynasis darbo užmokestis neabejotinai yra svarbiausias disponuojamąsias namų ūkių pajamas lemiantis veiksnys, kadangi jis sudaro pagrindinę disponuojamųjų pajamų dalį. Tai buvo aptarta ankstesniame analizės skyriuje.

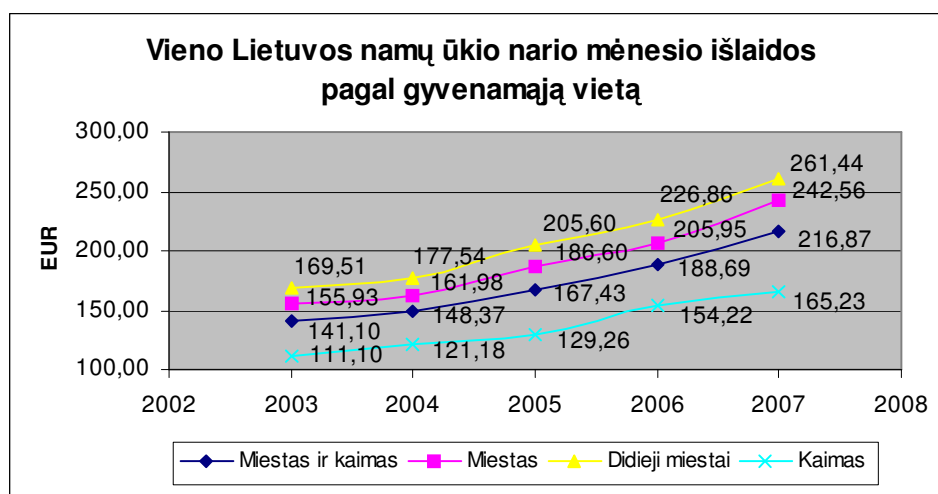
Regresijos lygties koeficientas a_1 (žr. 2.7 pav.) parodo, kad vidutiniam mėnesiniam grynajam darbo užmokesčiui padidėjus vienu euru, vidutinės disponuojamosios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, Lietuvoje padidės 0,7 EUR, Latvijoje – 0,65, o Estijoje – beveik 1 EUR.

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, jog didžiausią įtaką visu trijų Baltijos valstybių namų ūkių pajamoms, tenkančioms vienam namų ūkio nariui, daro vidutinis darbo užmokestis. Jam padidėjus vienu procentu, Lietuvoje namų ūkio pajamos, tenkančios vienam jo nariui, padidės 1,13 %, Latvijoje – 0,97 %, o Estijoje – 1,16 %. Tačiau BVP, tenkantis vienam gyventojui, ir nedarbo lygis taip pat stipriai įtakoja namų ūkio pajamas, tenkančias vienam jo nariui.

2.2. Namų ūkių išlaidų analizė Baltijos šalyse 2003-2007 metais

2.2.1. Namų ūkių disponuojamųjų pajamų struktūra ir dinaminė analizė Baltijos šalyse 2003-2007 metais.

Atlikus Baltijos šalių namų ūkių pajamų analizę, svarbu išsiaiškinti, kaip namų ūkiai šias pajamas panaudoja, paskirsto. 2.8 paveikslėlyje pavaizduotos išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui Baltijos šalyse 2003-2007 metais.

2.8 pav. Išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Baltijos šalyse 2003-2007 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Kaip matyti iš 2.8 paveikslėlio, didžiausios išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, buvo Estijoje – vidutiniškai 210 EUR per 2003-2007 metus, išskyrus 2007 metus, kuomet didžiausios išlaidos buvo Latvijoje – 282,14 EUR per mėnesį. Latvijoje 2003 metais šios išlaidos buvo tik šiek tiek didesnės nei Lietuvoje – 141,42 EUR.

Mažiausios išlaidos vienam namų ūkio nariui buvo Lietuvoje 2003-2007 metų laikotarpiu, kurios padidėjo nuo 141,1 EUR per mėnesį 2003 metais iki 216,87 EUR per mėnesį 2007 metais.

2.8 lentelėje apskaičiuoti Baltijos šalių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, padidėjimai eurai bei procentais 2003-2007 metais.

2.8 lentelė

Baltijos šalių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, padidėjimai

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Lietuva	-	-	7,27	5,15	19,06	12,84	21,26	12,70	28,18	14,93
Latvija	-	-	19,30	13,65	19,68	12,25	38,24	21,19	63,50	29,04
Estija	-	-	22,97	14,73	24,93	13,94	33,39	16,38	41,31	17,41

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Baltijos šalių išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, kasmet didėjo. Tačiau Lietuvoje šių išlaidų augimas sumažėjo 2006 metais, kuomet išlaidos vienam namų ūkio nariui padidėjo 12,7 %, o 2005 metais jos padidėjo 12,87 %. Latvijoje ir Estijoje išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį augimas sulėtėjo 2005 metais. Latvijoje tais metais jos padidėjo 12,25 %, lyginant su 2004 metais (13,65 %), o Estijoje – 13,94 %, kai 2003 metais jos paaugo 14,73 %.

Lietuvoje 2004 metais vidutinės išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį paaugo tik 7,27 EUR, arba 5,15 %, kai 2007 metais jos padidėjo 28,18 EUR (14,93 %). Vidutinių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, padidėjimas Latvijoje 2004 metais buvo kur kas didesnis nei Lietuvoje – 19,3 EUR, arba 13,65 %, o 2007 metais išlaidos šioje šalyje paaugo net 63,5 EUR, arba 29,04 %. Tuo tarpu Estijoje vidutinės vieno namų ūkio nario išlaidos per mėnesį augo gana tolygiai.

2.9 lentelėje pateiktos Baltijos šalių vidutinės išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, vidutinis padidėjimas, bei vidutinis padidėjimas procentais 2003-2007 metais.

2.9 lentelė

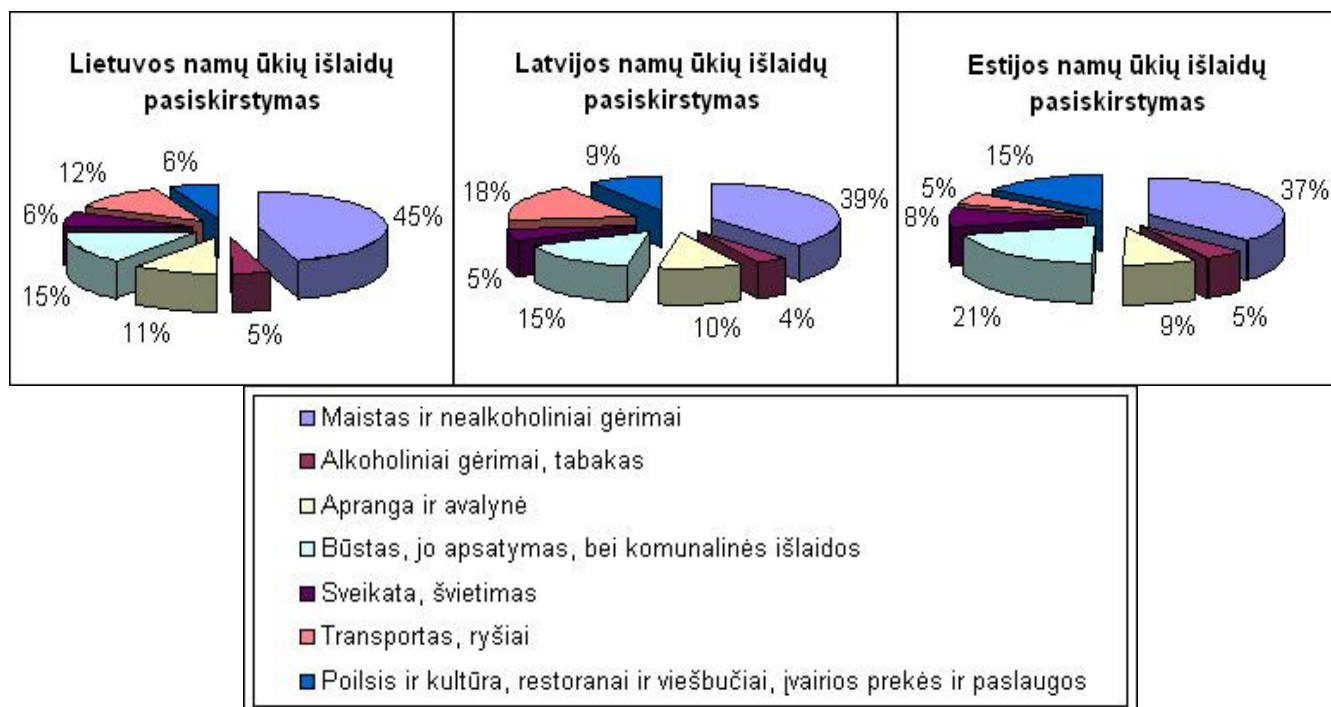
Baltijos šalių namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, vidutiniai rodikliai

	Vidutinės išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2003-2007 m., EUR	Vidutinis padidėjimas, EUR	Vidutinis padidėjimas, %
Lietuva	172,49	18,94	11,41
Latvija	196,66	35,18	19,03
Estija	210,89	30,65	15,62

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Pateiktos lentelės duomenimis, vidutiniškai per analizuojamą 2003-2007 metų laikotarpį mažiausiai išlaidų vienam namų ūkio nariui teko Lietuvoje – 172,49 EUR. Tai net beveik 30 EUR mažiau nei Estijoje, kur vienas namų ūkio narys per mėnesį vidutiniškai išleido 210 EUR. Latvijoje vienam namų ūkio nariui vidutiniškai teko 196,66 EUR išlaidų per mėnesį.

Taip pat Lietuvoje buvo ir mažiausias išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, vidutinis didėjimas tarp Baltijos šalių. Per 2003-2007 metus jos vidutiniškai kasmet padidėdavo 18,94 EUR, arba 11,41 %. O sparčiausiai išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, didėjo Latvijoje – vidutiniškai po 35,18 EUR, arba 19,03 % kasmet. Estijoje šios išlaidos kasmet padidėdavo vidutiniškai po 30,65 EUR, arba 15,62 %.

2.9 pav. Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal paskirtį Baltijos šalyse 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Iš 2.9 paveikslėlio bei 10 priedo matyti, kad visose Baltijos šalyse 2003-2007 metais didžiausios išlaidos teko maisto ir nealkoholiniams gėrimams. Latvijoje ir Estijoje jos sudarė atitinkamai 39 % ir 37 % visų išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, arba 56,84 EUR ir 55,97 EUR per mėnesį (žr. 10 priedą). O Lietuvoje išlaidos maistui ir nealkoholiniams gėrimams per 2003-2007 metus vienam namų ūkio nariui sudarė net 45 % visų išlaidų, arba vidutiniškai 62,03 EUR per mėnesį.

Vidutiniškai mažiausiai išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, Baltijos šalyse per 2003-2007 metus teko alkoholiniams gėrimams, bei tabako gaminiams. Lietuvoje ir Estijoje šios išlaidos sudarė 5 % visų mėnesio išlaidų, arba 6,49 EUR ir 7,01 EUR per mėnesį, o Latvijoje – 4 %, arba 6,44 EUR.

Reziumuojant šį poskyrį galima teigti, jog didžiausios namų ūkių išlaidos, tenkančios vienam nariui, 2003-2007 m. buvo Estijoje, o mažiausios – Lietuvoje. Šios išlaidos visose Baltijos valstybėse kasmet didėjo vidutiniškai po 15 %, arba 28 EUR.

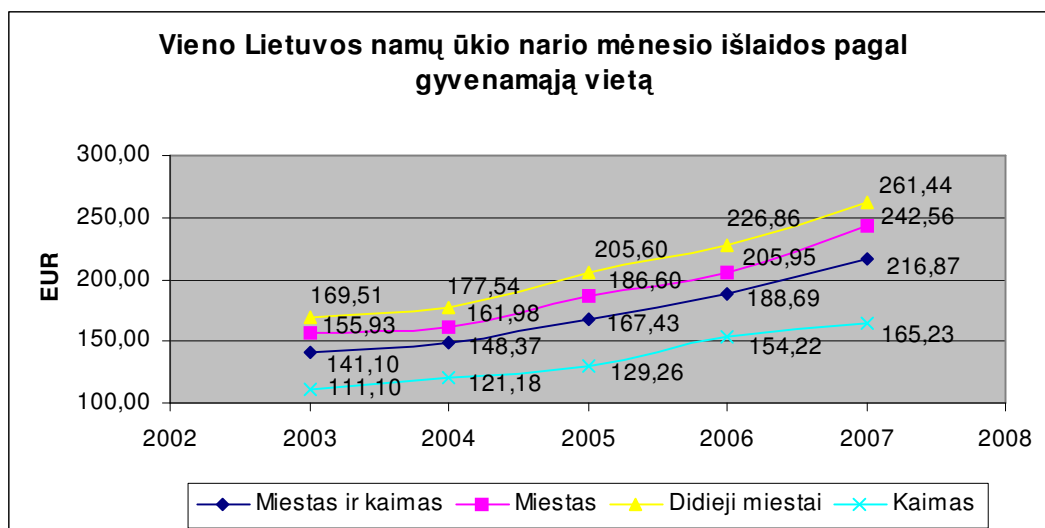
Didžiausią dalį visų išlaidų sudarė maisto iš nealkoholinių gėrimų išlaidos. Jos Lietuvoje siekė net 45 % visų išlaidų. Tuo tarpu alkoholiniai gėrimai ir tabakas Baltijos šalyse vidutiniškai sudarė 5% visų namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam nariui.

2.2.2. Socialinių gyventojų grupių išlaidų lygis Baltijos šalyse 2003-2007 metais

Baltijos šalių statistikos departamentai pateikia vieno namų ūkio nario išlaidas per mėnesį pagal gyvenamą vietą, klasifikuodami į šias grupes:

- miestas ir kaimas;
- miestas;
- didieji miestai;
- kaimas.

2.10 paveikslėlyje pateiktos Lietuvos vieno namų ūkio nario išlaidos per mėnesį 2003-2007 metais pagal gyvenamą vietą.

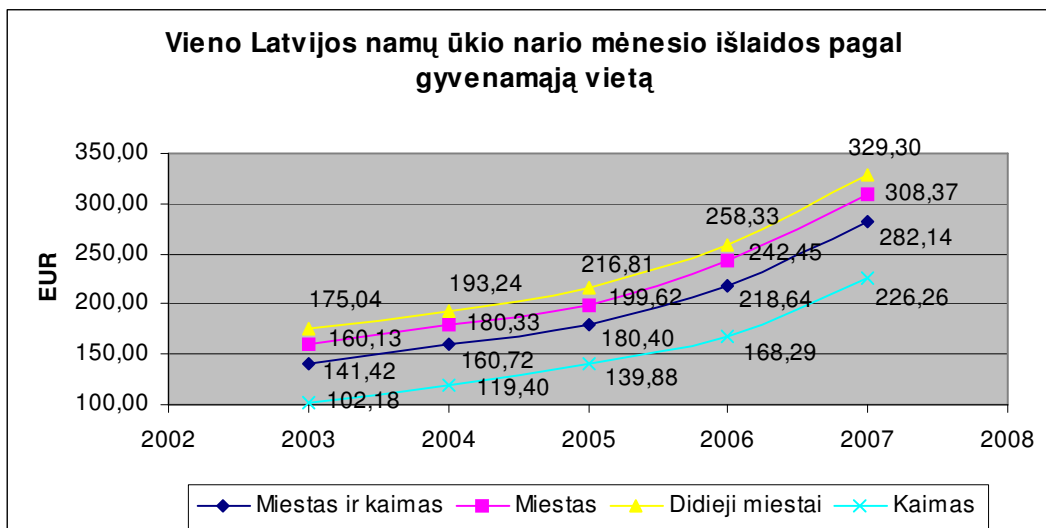
2.10 pav. Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą Lietuvoje 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [60] šaltiniu

Paveikslėlyje matyti, kad išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, tolygiai didėjo visoje Lietuvoje. Didžiausias išlaidas patyrė namų ūkiai, gyvenantys didžiuosiuose miestuose. Jei vienam namų ūkio nariui, gyvenančiam viename iš didžiųjų šalies miestų 2003 metais teko vidutiniškai 169,51 EUR išlaidų per mėnesį, tai 2007 metais – 261,44 EUR.

Žymiai nuo didžiuosiuose miestuose gyvenančių namų ūkių skyrėsi kaimo namų ūkių išlaidos. Kaime gyvenantis vienas namų ūkio narys 2003 metais per mėnesį vidutiniškai išleisdavo tik 111,1 EUR, o 2007 metais – 165,23 EUR.

Latvijos vieno namų ūkio nario išlaidų vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą 2003-2007 metais pateiktas 2.11 paveikslėlyje.

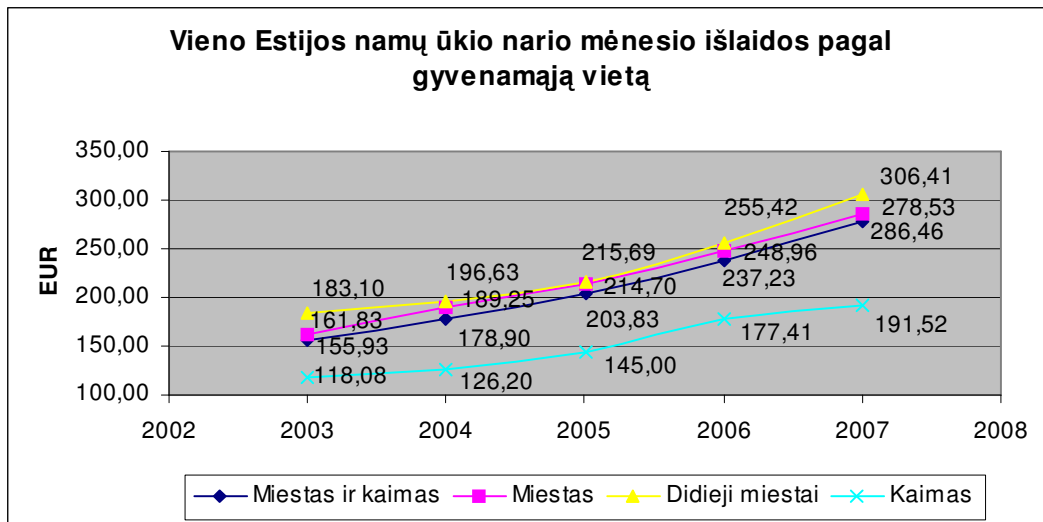
2.11 pav. Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą Latvijoje 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [54] šaltiniu

Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, didžiausias išlaidas patyrė didžiuosiuose miestuose gyvenantys namų ūkiai. Šioje šalyje išlaidos vienam namų ūkio nariui per 2003-2007 metus augo labia sparčiai. Jei viename iš didžiųjų miestų gyvenantis vienas namų ūkio narys 2003 metais vidutiniškai išleido 175,04 EUR per mėnesį, tai 2007 metais jo išlaidos padidėjo daugiau nei dvigubai – vidutiniškai jis išleido 329,3 EUR per mėnesį.

Taip pat ir šioje šalyje žymiai mažiau išlaidų už mieste gyvenančius patiria kaimo namų ūkiai. Tačiau ir jų išlaidos per 2003-2007 metus išaugo daugiau nei dvigubai – nuo 102,18 EUR 2003 metais iki 226,26 EUR 2007 metais.

2.12 paveikslėlyje pateiktas vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą Estijoje 2003-2007 metais.

2.12 pav. Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą Estijoje 2003-2007 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43] šaltiniu

Iš paveikslėlio matyti, kad Estijoje miestuose bei didžiuosiuose miestuose gyvenantys namų ūkiai patyrė panašias išlaidas per mėnesį – vidutiniškai atitinkamai 220,24 EUR ir 231,45 EUR 2003-2007 metų laikotarpiu. Mažiausios išlaidos, kaip ir kitose Baltijos valstybėse, teko kaime gyvenantiems namų ūkiams. Ten vieno namų ūkio išlaidos per mėnesį augo nuo 118,08 EUR iki 191,52 EUR.

2.10 lentelėje pateikti išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, duomenys pagal administracinį suskirstymą Lietuvoje 2003-2007 metais. Taip pat lentelėje apskaičiuota administracinio vieneto išlaidų procentinė dalis nuo visos Lietuvos išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui atitinkamais metais.

2.10 lentelė

Lietuvos namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, pasiskirstymas pagal apskritis

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
<i>Lietuva</i>	141,10	100	148,37	100	167,43	100	188,69	100	216,87	100
Alytaus apskritis	147,62	104,6	137,22	92,5	161,98	96,7	166,30	88,1	217,42	100,3
Kauno apskritis	151,91	107,7	161,23	108,7	179,54	107,2	192,13	101,8	225,30	103,9
Klaipėdos apskritis	142,00	100,6	151,24	101,9	169,46	101,2	201,66	106,9	204,41	94,3
Marijampolės apskritis	129,84	92,0	138,87	93,6	142,35	85,0	171,11	90,7	187,50	86,5
Panevėžio apskritis	135,22	95,8	142,58	96,1	157,55	94,1	163,90	86,9	181,85	83,9
Šiaulių apskritis	122,10	86,5	145,16	97,8	151,91	90,7	176,23	93,4	208,47	96,1
Tauragės apskritis	111,39	78,9	119,87	80,8	133,37	79,7	142,70	75,6	156,16	72,0
Telšių apskritis	123,15	87,3	130,97	88,3	160,22	95,7	180,84	95,8	220,43	101,6
Utenos apskritis	115,67	82,0	119,00	80,2	136,87	81,8	152,08	80,6	165,34	76,2
Vilniaus apskritis	157,12	111,4	158,94	107,1	186,69	111,5	218,75	115,9	256,37	118,2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [60] šaltiniu

Analizuojant 2.10 lentelę, galima daryti išvadą, jog didžiausias išlaidas Lietuvoje patiria Vilniaus apskrityje gyvenantys namų ūkiai, kurių vieno namų ūkio nario išlaidos per mėnesį augo nuo vidutiniškai 157,12 EUR 2003 metais iki 156,37 EUR 2007 metais, ir vidutiniškai per visą analizuojamą laikotarpį sudarė beveik 113 % visų valstyvės išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui. Tik 2004 metais vidutines Vilniaus vieno namų ūkio nario išlaidas per mėnesį viršėjo Kaune gyvenančio vieno namų ūkio nario išlaidos, kurios tais metais siekė 161,23 EUR per mėnesį.

Per analizuojamą 2003-2007 metų laikotarpį mažiausias išlaidas patyrė Tauragės apskrities namų ūkiai, kurios vidutiniškai sudarė 132,7 EUR per mėnesį, arba 77,4 % visų Lietuvos išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui. Tačiau 2004 metais mažiausios išlaidos teko Utenos apskrities namų ūkiams, kurios vidutiniškai tais metais buvo 119 EUR, arba sudarė 80,2 % visų šalies išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui.

2.11 lentelėje pateiktos vieno namų ūkio nario išlaidos per mėnesį pagal regionus Latvijoje 2003-2007 metais. Taip pat apskaičiuota šių išlaidų procentinė dalis nuo visos Latvijos išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui.

2.11 lentelė

Latvijos namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, pasiskirstymas pagal regionus

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Latvija	141,42	100	160,72	100	180,40	100	218,64	100	282,14	100
Ryga	201,72	142,6	213,16	132,6	239,56	132,8	283,42	129,6	341,86	121,2
Pieryga	133,04	94,1	156,34	97,3	182,85	101,4	212,19	97,0	306,38	108,6
Vidžemė	110,09	77,8	137,09	85,3	139,45	77,3	186,70	85,4	232,05	82,2
Kuršas	122,16	86,4	146,01	90,8	150,66	83,5	198,92	91,0	258,03	91,5
Žiemgala	113,54	80,3	136,18	84,7	152,82	84,7	184,54	84,4	237,95	84,3
Latgala	96,55	68,3	114,54	71,3	136,79	75,8	159,97	73,2	225,02	79,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [54] šaltiniu

Kaip rodo 2.11 lentelė, Latvijoje ne tik didžiausios pajamos, bet ir išlaidos tenka Rygoje gyvenantiems namų ūkiams, kurios augo nuo 201,72 EUR 2003 metais iki 341,86 EUR 2007-aisiais, ir vidutiniškai per analizuojamą 2003-2007 metų laikotarpį sudarė beveik 132 % visų vidutinių šalies išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį.

Mažiausias šalyje išlaidas patyrė Latgalos regiono namų ūkiai, kurių išlaidos augo nuo 96,55 EUR 2003 metais iki 225,02 EUR 2007 metais ir per visą analizuojamą laikotarpį sudarė 73,66 % visų vidutinių šalies išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui.

Vieno namų ūkio nario išlaidos per mėnesį pagal regionus Estijoje 2003-2007 metais, bei šių išlaidų procentinės dalys nuo visos Estijos išlaidų pateiktos 2.12 lentelėje.

2.12 lentelė

Estijos namų ūkių išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, pasiskirstymas pagal regionus

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
<i>Estija</i>	155,93	100	178,90	100	203,83	100	237,23	100	278,53	100
Harjuma	190,77	122,3	210,03	117,4	232,60	114,1	269,36	113,5	320,33	115,0
Hyjuma	129,98	83,4	143,88	80,4	170,89	83,8	215,76	91,0	199,07	71,5
Rytų Viruma	112,13	71,9	127,85	71,5	147,85	72,5	183,15	77,2	206,10	74,0
Jegevama	132,08	84,7	143,62	80,3	200,91	98,6	232,57	98,0	295,20	106,0
Jervama	154,02	98,8	175,32	98,0	188,94	92,7	222,62	93,8	265,27	95,2
Lenema	164,48	105,5	158,91	88,8	179,84	88,2	231,46	97,6	239,73	86,1
Vakarų Viruma	146,97	94,3	179,66	100,4	185,91	91,2	233,02	98,2	269,85	96,9
Pelvama	134,84	86,5	151,11	84,5	185,31	90,9	184,50	77,8	262,52	94,2
Pernuma	164,62	105,6	173,09	96,7	209,30	102,7	226,83	95,6	270,52	97,1
Raplama	137,09	87,9	175,35	98,0	191,53	94,0	231,56	97,6	288,75	103,7
Sarema	148,02	94,9	162,45	90,8	170,08	83,4	209,25	88,2	279,72	100,4
Tartuma	171,81	110,2	178,98	100,0	221,32	108,6	245,60	103,5	260,44	93,5
Valgama	145,67	93,4	150,01	83,9	176,69	86,7	220,78	93,1	237,39	85,2
Viljandima	145,57	93,4	154,26	86,2	176,98	86,8	230,68	97,2	283,30	101,7
Veruma	137,14	87,9	164,70	92,1	181,26	88,9	168,77	71,1	213,04	76,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43] šaltiniu

Analizuojant 2.12 lentelę matyti, jog didžiausios išlaidos vienam namų ūkio nariui teko gyvenantiems Harjumos regione, kurios 2003-2007 metais augo nuo 190,77 EUR iki 320,33 EUR, bei vidutiniškai sudarė 116,5 % vidutinių šalies išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui.

Mažiausios išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį teko Rytų Virumoje gyvenantiems namų ūkiams, kurie vidutiniškai 2003-2007 metais išleido 155,42 EUR per mėnesį, ir kurios sudarė 73,42 % visų šalies vidutinių pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį.

Lietuvos, Latvijos bei Estijos statistikos departamentai namų ūkius pagal jų sudėtį skirsto į šiuos tipus:

- vienas gyvenantis asmuo;
- vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų;
- sutuoktinių pora be vaikų;
- sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų;
- kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų;
- kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų.

2.13 lentelėje pateiktos Lietuvos vieno namų ūkio nario vidutinės išlaidos per mėnesį 2003-2007 metais.

2.13 lentelė

Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą Lietuvoje 2003-2007 m., EUR

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Vienas gyvenantis asmuo	184,31	189,21	221,73	241,46	256,23	218,59
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	130,36	123,09	152,72	170,82	187,12	152,82
Sutuoktinių pora be vaikų	168,41	185,44	202,36	227,44	268,33	210,40
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	133,72	141,51	150,69	176,26	202,99	161,03
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	112,60	115,47	127,84	143,25	168,21	133,47
Kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų	142,49	145,22	163,37	190,71	217,04	171,77

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [60] šaltiniu

Iš lentelės matyti, jog didžiausias išlaidas Lietuvoje patyrė vieno asmens namų ūkiai – vidutiniškai 218,59 EUR per mėnesį, išskyrus 2007 metus, kuomet daugiausiai išlaidų turėjo sutuoktinių poros be vaikų – 268,33 EUR.

Mažiausiai išlaidų analizuojamu laikotarpiu turėjo kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų, kurios augo nuo 112,6 EUR 2003 metais iki 168,21 EUR 2007 metais.

Latvijos namų ūkių išlaidų pasiskirstymas pagal namų ūkių tipą pateiktas 2.14 lentelėje.

2.14 lentelė

Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą Latvijoje 2003-2007 m., EUR

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Vienas gyvenantis asmuo	176,75	202,90	212,05	259,28	337,91	237,78
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	141,31	140,96	160,00	200,06	269,78	182,42
Sutuoktinių pora be vaikų	168,71	191,59	218,55	265,67	322,50	233,40
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	139,53	162,60	183,71	223,09	297,45	201,28
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	109,74	125,77	137,71	173,12	209,10	151,09
Kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų	146,08	157,47	180,88	206,73	281,05	194,44

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [54] šaltiniu

Latvijoje daugiausiai išlaidų teko namų ūkiams, susidedantiems iš vieno asmens – vidutiniškai 237,78 EUR per mėnesį 2003-2007 metų laikotarpiu, bei sutuoktinių poroms be vaikų – vidutiniškai 233,4 EUR per mėnesį 2003-2007 metų laikotarpiu.

Mažiausiai išlaidų turėjo kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų, kurių išlaidos augo nuo 109,74 EUR iki 219,1 EUR 2003-2007 metų laikotarpiu.

2.15 lentelėje pateiktos Estijos vieno namų ūkio nario vidutinės išlaidos per mėnesį 2003-2007 metais.

2.15 lentelė

**Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą
Estijoje 2003-2007 m., EUR**

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Vienas gyvenantis asmuo	198,00	207,24	242,18	275,75	330,83	250,80
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	149,18	145,27	156,67	170,29	210,81	166,45
Sutuoktinių pora be vaikų	189,66	208,20	242,60	281,49	330,84	250,56
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	151,50	165,88	181,89	214,44	236,08	189,96
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	108,51	129,54	139,35	177,21	216,99	154,32
Kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų	145,14	159,65	187,23	212,51	247,25	190,36

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43] šaltiniu

Estijoje namų ūkiai, susidedantys iš vieno asmens, bei sutuoktinių poros be vaikų išleido daugiausiai šalyje ir jų išlaidos buvo labai panašios – vidutiniškai atitinkamai 250,8 EUR ir 259,56 EUR 2003-2007 metų laikotarpiu (žr. 2.15 lentelę).

Mažiausias išlaidas 2003-2005 metais patyrė kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų. Šių namų ūkių vienas narys 2003-2007 metais vidutiniškai per mėnesį išleido 154,32 EUR. Kaip matyti iš paveikslėlio, 2006-2007 metais Estijoje mažiausiai išleido namų ūkiai, susidedantys iš vieno suaugusio asmens ir vaikų iki 18 metų. Šių namų ūkių vienas narys vidutiniškai 2003-2007 metų laikotarpiu išleido 166,45 EUR per mėnesį.

Visose Baltijos šalyse 2003-2007 m. daugiausiai išlaidų patyrė namų ūkiai, esantys didžiuosiuose miestuose. Kaimo vietovėse esantys namų ūkiai išlaidų turėjo vidutiniškai net 35% mažiau. Tai galima paaiškinti tuo, jog kaimo namų ūkiai turėjo daugiau natūrinių sąnaudų. Šias sąnaudas, kitaip nei pinigines išlaidas, sunkiau įvertinti, todėl statistikos departamentuose šie duomenys nepateikiami.

Namų ūkiams, susidedantiems iš vieno asmens ir namų ūkiams, susidedantiems iš sutuoktinių poros be vaikų 2003-2007 m. Baltijos šalyse teko didžiausios išlaidos vienam namų ūkio nariui. Tuo tarpu mažiausiai išlaidų vienam namų ūkio nariui teko kitiems namų ūkiams su vaikais iki 18 metų.

2.2.3. Namų ūkių išlaidų ir jas lemiančių ekonominių veiksnių tarpusavio ryšių analizė Baltijos šalyse 2003-2007 m.

Kaip ir vidutines disponuojamąsias pajamas, taip ir vartojimo išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, įtakoja daugelis ekonominių veiksnių, tačiau šiame skyriuje nagrinėjami pagrindiniai veiksniai – vidutinis grynasis (neto) darbo užmokestis per mėnesį, BVP, tenkantis vienam gyventojui, bei nedarbo lygis (šių rodiklių dinamika 2003-2007 m. pateikta 7 priede). Kad būtų galima nustatyti, kaip stipriai šie ekonominiai veiksniai įtakoja vidutines vartojimo išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, 2.16 lentelėje apskaičiuoti ir pateikti pagrindiniai tarpusavio priklausomybės koeficientai Baltijos šalyse.

2.16 lentelė

Baltijos šalių namų ūkių išlaidų ir jas įtakančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai

	Vidutinis mėnesinis grynasis (neto) darbo užmokestis	BVP, tenkantis vienam gyventojui	Nedarbo lygis, %
Lietuva			
Koreliacijos koeficientas (R)	0,9908	0,9992	0,9702
Determinacijos koeficientas (R ²)	0,9818	0,9984	0,9413
Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	0,9908	0,9992	-0,9702
Elastingumo koeficientas (E)	0,7690	0,7866	-0,4041
Latvija			
Koreliacijos koeficientas (R)	0,9989	0,9972	0,9623
Determinacijos koeficientas (R ²)	0,9977	0,9945	0,9260
Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	0,9989	0,9972	-0,9623
Elastingumo koeficientas (E)	0,9136	0,9522	-1,1622
Estija			
Koreliacijos koeficientas (R)	0,9962	0,9988	0,9846
Determinacijos koeficientas (R ²)	0,9925	0,9976	0,9695
Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	0,9962	0,9988	-0,9846
Elastingumo koeficientas (E)	0,9807	0,9701	-0,6884

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [45] šaltiniu

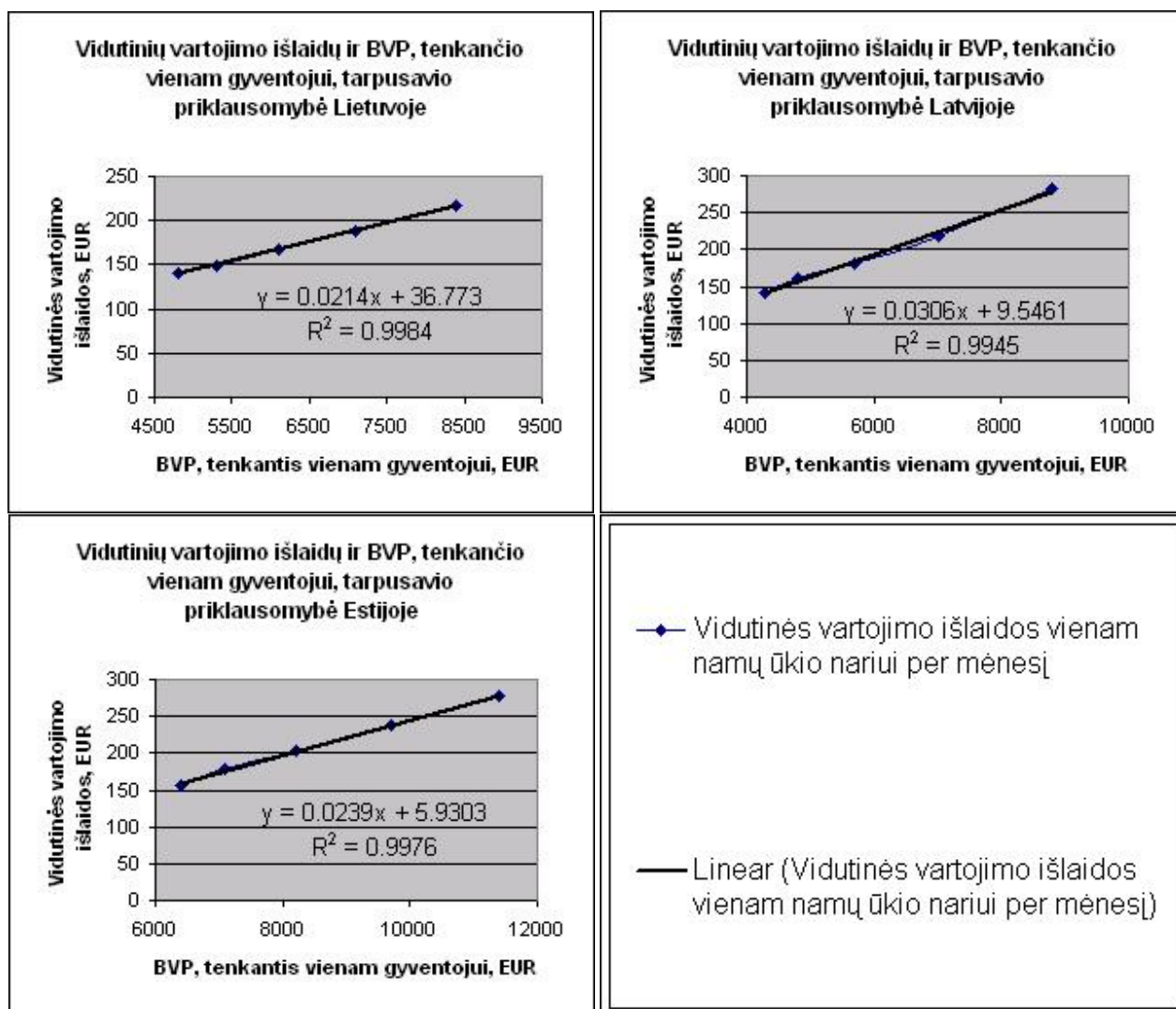
Iš lentelės matyti, jog Lietuvoje ir Estijoje vidutines vartojimo išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui per mėnesį, labiausiai įtakoja BVP, tenkantis vienam gyventojui. Tai nusako koreliacijos koeficientai, kurie yra atitinkamai 0,9992 ir 0,9988. Latvijoje didžiausią įtaką vidutinėms vartojimo išlaidoms, tenkančioms vienam namų ūkio nariui, daro vidutinis grynasis darbo užmokestis per mėnesį (koreliacijos koeficientas 0,9989). Mažiausiai visų Baltijos šalių vidutines vartojimo išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, įtakoja nedarbo lygis, kurio koreliacijos koeficientas svyruoja nuo 0,9623 (Latvijoje) iki 0,9846 (Estijoje). Taip pat nedarbo

lygis vidutines vartojimo išlaidas per mėnesį, tenkančias vienam namų ūkio nariui, įtakoja neigiamai, t.y. tarp šių rodiklių yra atvirkštinė priklausomybė – vienam iš jų didėjant, kitas mažėja. Tai rodo neigiamas tiesinės koreliacijos koeficientas (žr. 2.16 lentelę).

Lietuvoje BVP, tenkantis vienam gyventojui, vidutines vartojimo išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, įtakoja net 99,84 %, o Estijoje – 99,76 %. Latvijoje didžiausia įtaką vidutinėms vartojimo išlaidoms, tenkančioms vienam namų ūkio nariui, daro vidutinis mėnesinis grynasis darbo užmokestis, kuris šias išlaidas įtakoja net 99,77 %.

Vidutinio grynojo darbo užmokesčio ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, padidėjimas vienu procentu Lietuvoje, vidutines vartojimo išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui padidina atitinkamai 0,77 % ir 0,79 %. Tuo tarpu nedarbo lygiui padidėjus vienu procentu, vidutinės vartojimo išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, sumažėja 0,4 % (žr. 2.16 lentelę). Estijoje nedarbo lygio padidėjimas vienu procentu vidutines vartojimo išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, sumažina 0,69 %, o Latvijoje – net 1,16 %.

Remiantis regresijos lygtimi $y_x = a_0 + a_1x$, nustatyta ir įvertinta vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio kitimo ir vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse. Ši priklausomybė pavaizduota 2.13 paveiksle (vidutinių vartojimo išlaidų ir vidutinio darbo užmokesčio, bei vidutinių vartojimo išlaidų ir nedarbo lygio tarpusavio priklausomybės pateiktos 11 ir 12 prieduose).

2.13 pav. Vidutinių vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [45] šaltiniu

Bendrąjį vidaus produktą galima nusakyti kaip bendrąsias pajamas, gautas šalies teritorijoje, todėl jos yra labai susijusios su namų ūkių išlaidomis. Regresijos lygties koeficientas a_1 (žr. 2.13 pav.) parodo, kad BVP, tenkančiam vienam gyventojui padidėjus vienu Euru, vidutinės vartojimo išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, Lietuvoje ir Estijoje padidės tik 0,02 EUR, o Latvijoje – 0,03 EUR.

Jei namų ūkių pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, Baltijos šalyse labiausiai įtakojo vidutinis darbo užmokestis, tai namų ūkio išlaidas 2003-2007 m. labiausiai įtakojo BVP, tenkantis vienam gyventojui. Šiam rodikliui padidėjus vienu procentu, Lietuvos namų ūkio išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, padidėtų 79 %, Latvijos – 95 %, o Estijos – 97 %.

III. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ PROGNOSTINĖ ANALIZĖ 2008 M. BALTIJOS ŠALYSE

Pagal turimus 2003 – 2007 m. Baltijos šalių namų ūkių pajamų ir išlaidų duomenis, galima atlikti prognozę 2008 – 2009 m. Tuo tikslu yra naudojamas prognozavimo metodas – ekstrapoliacija. Ekstrapoliacija atliekama žinant vidutinį namų ūkių pajamų ir išlaidų lygio Baltijos šalyse kitimo greitį bei žinant dinamikos eilutės vidutinį tempą. Vidutinių disponuojamųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, prognozės rezultatai, gauti prognozuojant pagal vidutinį absoliutų padidėjimą bei pagal vidutinį didėjimo tempą, pateikti 3.1 lentelėje.

3.1 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse prognozė, sudaryta naudojantis ekstrapoliacijos metodu

	$\overline{\Delta y}$		$\overline{T_d}$	
	2008	2009	2008	2009
Lietuva	277,96	307,04	291,76	342,03
Latvija	293,21	327,37	312,61	377,25
Estija	377,71	417,61	396,95	466,43

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Prognozuojant Lietuvos vidutines disponuojamasias pajamas ekstrapoliacijos būdu pagal vidutinį absoliutų padidėjimą, gauta, kad 2008 metais vienas namų ūkio narys vidutiniškai gaus 277,96 EUR disponuojamųjų pajamų, o 2009 metais – 307,04 EUR disponuojamųjų pajamų. Latvijoje vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui taip pat turėtų išaugti iki 240,22 EUR, o 2009 metais – iki 263,78 EUR. Estijoje vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui turėtų dar labiau didėti – iki 377,71 EUR 2008 metais ir net 417,61 EUR 2009 metais.

Prognozuojant vidutines disponuojamasias pajamas vienam namų ūkio nariui per mėnesį ekstrapoliacijos būdu pagal vidutinį didėjimo tempą gauta, kad 2008 ir 2009 metais disponuojamosios pajamos Baltijos šalyse taip pat didės. 2008 metais Lietuvoje vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui turėtų būti 291,76 EUR, o 2009 metais – 342,03 EUR Latvijoje vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui išaugs iki 250,43 EUR 2008 metais ir iki 289,47 EUR 2009 metais, o Estijoje atitinkamai iki 396,95 EUR 2008 metais ir net iki 466,43 EUR 2009 metais.

Vidutinių vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį prognozės rezultatai, gauti prognozuojant pagal vidutinį absoliutų padidėjimą bei pagal vidutinį didėjimo tempą, pateikti 3.2 lentelėje.

Vidutinių vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse prognozė, sudaryta naudojantis ekstrapoliacijos metodu

	Δy		T_d	
	2008	2009	2008	2009
Lietuva	231,21	245,56	241,61	269,16
Latvija	310,14	338,14	335,83	399,75
Estija	303,88	329,22	322,03	372,31

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis [43, 54, 60] šaltiniais

Per nagrinėjamą, 2003 – 2007 m. laikotarpį, vidutinės vartojimo išlaidos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje nuolat auga. Atlikus vidutinių vartojimo išlaidų prognozė 2008 – 2009 m., paaiškėjo, kad šios išlaidos ir toliau turėtų didėti. Prognozuojant namų ūkių vartojimo išlaidų apimtį ekstrapoliacijos būdu pagal vidutinį absoliutų padidėjimą, gauta, kad 2008 metais Lietuvoje vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui bus 231,21 EUR, o 2009 metais – 245,56 EUR. Taip pat ir Latvijoje vidutinės vartojimo išlaidos turėtų didėti – iki 310,14 EUR 2008 metais ir 338,14 EUR 2009 metais, o Estijoje iki 303,88 EUR 2008 metais ir 329,22 EUR 2009 metais.

Prognozuojant gyventojų vidutinių vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį apimtį ekstrapoliacijos būdu pagal vidutinį didėjimo tempą gauta, kad 2008 metais Lietuvoje jos turėtų siekti 241,61 EUR, Latvijoje 335,83 EUR, o Estijoje – 322,03 EUR. 2009 metais vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse ir toliau augs. Remiantis skaičiavimais, Lietuvoje jos bus 269,16 EUR, Latvijoje 399,75 EUR, o Estijoje 371,31 EUR.

Tačiau šie skaičiavimai remiasi nuolat didėjančiais rodikliais ir neįvertina pasikeitusios ekonominės ir finansinės situacijos pasaulyje, o taip pat ir Baltijos šalyse. Nuo 2000 m. iki 2007-2008 metų Baltijos šalių ekonomikos augo labai sparčiai. Didėjo ir realusis šalių BVP, ir realusis vidutinis darbo užmokestis, ir realiosios disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui. Visose ūkio šakose vyravo vos ne dviženklis kasmetinis augimo tendencijos ir pasitikėjimas šalies ateitimi kilo panašiu tempu [53]. Lūkesčius skatino vartojimo plėtra, kurią lemė atlyginimų bei paskolų portfelio didėjimas [50].

Namų ūkio pajamos Baltijos šalyse taip pat didėjo septynerius metus iš eilės [42]. Jų lygi labiausiai didino smarkiai sumažėjęs nedarbas, darbo užmokesčio augimas ir galimybės užsidirbti už Lietuvos ribų: namų ūkių finansus papildė lietuvių užsienyje uždirbami ir į Lietuvą siunčiami pinigai [51].

Tuo pačiu laikotarpiu Baltijos šalyse labia sparčiau augo skolinimasis. Gyventojai skolinosi, tikėdamiesi realių pajamų augimo ateityje. Tačiau realios pajamos ateityje priklausys nuo to, kaip greitai kils Lietuvos ekonomikos potencialas, veiklos našumas [51].

2007 metų pabaigoje Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertas Vytautas Kuokštis teigė [51], kad dėl didėjančio išsiskolinimo, paskolomis finansuojant sparčiai augantį vartojimą ir investicijas, vis dažniau išsakoma nuogastavimų, kad ateityje, neišsipildžius optimistiniams lūkesčiams, ekonomikos veikėjai gali susidurti su sunkumais gražindami paskolas ir vykdydami kitus finansinius įsipareigojimus.

Vis dėlto, 2008 metų pradžioje įvairių analitikų teigimu, fundamentaliųjų veiksnių nulemtas ekonominis augimas išlieka aukštas. Namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimas palaikomas intensyvaus kreditavimo srauto ir fiskalinių stimulų ir toliau skatins privataus vartojimo augimą 2008 ir 2009 metais [58].

Pasak ekonomisto Tomo Ramanausko [56], atsižvelgiant į realiųjų ekonominių procesų inertiškumą ir iki tol nemažėjusį kredito srautą, tikėtina, kad išorinio finansavimo stimulus namų ūkių pajamoms ir tiesiogiai privataus vartojimo augimui išliks ženklus. Privataus sektoriaus nominaliųjų pajamų augimą skatins ir kiti su ūkio ciklo pozicija susiję veiksniai – paklausos ir pasiūlos disbalansas darbo rinkoje bei sparčiai didėjantis užimtumas, tačiau prie pajamų didėjimo reikšmingai prisidės ir ekspansinė bei socialiai nukreipta fiskalinė politika, pasireiškianti namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimą skatinančiais sprendimais – viešojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčio, minimalios mėnesinės algos ir socialinių išmokų namų ūkiams didinimu, mokesčių naštos mažinimu.

Vertinant vidutinių mėnesinių namų ūkių išlaidų ir pajamų santykį per paskutinius 2007 m. mėnesius, taip pat atsižvelgiant į numatomą kainų augimą, eksperto Lelde Sare teigimu [71], 2008 metų vidutinės mėnesio šeimos išlaidos Baltijos šalyse išaugs daugiau nei 10 %. Tačiau jau 2007 metų viduryje Raimondas Kuodis [56] prognozavo tikėtiną Baltijos šalių ekonomikų perėjimą į ciklo nuolydžio fazę 2007 m. pabaigoje – 2008 m. 2008-2009 m. buvo numatomas nuoseklus ekonomikos augimo tempo lėtėjimas iki potencialaus lygio [58].

2008 m. antrą ketvirtį Tomas Andrejauskas teigė [74], kad Baltijos šalių ekonomikos 2008-2009 metais augs lėčiau nei buvo prognozuota iki šiol, tačiau Lietuvos BVP augimas išliks didžiausias Baltijos valstybėse. Ekonomikos plėtros lėtėjimą Baltijos šalyse lėmė mažesnis namų ūkių vartojimo ir investicijų augimas, dėl sulėtėjusio skolinimo ir augančių palūkanų normų. Vis didesnę susirūpinimą namų ūkiams kelia kylančios kainos ir prasidėjus atleidimams padidėjusi nedarbo grėsmė. Todėl tikėtina, kad namų ūkiai dar labiau apribos savo išlaidų augimą 2008 metais [62].

Remiantis ekonomistės Linos Vrubliauskienės prognozėmis [63], 2008 ir 2009 metais realus gyventojų vartojimas Lietuvoje išaugs maždaug 10 %, taigi augs greičiau nei visa ekonomika. Ši

prognozė remiasi prielaida, kad disponuojamosios pajamos didės, o skolinimasis tęsis (nors augimas bus lėtesnis). Didėsiacinčias nominaliąsias išlaidas taip pat lems išaugusios centrinio šildymo, elektros energijos ir degalų kainos, bei dėl stiprios paklausos ir gerokai išaugusių darbo jėgos sąnaudų pabrangusios paslaugos. Taip pat stiprią neigiamą įtaką vartojimui turės infliacija, kuri ribos vartotojų perkamąją galią ir sumažins optimizmą. Tokia tendencija turėtų būti ypač ryški 2008 metais.

Analitikės manymu [63], atlyginimų didėjimo tempas Lietuvoje ir toliau viršys BVP augimą: 2008 metais atlyginimai kils apytiksliai 10,5 %, o 2009 m. augimas sulėtės iki 6,7 %. 2008 metų atlyginimo augimo duomenims įtakos turės padidinta minimali alga, valstybės tarnautojų atlyginimai ir premijos, kurios bus išmokėtos už praėjusius, ekonomiškai itin sėkmingus, metus.

Latvijos analitiko Martino Kazako teigimu [62], tikėtina, kad vėstant ekonomikai įtampa Latvijos darbo rinkoje atlėgs ir suderintas nedarbo lygis pakils link 6–7 % 2008–2009 m. Kai kurie sektoriai, jusdami lėšų trūkumą, jau 2007 metų pabaigoje pradėjo atleidinėti darbuotojus. Prognozuojama, kad 2008 m. nominalusis darbo užmokestis išaugs apie 15 % (realusis padidės apie 4 %).

Pasiekę netvarius lygius, darbo užmokesčio ir paskolų augimas jau 2007 metų antroje psėje ėmė mažėti, todėl, anot Martino Kazako [62], tikėtina, kad vartojimas augs lėčiau, apie 5 % 2008 ir 2009 m. Manoma, kad paklausos didėjimas būtiniausioms prekėms sumažės, o ne pirmo būtinumo prekėms paklausos augimo tempas netgi bus neigiamas. Silpnesnio vartojimo augimo tendencijos buvo pastebimos nuo 2007 m. vidurio; jas lemė keletas vienas kitą papildančių veiksnių. Pirmiausia, tai – griežtesnis paskolų išdavimas dėl išaugusių palūkanų normų (taip pat dėl neramumų pasaulio finansų rinkose) ir sugriežtintų pajamų teisinių reikalavimų. Antra, besitraukianti gyvenamojo būsto nekilnojamojo turto rinka pakirto pasitikėjimą ir sumažino vartojimui galimas skirti pajamas iš nekilnojamojo turto pardavimo. Trečia, auganti infliacija neigiamai veikia vartojimą, ypač mažesnes pajamas gaunančių gyventojų išlaidas [47]. Atsižvelgdami į šiuos išankstinius rodiklius, tikėtina, kad ketvirtąjį 2008 metų ketvirtį namų ūkio vartojimo augimas Latvijoje sulėtės iki 9–11 %.

Latvijos ekspertė Solveiga Silina teigė [72], jog šios šalies kiekvieno asmens socialinę ir ekonominę padėtį lems finansinė ir ekonominė krizė, kuri prasidėjo 2008 m., tęsis 2009 m. ir, kaip tikimasi, turės didžiausią poveikį 2010 metais. Latvijos ekonomikos nuosmukis yra vienas iš sunkiausių ir sudėtingiausių tarp visų Europos Sąjungos valstybių narių.

Pasak Estijos analitikės Maris Lauri [62], pirmasis 2008 m. ketvirtis vartotojams gali būti blogiausias metas, nes dėl infliacijos būtiniausių prekių ir paslaugų kainos padidės 15–20 % (jų dalis sudaro maždaug 50 % viso vartojimo krepšelio, tačiau žiemos mėnesiais ši dalis gerokai padidėja

dėl šildymo išlaidų). Antrąjį ketvirtį vartojimas turėtų kiek pagerėti, tačiau viskas priklausys nuo darbuotojų atleidimų ir likviduojamų įmonių skaičiaus ir kaip greitai žmonėms pavyks susirasti naujus darbus (pvz., statybos darbuotojų užimtumas priklauso nuo oro sąlygų, taip pat nuo to, kaip sėkmingai ir koku metu valstybinis sektorius skelbia viešuosius konkursus) [44].

Maris Lauri teigimu [62], pagrindinis veiksnys, darantis didžiausią įtaką Estijos vartotojų sprendimams, yra pasitikėjimas, kuris kartu su lūkesčiais sparčiai mažėjo dėl didelės infliacijos ir nuogaštavimų dėl nedarbo. Reali gyventojų finansinė situacija pakito tik nežymiai, daugiausia dėl infliacijos. Tikėtina, kad po kurio laiko, gyventojai suvoks, kad dėl smarkaus kainų augimo jų turtas ir pajamos nukentėjo nesmarkiai, todėl jie gali padidinti savo išlaidas, tačiau ne taip stipriai kaip 2005–2006 m. Analitikė teigė, jog 2008–2009 m. vis dar galima tikėtis gana stipraus pajamų augimo. Įtampa darbo rinkoje lems spartų darbo užmokesčio augimą. Manoma, kad 2008 m. darbo užmokestis augs apytiksliai 12%: privačiame sektoriuje jis padidės apytiksliai 10 %, valstybiniame – 15–20 %. 2009 m. nominalaus darbo užmokesčio kilimas privačiame sektoriuje sustiprės, tuo tarpu valstybiniame sektoriuje – sulėtės, kadangi valdžios sektoriaus biudžetas turėtų didėti lėčiau negu 2006–2007 m. Vidutinis darbo užmokestis šiek tiek padidės dėl struktūrinių pokyčių darbo rinkoje, kuomet sumažės mažai uždirbančių asmenų užimtumas, o jų dalis bendrame užimtumo rodiklyje sumenks. 2008 ir 2009 m. tikimasi daugelio socialinių išmokų, ypač pensijų bei pašalpų už vaikus padidėjimo [62].

Kad Estijos namų ūkių vartojimas neabejotinai sumažės 2009 m. patikino ir Edward Hugh [49]. Tačiau, anot estų ekonomisto, jis nėra tikras dėl vartojimo didėjimo 2010 metais.

Įpusėjus 2008 metams ekonomistė Rūta Rodzko teigė [57], jog lėtėjant darbo užmokesčio augimui, pamažu didėjant nedarbo lygiui ir infliacijai, Baltjo šalyse privataus vartojimo augimas turėtų labiau sulėtėti. Vartotojų elgsena parodė, kad Balijos šalių namų ūkių polinkis vartoti yra procikliškas: ekonominio pakilimo laikotarpiu vartotojai linkę išleisti vis didesnę pajamų dalį. 2006 m., stebint mažėjančią taupymo normą, tai buvo vertinama kaip vartotojų elgseną, kai stebimas pajamų padidėjimas interpretuojamas kaip nuolatinis. Tačiau spartus vartojimo augimas ir tuo pačiu metu neigiami lūkesčiai rodo, kad namų ūkiai nesiekia tolygesnio vartojimo kitimo vidutiniu ir ilgu laikotarpiu, todėl sumažėjus pajamų augimui bus menkos galimybės dalį vartojimo finansuoti santaupomis. Vartojimo augimo sulėtėjimas prognozės laikotarpiu bus didžiąja dalimi nulemtas lėtesnio realiųjų pajamų augimo ir didesnis, negu manyta anksčiau.

Besibaigiant 2008 metams, analitiko Raimondo Kuodžio teigimu [55], 2008 metais Baltijos šalių realiojo BVP augimas sulėtėjo. Ūkio plėtros inertiškumą dar palaikė namų ūkių vartojimas, tačiau inercijos įtaka sparčiai blėso, todėl buvo prognozuojama, jog vartojimo lėtėjimas turėtų įgauti

pagreitį artimiausiais ketvirčiais. Nors nominaliųjų pajamų augimas dar nelėtėjo, vartotojų perkamąją galią sumažino infliacija. Be to, iki vidutiniškai 2008 metų vartojimo augimas viršijo realių pajamų didėjimą dėl grynųjų namų ūkiams suteikiamų paskolų srauto. Pasak analitiko, mažėjantis naujai suteikiamų paskolų gyventojams mastas 2009 metais sumažins galimybes didinti privatų vartojimą skolinantis, o dėl padidėjusių turimos skolos tvarkymo išlaidų privatus vartojimas kris labiau nei realiosios disponuojamosios pajamos.

Įpusėjus 2009 metams, Tomas Andrejauskas teigė, jog 2009-uosius ir 2010-uosius metus prognozuojamas didelis metinis namų ūkių vartojimo mažėjimas Baltijos šalyse dėl krentančio darbo užmokesčio, augančio nedarbo ir silpno pasitikėjimo. Prognozuojama, kad namų ūkių vartojimas 2009 sumažės apie 18 %, o 2010 metais – dar apie 5 %.

Taigi, pasaulio ekonomiką ištiko sunkiausia krizė nuo II pasaulinio karo, todėl visas prognozes gaubia ypatingas netikrumas [41]. Pasak socialinių mokslų daktaro Gitano Nausėdos, sparčiai kintant pasaulio ekonomikos padėčiai, vos prieš keletą mėnesius darytas ekonomikos analitikų prognozes tenka keisti labai radikaliai [67].

Atlikus namų ūkių pajamų ir išlaidų prognostinę analizę, galima daryti išvadą, kad prognozuojant pagal vidutinį absoliutų padidėjimą, namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų ir vartojimo išlaidų augimas yra mažesnis nei prognozuojant pagal vidutinį didėjimo tempą. Be to, prognozavimas pagal vidutinį absoliutų padidėjimą yra pagrįstesnis.

Tačiau aptartos analitikų namų ūkių disponuojamų pajamų ir išlaidų prognozės yra pesimistinės, atsižvelgiant į pasaulinę ekonominę ir finansinę krizę, kuri labai paveikė Baltijos šalių ekonominį augimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Namų ūkis yra labai svarbus valstybės ekonominis sektorius, kadangi jo pajamos ir išlaidos rodo šalies išsivystymo, pragyvenimo lygį. Namų ūkis – atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė kartu tame pačiame būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas, įskaitant bendrą apsirūpinimą gyvenimui būtinomis priemonėmis. Namų ūkis atlieka ekonominę funkciją kaip galutinių prekių bei paslaugų pirkėjas ir kaip gamybos veiksnį (darbo, kapitalo bei žemės) savininkas.

Gyventojų asmeninės disponuojamosios pajamos yra glaudžiai susijusios su nacionalinėmis pajamomis. Didelę nacionalinių pajamų dalį sudaro namų ūkiams tenkančios asmeninės pajamos, kurios gaunamos už darbą, iš tarpininkavimo, verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos, taip pat pensijos, įvairios pašalpos, stipendijos, pajamos iš turto, renta. Pajamos skirstomos į pinigines ir nepiniginės pajamas. Nepiniginės pajamos skaidomos į natūrinės (arba produkcijos) ir "paslėptąsias" (arba numanomasias, priskirtines) pajamas. Taip pat pagal gavimo būdą pajamas gali būti skirstomos ir į pirmines, bei antrines.

Atlikus literatūros šaltinių analizę, galima teigti, jog skirtingi autoriai įvairiai skirsto pajamų šaltinius. Jie gali būti skirstomi į tris sritis: oficialioji ekonomika, kurioje pajamų šaltiniai, legalūs ir turintys piniginę išraišką, yra valstybinis ir privatus sektoriai; "socialinė ekonomika", kurioje pajamų šaltiniai yra "neoficialūs" bei neturi piniginės išraiškos ir "necivilizuota ekonomika", kurioje pajamų šaltiniai yra neteisėti, bet turintys piniginę išraišką. Kita sričių, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, klasifikacijoje išskiria rinką, persikirstymą ir visuomenės paramą.

Pajamų diferenciaciją veikia įvairūs vidiniai (fizinės ir protinės žmonių galimybės, išsilavinimas, šeimyninė kilmė, sėkmė ir kt.) ir išoriniai (šalies ekonomikos išsivystymo lygis, nedarbas, infliacijos lygis ir kt.) veiksniai.

Pajamos atlieka asmeninio vartojimo bei kaupimo funkcijas, kurias savo ruožtu apsprendžia objektyvi gyventojų asmeninių poreikių patenkinimo būtinybė. Be šių pagrindinių funkcijų, gyventojų pajamos atlieka ir socialinių įpareigojimų funkciją, kadangi ne visos gyventojų pajamos skiriamos vartojimui ir kaupimui, dalis pajamų išleidžiama įvairiems mokesčiams, rinkliavoms, alimentams ir pan. sumokėti.

Skirstant disponuojamasias namų ūkio pajamas yra skiriami trys veiksniai: pajamų dydis, prekių ir paslaugų kainų lygis bei namų ūkio biudžetinio apribojimo laipsnis.

Namų ūkių vartojimo išlaidos sudaro bidžiausią dalį visų nacionalinių išlaidų. Namų ūkių vartojimas priklauso nuo įvairių veiksnių tačiau labiausiai jį įtakoja vartotojo gerovė, t.y. jo materialinis apsirūpinimas. Tiriant namų ūkių biudžetus nustatyta, kad didėjant namų ūkio

pajamoms asmeniniam vartojimui skirta jų dalis mažėja. Ir atvirkščiai, kai namų ūkio pajamos mažėja, asmeniniam vartojimui skirta dalis didėja, o santaupoms skirta dalis mažėja.

Vartojimo išlaidos skirstomos pagal įvairius kriterijus (paskirtį, įsigytų ar vartojamų gėrybių rūšį, pagal pasikartojimo dažnumą), tačiau pagal vartojimo būdą išlaidos gali būti skirstomos į pinigines ir natūrines išlaidas (sąnaudas). Pagal paskirtį namų ūkio pinigines išlaidas gali būti skirstomos į tris grupes: asmeninio vartojimo išlaidas (arba tiesiog vartojimo išlaidas), investicines (arba kaupimo) išlaidas ir kitas namų ūkio išlaidas. Savo ruožtu natūrinės išlaidos (sąnaudos) skirstomos į namų ūkio produkciją, nemokamas paslaugas, lengvatas ir paslaugas namų ūkyje.

Didžiausias pajamas Baltijos šalyse 2003-2007 metais gavo Estijos namų ūkiai. Vidutiniškai šiuo laikotarpiu vienas Estijos namų ūkio narys gavo 241,87 EUR pajamų per mėnesį. Tai apytiksliai 25 % daugiau nei Lietuvoje ar Latvijoje. Disponuojamosios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse kasmet didėjo vidutiniškai 18 %. Tačiau per 2003-2007 m. jos labiausiai padidėjo Latvijoje – 112 %, arba 136,64 EUR vienam namų ūkio nariui per mėnesį. Tuo tarpu Lietuvoje per tą patį laikotarpį jos padidėjo 88 %, o Estijoje – 90%.

Namų ūkių pinigines pajamas Baltijos šalyse per 2003-2007 m. laikotarpį vidutiniškai sudarė beveik 92 % visų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui. Tačiau natūrinės pajamos Baltijos šalyse kito skirtingai. Lietuvoje per 2003-2007 m. laikotarpį jos vidutiniškai kasmet sumažėdavo 3,5 %, Latvijoje – padidėdavo 4,4 %, o Estijoje šios pajamos vidutiniškai kasmet padidėdavo beveik 14 %.

Daugiausia pajamų namų ūkiai Baltijos šalyse gavo iš samdomojo darbo užmokesčio (nuo 59 % iki 72 % visų pajamų). Taip pat didelę dalį (vidutiniškai 23 %) sudarė ir socialinių išmokų pajamos. Pajamos iš rentos, turto ir kitos pajamos sudarė nuo 1 % (Latvijoje) iki 6 % (Lietuvoje) visų namų ūkio pajamų.

Atlikus namų ūkio pajamų, tenkančių vienam jo nariui, analizę, galime daryti išvadą, jog Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje miestuose esančių namų ūkių pajamos vidutiniškai 2003-2007 m. laikotarpiu buvo 25 % didesnės nei pajamos namų ūkių, esančių kaimo vietovėse. Taip pat galima teigti, jog didžiausias pajamas gauna didžiųjų miestų gyventojai, ypač namų ūkiai, kurie yra šalies sostinėje ar jos apskrityje.

Visose Baltijos šalyse daugiausia pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui 2003-2007 m. gavo namų ūkiai, susidedantys iš sutuoktinių poros be vaikų (vidutiniškai 246,80 EUR vienam namų ūkio nariui), o mažiausiai – namų ūkiai, susidedantys iš vieno suaugusiojo asmens su vaikais iki 18 metų (vidutiniškai 141,44 EUR vienam namų ūkio nariui, arba 43 % mažiau nei sutuoktinių poros be vaikų). Taip yra todėl, kad vienas suaugęs asmuo turi išlaikyti visą šeimą.

Analizuojant namų ūkio disponuojamų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, Baltijos šalyse 2003-2007 m. priklausomybę nuo vidutinio darbo užmokesčio, BVP, tenkančio vienam gyventojui, bei nedarbo lygio, paaiškėjo, kad disponuojamąsias pajamas labiausiai įtakoja darbo užmokestis. Jis šias pajamas Lietuvoje lemia 99,4 %, Latvijoje – 98,5 %, o Estijoje – net 99,9 %.

Atlikus namų ūkių vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, analizę Baltijos šalyse 2003-2007 m., paaiškėjo, kad daugiausia išlaidų vienam namų ūkio nariui tenka Estijos namų ūkiams. Jos vidutiniškai šioje šalyje siekė 211 EUR vienam namų ūkio nariui, tuo tarpu Lietuvoje – 172 EUR, o Latvijoje – 197 EUR.

Daugiausia išlaidų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 2003-2007 m. teko maistui ir nealkoholiniams gėrimams – vidutiniškai 40 % visų išlaidų, o mažiausią dalį (apie 5 %) sudarė tabakas ir alkoholiniai gėrimai.

Išanalizavus Baltijos šalių namų ūkių vartojimo išlaidas vienam namų ūkio nariui pagal gyvenamą vietą, galima daryti išvadą, jog daugiausia išlaidų patyrė didžiuosiuose miestuose esantys namų ūkiai, o mažiausiai – namų ūkiai, esantys kaime. Jų vartojimo išlaidos vidutiniškai per 2003-2007 metus buvo 35 % mažesnės, kadangi kaimo vietovėse esantys namų ūkiai turėjo daugiau natūrinių išlaidų (sąnaudų).

Atlikus namų ūkių išlaidų analizę pagal namų ūkio tipą, paaiškėjo, jog daugiausia išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, patyrė namų ūkiai, susidedantys iš vieno asmens. Jos vidutiniškai Baltijos šalyse siekė 237,72 EUR vienam namų ūkio nariui 2003-2007 m.

Namų ūkių išlaidų ir jas lemiančių ekonominių veiksnių tarpusavio ryšių analizė parodė, jog namų ūkio išlaidas, tenkančias vienam namų ūkio nariui labiausiai įtakojo BVP, tenkantis vienam gyventojui. Jis namų ūkio išlaidas Lietuvoje ir Estijoje 2003-2007 m. įtakojo 99,9 %, Latvijoje – 99,7 %.

Atlikus namų ūkių pajamų ir išlaidų prognozę ekstrapoliacijos metodu, apskaičiuota, jog šie rodikliai 2008 ir 2009 metais Baltijos šalyse didės. Namų ūkio pajamos, tenkančios vienam nariui, per du metus, t.y. 2009 metais gali išaugti iki 342 EUR Lietuvoje, 377 EUR Latvijoje ir net 466 EUR Estijoje. Tuo tarpu vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per tą patį laikotarpį Lietuvoje gali išaugti iki 269 EUR, Latvijoje net iki 400 EUR, o Estijoje – iki 372 EUR. Tačiau šie skaičiavimai neįvertina prasidėjusios ekonominės krizės. Įvairių analitikų namų ūkių pajamų ir išlaidų augimo prognozės yra pesimistinės.

Išanalizavus Baltijos šalių namų ūkių pajamų ir išlaidų pasiskirstymą, bei jų dydį lemiančius veiksnius, pajamoms didinti ir jų diferenciacijai mažinti pateikiamos šios rekomendacijos:

- Darbe buvo nustatyta, jog didžiąją dalį namų ūkių pajamų Baltijos šalyse sudaro samdomo darbo užmokestis, todėl jis turėtų būti nuolat didinamas. Kadangi disponuojamos pajamos gaunamos iš asmeninių pajamų atėmus mokesčius, tai siekiant, kad namų ūkių disponuojamosios pajamos nuolat augtų, siūloma mokesčius, ypač apmokestinančius samdomo darbo užmokestį, palaipsniui mažinti. Atlikus analizę buvo nustatyta, jog namų ūkių išlaidos yra tiesiogiai susijusios su pajamomis, t.y. pajamoms didėjant, didėja ir vartojimo išlaidos, todėl didinant samdomo darbo užmokestį, mažinant mokesčius, gyventojai daugiau vartotų, taip skatindami šalies ekonomikos augimą (didindami BVP), kas ir toliau gerintų namų ūkių gyvenimo lygį, bei didintų jų pajamas.

- Atlikus namų ūkių pajamų pasiskirstymo pagal gyvenamą vietą, bei namų ūkio tipą, nustatyta, jog kaimo vietovėse esantys namų ūkiai gauna mažiau pajamų nei esantys mieste. Dėl šios priežasties reikėtų sudaryti sąlygas kaimo gyventojams užsidirbti steigiant daugiau darbo vietų, aktyviau remiant žemės ūkio veikla užsiimančius namų ūkius ir pan. Kadangi darbe išsiaiškinta, kad mažiausias pajamas gauna namų ūkiai, kuriuos sudaro vienas suaugęs asmuo ir vaikai iki 18 metų, siūloma aktyviau remti tokius namų ūkius socialinėmis išmokomis ir įvairiomis lengvatomis.

LITERATŪRA

Rašytiniai šaltiniai

1. Blanchard, O. J. (2007). *Makroekonomika*. Vilnius: Tyto alba.
2. Blažienė, I. (2000). *Gyventojų asmeninių pajamų esmė. 3 – iosios Lietuvos jaunujų mokslininkų konferencijos “Lietuva be mokslo – Lietuva be ateities” medžiaga*. Vilnius: Technika.
3. Blažienė, I. (2002). *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius.
4. Karlof, B., Lovingsson, F.H. (2006). *Vadybos koncepcijos ir modeliai nuo A iki Z*. Vilnius: UAB “Verslo žinios”
5. Karpuškienė, V. (1997). *Skurdo analizės metodologinės prielaidos: užsienio šalių patirtis*. Ekonomika: mokslo darbai.
6. Lazutka R. (2001). *Pajamos, vartojimas ir skurdas. Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber.
7. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla.
8. *Lietuvos statistikos metraštis 2003*. (2004). Statistikos rinkinys. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
9. *Lietuvos statistikos metraštis 2004*. (2005). Statistikos rinkinys. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
10. *Lietuvos statistikos metraštis 2005*. (2006). Statistikos rinkinys. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
11. *Lietuvos statistikos metraštis 2006*. (2007). Statistikos rinkinys. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
12. *Lietuvos statistikos metraštis 2007*. (2008). Statistikos rinkinys. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
13. *Makroekonomika*. (2003). Ats. red. V. Snieška, J. Čiburienė. Kaunas: Technologija.
14. Martinkus B., Žilinskas V. (1997) *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
15. Martišius, S., Molienė, O. (1995). *Namų ūkio statistika ir ekonometrija*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
16. Martišius, S., Molienė, O., Markeliavičius, J. (1995). *Ūkio statistika*. Vilnius.
17. McConnell, C.R., Brue, S.L. (1999). *Economics: principles, problems and policies*. 14th ed.

18. *Mikroekonomika*. (2000). Ats. red. V. Skominas. Vilnius: Enciklopedija.
19. *Namų ūkiai. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001 (gruodis)*. Vilnius: Jungtinių Tautų Vystymo programa.
20. *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2003 m.* (2004). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
21. *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2004 m.* (2005). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
22. *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2005 m.* (2006). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
23. *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2006 m.* (2007). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
24. *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2007 m.* (2008). Vilnius: VĮ: “Statistikos centras”.
25. O’Leary, J. (1999) *Make that Grade Economics Revision*. Dublin.
26. Paliulytė, R. (2005). *Makroekonomika*. Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla.
27. Rutkauskas, A.V. (1999). *Asmeniniai finansai kaip finansų posistemis. Inžinerinė ekonomika*. Kaunas: Technologija.
28. Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D. (1989). *Economics*. 13th ed.
29. Skominas V. (2006). *Makroekonomika*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
30. Snieška, V. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija
31. Snieška, V. (2005). *Makroekonomika: vadovėlis ekonominių specialybių studentams*. Kaunas: Technologija
32. *Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2005 m.* (2007). Statistikos departamentas. Vilnius.
33. *Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2006 m.* (2007). Statistikos departamentas. Vilnius.
34. *Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2007 m.* (2008). Statistikos departamentas. Vilnius.
35. Šileika, A., Tamašauskienė, Z. (2003). *Investicijos į žmogiškąjį kapitalą ir jų efektyvumas*. Ekonomika: mokslo darbai.
36. Tureikytė, D. (1995). *Lietuvos šeimų tipai pagal pajamų šaltinius. Lietuvos šeima: Tradicijos ir ateitis*. Vilnius: AB “Panevėžio spaustuvė”.
37. Vainienė, R. (2008). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
38. Vengrienė, B. (1992). *Pajamos ir gyvenimo lygis. Metodinė priemonė*. Vilnius: VU leidykla.
39. Vitunskienė, V. (1997). *Namų ūkio ekonomika: mokymo priemonė aukštesniųjų Žemės ūkio mokyklų studentams ir moksleiviams*. Vilnius: “Presvika”.
40. Wonnacott, P., Wonnacott, R. (1993). *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.

Internetiniai šaltiniai

41. *2009–2010 m. Europos Sąjungos ekonomikos tarpinės prognozės*. (2009). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą:

- http://www.esnaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=499:2009-m-europos-sjungoje-bvp-sumas-18-&catid=100:europos-sjungos-ekonomika&Itemid=80>.
42. *Economic Forecast. Autumn 2008*. (2008). European Commission. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication13290_en.pdf>.
 43. *Estijos statistikos departamento duomenų bazė*. [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfile1.asp>>.
 44. *Estonia is among five European countries with the most unequal distribution of income*. *Statistics Estonia*. Žiūrėta [2009-01-15]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.ee/?id=18469&highlight=,income>>.
 45. *Eurostato duomenų bazė*. [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.
 46. *Gyventojų pajamų mokestis*. Valstybinė mokesčių inspekcija. [Žiūrėta 2008-11-16]. Prieiga per internetą: <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=20628>>.
 47. *Household Budget Survey. General information and basis definitions*. Žiūrėta [2009-01-21]. Prieiga per internetą: <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/ssm6/e/442A.html>>.
 48. *Households' inevitable expenditures differ two times*. *Statistics Estonia*. Žiūrėta [2008-01-13]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.ee/?id=18785&highlight=inevitable,differ,two,times>>.
 49. Hugh, E. (2008). *In search of the bottom – Estonia's economy continues to drift aimlessly*. [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: <http://globeconomydoesmatter.blogspot.com/2008/11/in-search-of-bottom-estonias-economy.html>>.
 50. Juškaitė, J. (2007). *LLRI: Lietuvos ūkio augimas turėtų išlikti spartus*. [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: <http://www.verslosavaite.lt/index.php/Verslas-ir-ekonomika/LLRI-Lietuvos-ukio-augimas-turetu-islikti-spartus.html>>.
 51. *Kokios ekonomikos perspektyvos*. (2007). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: http://www.mzinios.lt/lt/2007-10-18/straipsniai/argumentai/kokios_ekonomikos_perspektyvos.html>.
 52. Kulikov D., Paabut A., Staehr K. (2007). *A Microeconomic Analysis of Household Saving in Estonia: Income, Wealth and Financial Exposure*. Žiūrėta [2009-01-19]. Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/lt/ekonomika/Konferencijos/BCB_2007/Kulikov_Household_saving.pdf>.

53. *Kur pradingo pasitikėjimas?* [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą:
<<http://www.antikrize.eu/Lists/Posts/Post.aspx?List=4c26e1bc%2D2f6a%2D4cbc%2D8a58%2D077b14160321&ID=71>>.
54. *Latvijos statistikos departamento duomenų bazė.* [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą:
<<http://www.csb.gov.lv/csp/content/?lng=en&cat=355>>.
55. *Lietuvos bankas: ūkio atsigavimas užtruks ilgiau nei anksčiau tikėtasi.* (2008). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.marketnews.lt/pdf.php?itemid=4351>>.
56. *Lietuvos banko makroekonominės prognozės 2007-2008 m.* (2007). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą:
<http://www.verslobanga.lt/lt/zb.download/463b65222c014/2007_05_04_Vidutinio_laikotarpio_makroekonominės_prognozės.doc>.
57. *Lietuvos banko vidutinio laikotarpio makroekonominės prognozės.* (2008). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą:
<http://www.verslobanga.lt/lt/zb.download/488979d57a459/Prognozės_200807LT.doc>.
58. *Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos.* (2008). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą:
<http://www.lb.lt/lt/ekonomika/makroekonominės_prognozės/PranesimasSpaudai_20080124_LT.pdf>.
59. *Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas.* (2002). [žiūrėta 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=236154&Condition2>>.
60. *Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė.* [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>>.
61. Lokshin, M., Ravallion, M. (2000). *Household Income Dynamics in a Transition Economy* [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2000/11/04/000094946_00102201364666/Rendered/PDF/multi_page.pdf>.
62. *Macro Outlook, The Baltic Region.* (2008). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą:
<<http://akademija.manager.lt/content/files/44878059347af3ca45a442.pdf>>.
63. *Makroekonomikos apžvalga.* (2008). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą:
<<http://akademija.manager.lt/content/files/155614858247af3cc03f6e4.pdf>>.
64. Malgarini, M., Margani, P. (2007). *Psychology, consumer sentiment and household expenditures.* [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą:
<<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=5&hid=106&sid=fdffdf4c-c767-4c4f-b04e-c69b74f091ea%40sessionmgr104>>.

65. *Mokestis*. [Žiūrėta 2008-11-16]. Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Mokestis>>.
66. *Namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai*. Lietuvos statistikos departamentas. Žiūrėta [2009-01-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1335>>.
67. *Ne laikas būti chroniškiems optimistams*. (2009). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.marketnews.lt/pdf.php?itemid=8722>>.
68. *Pajamų pasiskirstymas*. [Žiūrėta 2008-11-26]. Prieiga per internetą: <http://www.mruni.lt/mru_lt dokumentai/katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/9P.GyventojuPajamos.doc>.
69. *Population and social conditions*. Statistics Latvia. Žiūrėta [2009-01-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.csb.gov.lv/csp/content/?cat=471>>.
70. Ramanauskas, T., Jakaitienė, A. *Namų ūkių vartojimo modeliavimas*. [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://finansai123.googlepages.com/vartojimas.pdf>>.
71. Sāre, L. (2008). *Naudas plānošanas centrs prognozē: 2008 gadā ģimenēm izdevumi mēnesī pieaugs vairāk kā par 10%*. [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.bna.lv/site/print.php?type=1&id=2698>>.
72. Silina, S. (2009) *Informatīvais ziņojums par realizētajiem un plānotajiem sociālās aizsardzības pasākumiem*. [Žiūrėta 2009-09-16]. Prieiga per internetą: <http://www.mk.gov.lv/doc/2005/LMZino_110909.3294.doc>.
73. *Total expenditure on social protection per head of population*. [Žiūrėta 2009-03-21]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00099&plugin=1>>.
74. *Vėstanti ekonomika kelia naujus iššūkius visuomenei*. (2008). [Žiūrėta 2009-07-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.verslosavaite.lt/index.php/Verslas-ir-ekonomika/Vestanti-ekonomika-kelia-naujus-issukius-visuomenei.html>>.
75. Wilder, L., Viies, M. (2003). *Changes in Estonian Income Distribution: A Demographic Analysis*. Baltic Journal of Economics. Žiūrėta [2009-01-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=E1C73C8F-3BF1-4388-BFBC-11C363F4AA9C>>.

PRIEDAI

**Baltijos šalių piniginių ir natūrinių pajamų vienam namų ūkio nariui dalis bendrosiose
pajamose 2003-2007 m., proc.**

		2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	<i>Piniginės ir natūrinės pajamos</i>	100	100	100	100	100	100
	Piniginės pajamos	83,96	85,98	88,68	90,39	92,60	89,02
	Natūrinės pajamos	16,04	14,02	11,32	9,61	7,40	10,98
Latvija	<i>Piniginės ir natūrinės pajamos</i>	100	100	100	100	100	100
	Piniginės pajamos	92,31	93,27	94,43	95,17	95,69	94,50
	Natūrinės pajamos	7,69	6,73	5,57	4,83	4,31	5,50
Estija	<i>Piniginės ir natūrinės pajamos</i>	100	100	100	100	100	100
	Piniginės pajamos	89,48	91,24	92,19	90,50	91,38	91,02
	Natūrinės pajamos	10,52	8,76	7,81	9,50	8,62	8,98

2 PRIEDAS

Vidutinis vieno namų ūkio nario pajamų pasiskirstymas pagal šaltinius 2003-2007 metais
Baltijos šalyse, EUR

Lietuvoje

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
<i>Disponuojamosios pajamos</i>	132,53	143,59	167,89	197,17	248,87	178,01
Samdomojo darbo pajamos	73,33	79,73	95,02	118,34	155,35	104,36
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	18,13	19,90	23,00	26,12	30,41	23,51
Socialinės išmokos	31,05	34,12	37,88	42,26	52,88	39,64
Pajamos iš rentos, turto, kitos pajamos	9,99	9,82	11,96	10,46	10,22	10,49

Latvijoje

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
<i>Disponuojamosios pajamos</i>	122,40	141,17	172,39	217,19	259,04	182,44
Samdomojo darbo pajamos	81,99	97,06	125,51	159,95	197,18	132,34
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	8,92	9,44	9,52	10,41	11,06	9,87
Socialinės išmokos	30,53	33,36	35,69	45,76	54,38	39,94
Pajamos iš rentos, turto, kitos pajamos	1,18	1,31	1,66	1,07	1,14	1,27

Estijoje

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
<i>Disponuojamosios pajamos</i>	178,24	193,59	222,12	277,56	337,82	241,87
Samdomojo darbo pajamos	114,13	125,07	146,58	182,80	228,13	159,34
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	7,98	8,57	7,46	12,91	14,70	10,32
Socialinės išmokos	44,30	50,89	57,03	67,15	78,43	59,56
Pajamos iš rentos, turto, kitos pajamos	11,84	9,06	11,04	14,70	16,56	12,64

**Baltijos šalių miesto ir kaimo namų ūkių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui,
santykiniai rodikliai**

**Miesto namų ūkių pajamų dalis nuo visų namų ūkių pajamų
Baltijos šalyse 2003-2007m., proc.**

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	110,93	108,96	109,76	107,11	109,74	109,30
Latvija	106,66	111,83	114,46	110,97	112,93	111,37
Estija	105,89	105,80	105,03	104,45	104,15	105,06

**Kaimo namų ūkių pajamų dalis nuo visų namų ūkių pajamų
Baltijos šalyse 2003-2007m., proc.**

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	77,88	82,09	80,56	85,77	80,41	81,34
Latvija	82,84	75,16	72,23	76,63	69,00	75,17
Estija	77,66	67,21	63,11	69,05	61,10	67,63

**Kaimo namų ūkių pajamų dalis nuo miesto namų ūkių pajamų
Baltijos šalyse 2003-2007m., proc.**

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	70,21	75,34	73,39	80,07	73,28	74,46
Latvija	77,66	67,21	63,11	69,05	61,10	67,63
Estija	81,91	82,15	84,37	86,08	86,64	84,23

4 PRIEDAS

**Namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą bei pajamų dalis nuo visos šalies
namų ūkių pajamų Lietuvoje 2003-2007 m., EUR.**

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
<i>Lietuva</i>	132,53	100	143,59	100	167,89	100	197,17	100	248,87	100
Vienas gyvenantis asmuo	165,87	125,2	174,55	121,6	202,39	120,5	235,14	119,3	259,33	104,2
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	108,72	82,0	114,20	79,5	129,69	77,2	136,12	69,0	153,35	61,6
Sutuoktinių pora be vaikų	160,07	120,8	181,62	126,5	212,70	126,7	244,93	124,2	299,24	120,2
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	123,78	93,4	134,18	93,4	151,99	90,5	177,22	89,9	233,03	93,6
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	107,22	80,9	111,91	77,9	130,01	77,4	159,09	80,7	210,12	84,4
Kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų	140,06	105,7	148,55	103,4	174,24	103,8	212,84	107,9	273,05	109,7

5 PRIEDAS

Namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą bei pajamų dalis nuo visos šalies
namų ūkių pajamų Latvijoje 2003-2007 m., EUR.

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
<i>Latvija</i>	122,40	100	141,17	100	172,39	100	217,19	100	259,04	100
Vienas gyvenantis asmuo	148,99	121,7	159,24	112,8	171,78	99,6	192,46	88,6	216,68	83,6
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	95,46	78,0	104,25	73,9	121,15	70,3	130,46	60,1	148,96	57,5
Sutuoktinių pora be vaikų	174,89	142,9	187,84	133,1	232,52	134,9	262,74	121,0	293,74	113,4
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	114,95	93,9	133,97	94,9	167,82	97,4	188,55	86,8	208,27	80,4
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	89,67	73,3	123,92	87,8	152,52	88,5	170,05	78,3	182,80	70,6
Kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų	126,36	103,2	162,83	115,3	199,85	115,9	228,77	105,3	262,44	101,3

6 PRIEDAS

**Namų ūkių pajamų pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą bei pajamų dalis nuo visos šalies
namų ūkių pajamų Estijoje 2003-2007 m., EUR.**

	2003		2004		2005		2006		2007	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
<i>Estija</i>	178,24	100	193,59	100	222,12	100	277,56	100	337,82	100
Vienas gyvenantis asmuo	203,64	114,2	206,67	106,8	254,06	114,4	299,61	107,9	383,28	113,5
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	152,42	85,5	147,03	75,9	163,93	73,8	199,78	72,0	216,03	63,9
Sutuoktinių pora be vaikų	215,96	121,2	233,30	120,5	271,14	122,1	335,45	120,9	395,84	117,2
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	164,11	92,1	190,55	98,4	197,67	89,0	257,38	92,7	311,32	92,2
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	181,58	101,9	204,81	105,8	240,25	108,2	299,01	107,7	375,44	111,1
Kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų	173,83	97,5	192,24	99,3	237,94	107,1	282,07	101,6	318,19	94,2

Namų ūkių pajamas ir išlaidas lemiantys ekonominiai veiksniai 2003-2007 m.

Vidutinis mėnesinis grynasis (neto) darbo užmokestis Baltijos šalyse 2003-2007 m., EUR.

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	227,76	241,98	265,49	316,53	391,54	288,66
Latvija	194,07	212,03	247,60	305,02	402,58	272,26
Estija	330,81	362,70	410,95	484,00	583,07	434,31

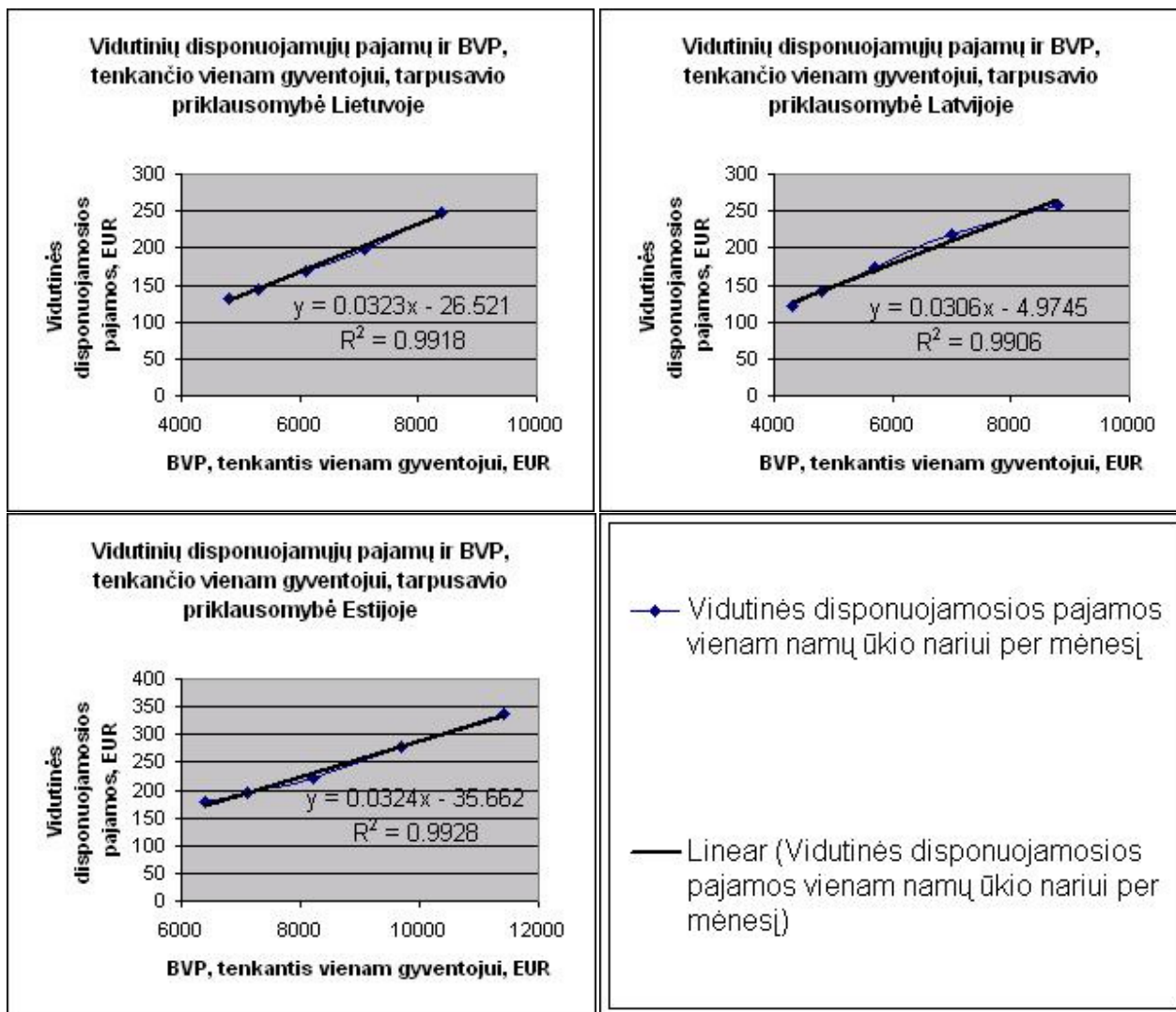
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, Baltijos šalyse 2003-2007 m., EUR.

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	4800	5300	6100	7100	8400	6340
Latvija	4300	4800	5700	7000	8800	6120
Estija	6400	7100	8200	9700	11400	8560

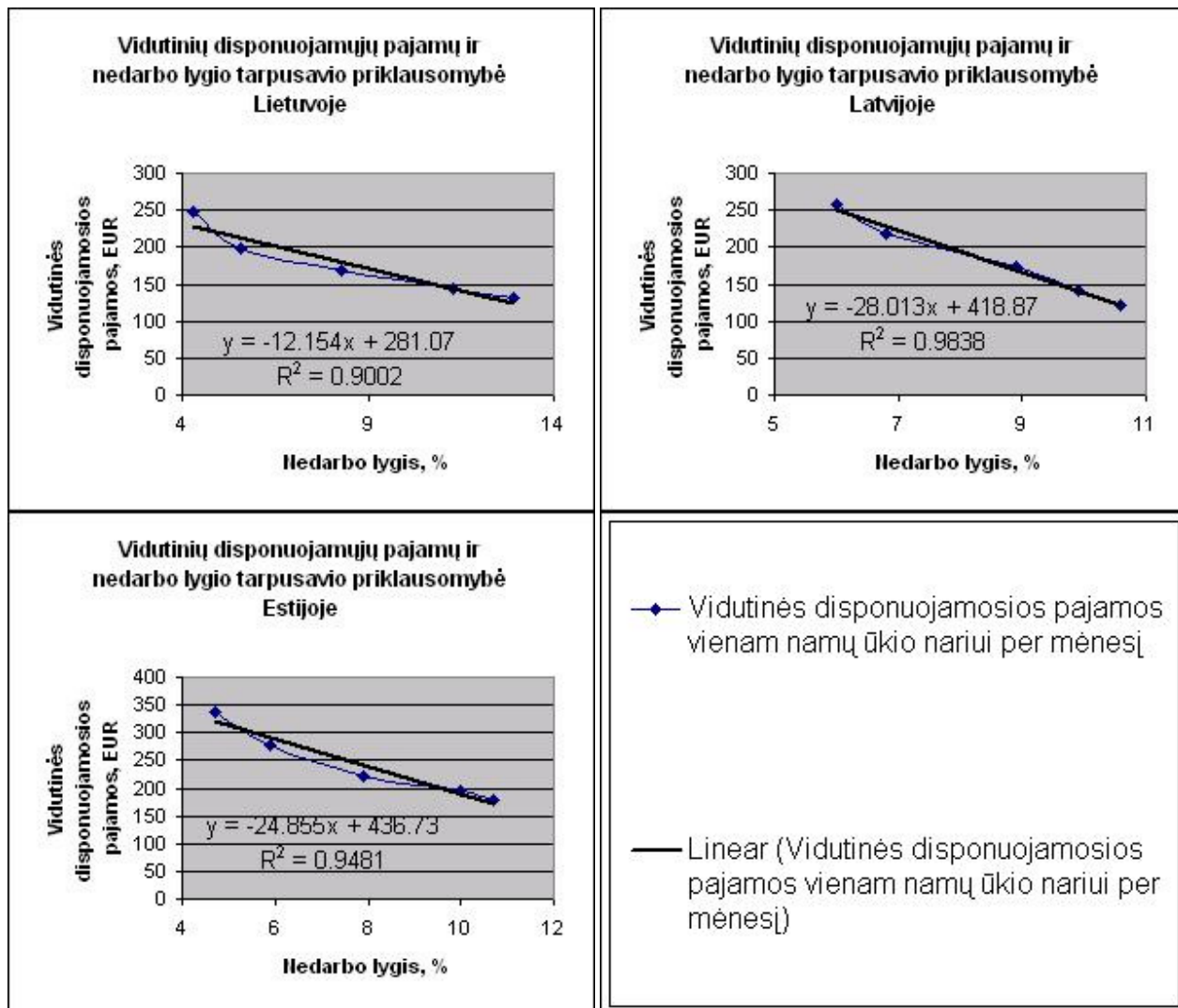
Nedarbo lygis Baltijos šalyse 2003-2007 m., proc.

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Lietuva	12,9	11,3	8,3	5,6	4,3	8,48
Latvija	10,6	9,9	8,9	6,8	6,0	8,44
Estija	10,7	10,0	7,9	5,9	4,7	7,84

Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse

Vidutinių disponuojamų pajamų vienam namų ūkio nariui ir nedarbo lygio tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse

10 PRIEDAS

Vieno namų ūkio nario išlaidų per mėnesį vidutinis pasiskirstymas pagal paskirtį
Baltijos šalyse 2003-2007 m., EUR

Lietuvoje

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	55,69	57,58	61,34	63,69	71,85	62,03
Alkoholiniai gėrimai, tabakas	5,36	5,62	6,46	7,12	7,91	6,49
Apranga ir avalynė	11,09	12,14	14,39	16,54	19,98	14,83
Būstas, jo apstatymas, bei komunalinės išlaidos	17,84	18,10	20,16	22,56	25,92	20,92
Sveikata, švietimas	6,98	7,76	8,63	9,47	10,46	8,66
Transportas, ryšiai	12,16	13,09	14,77	19,49	22,45	16,39
Poilsis ir kultūra, restoranai ir viešbučiai, įvairios prekės ir paslaugos	6,05	6,57	7,79	9,85	11,90	8,43

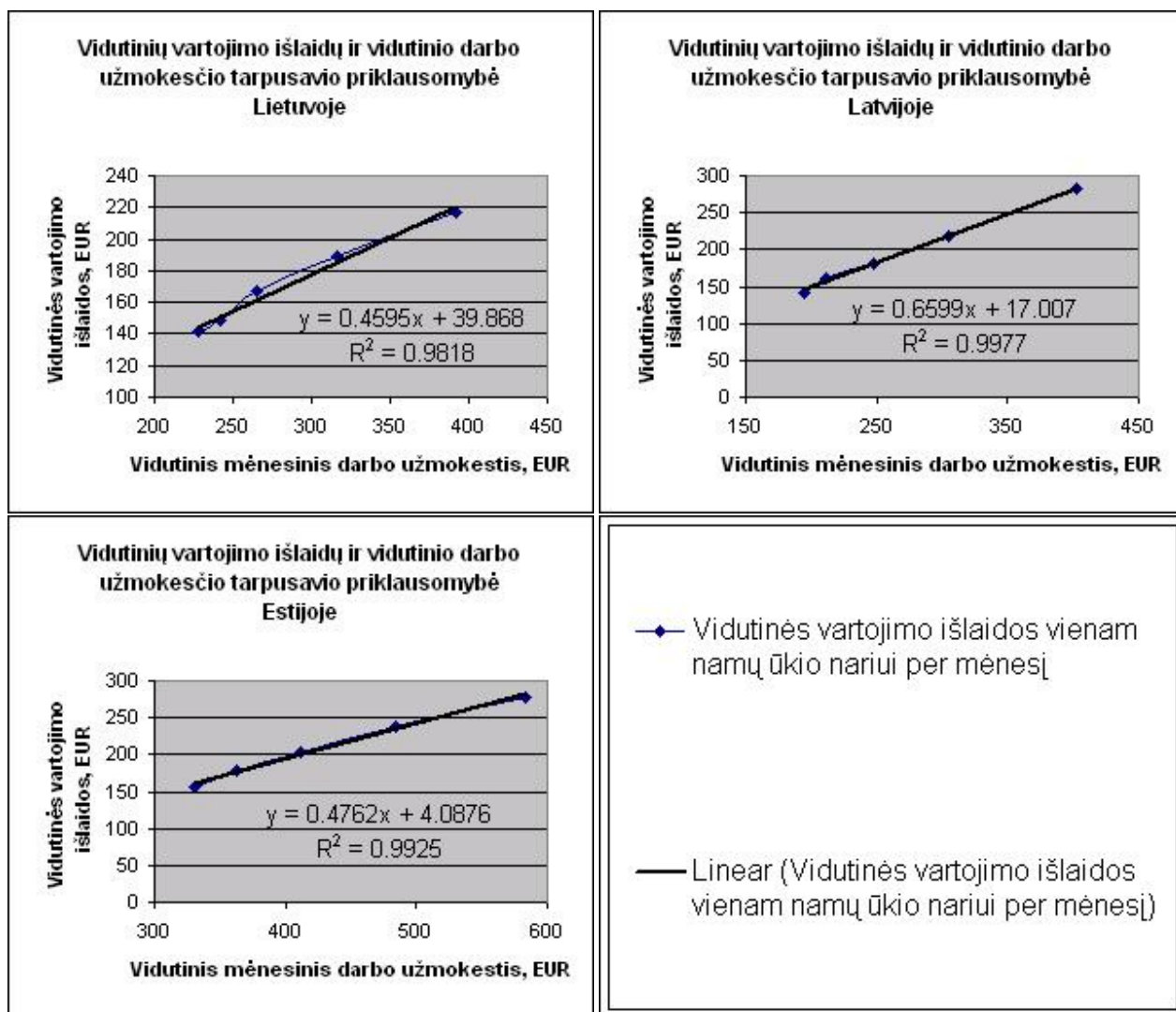
Latvijoje

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	45,77	49,17	55,86	61,55	71,87	56,84
Alkoholiniai gėrimai, tabakas	5,04	5,64	5,95	7,10	8,45	6,44
Apranga ir avalynė	10,57	11,64	14,06	16,93	24,40	15,52
Būstas, jo apstatymas, bei komunalinės išlaidos	17,96	20,30	21,72	26,77	28,84	23,12
Sveikata, švietimas	5,11	6,31	7,13	8,09	13,74	8,08
Transportas, ryšiai	15,19	19,16	20,87	28,56	43,74	25,50
Poilsis ir kultūra, restoranai ir viešbučiai, įvairios prekės ir paslaugos	9,31	10,00	12,05	16,29	23,11	14,15

Estijoje

	2003	2004	2005	2006	2007	Vidurkis
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	48,20	50,55	53,95	58,73	68,42	55,97
Alkoholiniai gėrimai, tabakas	6,24	6,12	6,61	7,52	8,54	7,01
Apranga ir avalynė	9,38	10,79	13,28	15,63	18,76	13,57
Būstas, jo apstatymas, bei komunalinės išlaidos	25,69	27,60	30,66	36,19	39,96	32,02
Sveikata, švietimas	7,91	10,01	12,62	13,96	16,48	12,20
Transportas, ryšiai	5,09	6,08	6,22	9,50	10,02	7,38
Poilsis ir kultūra, restoranai ir viešbučiai, įvairios prekės ir paslaugos	13,34	19,68	21,95	26,29	34,84	23,22

Vidutinių išlaidų vienam namų ūkio nariui ir vidutinio darbo užmokesčio tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse

Vidutinių išlaidų vienam namų ūkio nariui ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, tarpusavio priklausomybė Baltijos šalyse

